MAGYAROK
ŐSTÖRTÉNETE.

GÖRÖG FORRÁSOK
A
SCYTHÁK TÖRTÉNETÉHEZ.

KÖZLI

TÉLFY JÁNOS,

MAGYAR KIRÁLYI EGYETEMI TANÁR, A PÁDUAI AKADEMIA ÉS A GÖRÖGORSZÁGI ARCHAEOLOGIAI TÁRSASÁG LEVELEZŐ TAGJA.

PEST 1863.

KIADJA LAUFFER VILMOS.

Digitized by Google

943.91
T238

15276H

Esztergam 1863. Nyomatott Horák Egyednél.

Digitized by Google

FEB 22 1968 RS
132784

ELŐSZÓ.

Jelen Görög Források megjelentek a Magyar Tudományos Értekező 6—10-ik számaiban vagy is a II. kötet 1—5-ik füzeteiben.

De miután őstörténetünk fontossága megkivánja, hogy a reá vonatkozó adatok ismerete minél inkább elterjedjen; eltökéltem magamat több irodalombarát tanácsára e Forrásokat önálló könyvben közrebocsátani; már azért is, mivel illyen alakban könnyebben használható s könyvtárakban is az illető szakmunkák közé sorozható.

A kiadó.

Digitized by Google

BEVEZETÉS.

Fölösleges volna a scithákra vonatkozó görög források nagy jelentőségét mutogatni, melyek nemzetünk őstörténetére fényt árasztanak. Mivel azonban, fájdalom! édes hazánkban kevesen értik a görög forrásokat, hasznos szolgálatot teszek talán ezen források fordításának közlése által.

Az irók, kiknek tanuskodásait közlöm, időrendben következnek egymás után Heziodtól kezdve, a byzantini korig. Hogy pedig a t. olvasó már előre tudhassa, minő irókkal találkozandik e munkában, ide igtatom neveiket:

1. Heziod . .	700.	Kr. e.	14. Choeril . .	472.	Kr. e.
2. Alcaeus . .	600.	„ „	15. Andocides .	468.	„ „
3. Anacreon .	559.	„ „	16. Hippocrates	456.	„ „
4. Hecataeus .	549.	„ „	17. Thucydides	456.	„ „
5. Aeschyl . .	525.	„ „	18. Ctesias . .	446.	„ „
6. Pindar . .	521.	„ „	19. Aristophanes	444.	„ „
7. Cratin . .	520.	„ „	20. Xenophon .	444.	„ „
8. Herodor .	515.	„ „	21. Isocrates .	436.	„ „
9. Sophocles .	497.	„ „	22. Plato . . .	429.	„ „
10. Hellanicus .	495.	„ „	23. Antiphanes .	407.	„ „
11. Herodot . .	484.	„ „	24. Dino . . .	400.	„ „
12. Achaeus .	484.	„ „	25. Ephorus .	388.	„ „
13. Euripides .	480.	„ „	26. Aristoteles .	384.	„ „

Digitized by Google

27. Clearch . .	350.	Kr.	e.	44. Arrian . .	100.	Kr.	u.
28. Theophrast	312.	„	„	45. Lucian . .	120.	„	„
29. Agatho . .	301.	„	„	46. Ptolemaeus Claudius .	138.	„	„
30. Megasthenes	300.	„	„	47. Appian . .	146.	„	„
31. Nymphodor	300.	„	„	48. Dio Chrisostom . . .	155.	„	„
32. Theocrit. .	281.	„	„	49. Pausanias .	180.	„	„
33. Apollonius, Rhodusból .	230.	„	„	50. Laerti Diogenes . . .	180.	„	„
34. Phylarch .	210.	„	„	51. Alexandriai Kelemen .	200.	„	„
35. Polybius .	204.	„	„	52. Philostrat .	210.	„	„
36. Apollodor .	140.	„	„	53. Origenes .	220.	„	„
37. Alexander Polyhistor .	82.	„	„	54. Pisander .	222.	„	„
38. Scymnus .	80.	„	„	56. Aelian . .	225.	„	„
39. Nicolaus Damascenus .	74.	„	„	57. Dionysius Periegetes . .	300.	„	„
40. Strabo . .	66.	„	„	58. Maximus Tyrius . . .	360.	„	„
41. Diodor . .	40.	„	„				
42. Flavius Josephus . . .	37.	Kr.	u.				
43. Plutarch .	50.	„	„				

HESIOD.

(Virágzott körülbelöl 700-ik évben Kr. e.)

132-dik töredék. [1])

Äthiopokat és Ligyseket s kanczafejő scythákat.

ALCAEUS.

(Virágzott 600 körül Kr. e.)

49-ik töredék. [2])

Achilles, ki a scytha földön uralkodol.

ANACREON.

(Szül. 559-ben; meghalt 474-ben Kr. e.)

55-ik dal; 7—10. vers.

Rajta, ide! Ne üzzük többé igy zajjal és lármával bor mellett a scytha ivást.

---

[1]) Hesiodi Carmina, edidit *Lehrs*; Parisiis, 1840.

[2]) Bergk-kiadás.

Digitized by Google

HECATAEUS.

(549-től 477-ig Kr. e.)

153-*ik töredék* [1]). Carcinitis, scytha város.
154. „ Melanchlänok (fekete köpenyüek) scytha nép.
155. „ Myrgéták, scytha nép.
156. „ Maticéták, scytha nép.
157. „ Cardesus, scytha város.
158. „ Isepus, scytha nép.
159. „ Edook, scytha nép.
167. „ Jamok, scytha nép.
168. „ Issedónok, scytha nép.
179. „ Caspapyrus, Gandari város, a scythák tengermelléke.

AESCHYL.

(525-től 456-ig Kr. e.)

Prometheusból.

1—2. *vers.* A földnek távol határára érkeztünk, a scytha vidékre, a hozzáférhetlen pusztaságba.

410—419. *vers.* Valamennyi halandó szent Áziának szomszéd székét lakja, nagy nyögésü nyomoraiddal együtt éreznek fájdalmat: a colchisi földet lakó, csatában rendületlen szüzek [2]), s a scytha sokaság, mely a föld legszélsőbb helyét Mäótis tava körül birja.

709—711. *vers.* Jönni fogsz a nomád Scythákhoz, a kik font tetők alatt magasan szépkerekü szekereken laknak, messzelövő ijakkal lévén ellátva. Ezekhez ne közeledjél.

Eumenidákból.

701—703. *vers.* Mind az országra mind a városra nézve üdvhozó védszert birhatnátok, minőt senki sem bir az emberek köző̈l, sem a scytháknál, sem Pelops helyein.

---

[1]) Fragmenta historicorum graecorum; Müller Károly és Tódortól. Paris, Didot; 1841. I. köt.

[2]) Amazonok.

Digitized by Google

Heten Théba ellen.

729– 730. vers. A sorsokat osztogatja az idegen Chalybs [1]) a scythák gyarmatosa, a vagyonnak keserű osztogatója, a kegyetlen vas.

74-ik töredék.

A kanczaturót evő, jó törvényü scythák.

PINDAR.

(Szül. 521-ben, meghalt 441-ben Kr. e.)

72-ik töredék [2]). A pásztori scythák között kóborol; a kinek nincs szekéren vitt háza.

181-ik töredék. Némely, magokat tettető, scytha férfiak szóval ugyan gyülölik a döglött lovat, mely mindenek láttára meg van ölve; de alattomban lenyúzzák az álkapczával együtt görbe lábait és fejét.

Jegyz.: Innen keletkezett a közmondás: *scytha a lovat* (*Ὁ Σκύθης τὸν ἵππον,*) azoktól, kik valamit alattomban megkivánnak, de nyilvánosan utálják.

CRATIN.

(520-tól 423-ig Kr. e.)

66-ik töredék [3]).

Hipponik scytha, mivel vörössárga szinü.

HERODOR HERACLEÁBÓL.

(515 körül Kr. e.)

5-ik töredék [4]). Hercules scytha ijakkal élt, tanittatván (a nyilazásra) bizonyos Teutar nevü scythától.

23-ik töredék. Prometheus volt a scythák királya s nem birván alattvalóinak élelmet adni, mivel a Sas nevezetű folyó elárasztotta a lapályokat, bilincsekbe veretett a scytháktól. De a megjelenő Hercules a folyót ugyan a tengerbe terelte, innen keletkezett a mese, hogy Hercules megölte a sasot; Prometheust pedig feloldotta bilincseiből.

---

[1]) Aczél.

[2]) Bergk kiadása szerint.

[3]) *Bothe:* Poetarum comicorum graecorum fragmenta. Parisiis, Firmin Didot. 1855.

[4]) Fragmenta histor. graec. 2-ik köt.

Digitized by Google

SOPHOCLES.

(497-től 406-ig Kr. e.)

472-ik töredék [1]). Scytha módra lenyúzatván a bőre törülközőnek.

HELLANICUS.

(495-től 411-ig Kr. e.)

92-ik töredék [2]). A ki a (cimmerii) Bosporon áthajózik, találja a Sindokat, és ezeken felül a mäóti scythákat.

170-ik töredék. Amadókok, scytha nép.

HERODOT.

(Szül. 484-ben, meghalt 408 vagy 406, vagy 400. Kr. e.)

I. Könyvéből.

15. Említést teendek Ardysról, Gyges fiáról, ki Gyges után uralkodott [3]). Ez aláigázta Priene lakosait s betört Milétbe. Midőn ez Sardisban uralkodék, a Cimmériusok kiüzetvén székhelyeikből a pásztori scythák által, Ázsiába érkeztek s elfoglalták Sardist, kivéve a fellegvárt.

73. Croesus e végett táborozott Cappadocia ellen: mind a földutáni vágyból, hozzászerezni akarván azt a maga osztályrészéhez, mind főleg mivel a jóslatban bizott, és boszut állni akart Cyruson Astiagesért; mert Astiagest, Cyaxares fiát, ki Croesus sógora s a Médók királya volt, Cyrus, Cambyses fia, meggyőzvén fogva tartotta, ki igy lett Croesus sógora: a pásztori scythák közől egy férfi csapat föllázadván kivonult Média földére. Uralkodott pedig ezen időben a Médokon Cyaxares, Phraortesnek, Dejoces fiának, fia [4]); a ki ezen scythákkal, mint oltalomért esdeklőkkel, eleinte jól bánt, annyira hogy nagyrabecsülvén őket, gyermekeket adott át nekik, hogy tanulják meg nyelvöket és a nyilak mesterségét [5]). De időmultával, miután a scythák mindig vadászatra mentek s mindig hoztak valamit, történt egykor, hogy mit sem fogtak. Üres kezekkel vissza

---

[1]) Ahrens kiadása. Páris, Didot; 1842.

[2]) Fragmenta historicorum graecorum Müllertől I. köt.

[3]) Lydiában 680-ik évben Kr. e.

[4]) Cyaxares volt Phraortes; ez pedig volt Dejoces fia.

[5]) A nyilazást.

Digitized by Google

térvén, Cyaxares (mert, a mint megmutatta, heves haragú [1]) volt) nagyon durván illette őket gyalázattal. Ők pedig, ezt szenvedvén Cyaxares részéről, mivel méltatlanságokat szenvedtek volt, elhatározták, egyet a náluk tanitott gyermekek közől darabokra vágni, s ugy elkészítvén valamint a vadat szokták elkészíteni, azt Cyaxaresnek hozni és adni, t. i. mint vadat, s miután átadandották, leggyorsabban Alyatteshez, Sadyattes fiához, Sardisba menekülni. Ez történt is; mert Cyaxares és a jelenlevő vendégek evének ezen husból; és a scythák végrehajtván ezt, Alyattes oltalmáért esdekeltek.

74. Ezek után (mert Alyattes nem adta ki a scythákat az őket követelő Cyaxaresnek) háborújok volt a Lydok- és Médoknak öt évig.

103. Phraortes meghalván, utóda lőn Cyaxares, Phraortesnek, Dejóces fiának, fia. Mondják hogy ez még sokkal harcziasabb volt őseinél; Ő osztotta el először hadtestekre Ázsia népeit, s ő rendelte az első, hogy különválasztva legyenek a dsidások, ijászok és lovasok; holott azelőtt vegyesen valának mindnyájan egyaránt összezavarva. Ez az ki a Lydokkal harczolt, midőn harczolásuk közben a nap éjjé lőn [2]); s ez az, ki a Halys folyóján túli Ázsiát egészen maga alá vetette. Összegyüjtvén pedig mindnyájokat, kiken uralgott, Ninive ellen táborzott, boszut állván atyjáért s földulni akarván e várost. De miután ütközetben meggyőzte az Assyriusokat és Ninivét körültáborolta, reátört egy roppant scytha sereg. Vezette pedig őket [3]) a scythák királya Madyas [4]), Protothyes fia; kik betörtek Ázsiába kihajtván Europából a Cimerieket, és e futamlók után nyomulva érkeztek Média országába.

104. Mäótis tavától Phasis folyójáig és a Colchokig harmincz napi utja van egy jól menőnek. Colchisból pedig nincs messze átkelni Mediába, hanem csak egy nép van közöt-

---

[1]) *Οργην ἄκρος*, De mások ezt tagadólag olvassák: *ὀργὴν οὐκ ἄκρος*, mintha ezt jelentené; nem volt igen nagy eszű, nagy belátásu.

[2]) Napfogyatkozás állt be, melyet Thales megjövendölt.

[3]) A scytha katonákat.

[4]) Némely kiadások szerint Madyes.

Digitized by Google

tök [1]), a Saspirok. Az ezeken keresztülmenők Mediában lehetnek. A scythák azonban nem törtek be ezen a részen, hanem egy föllebbi, sokkal hosszabb, uton kanyarodva, jobbukon lévén Kaukáz hegye. Itt a Médok megütközvén a scythákkal és meggyőzetvén a csatában, megfosztattak uralmuktól. A scythák pedig egész Ázsiát foglalták el.

105. Innen Egyptom ellen indultak; és midőn a palestinai Syriában voltak, Psammetich, Egyptom királya, elejökbe menvén, ajándokok és kérelmek által rábeszélte őket, hogy ne induljanak tovább. Midőn visszatérvén Syriának Ascalon városában találkoztak, a scythák többsége kártétel nélkül elvonula, de kevesen közölök hátrahagyatva, kirabolták az uránai Aphrodite templomát. Ezen templom pedig, a mint tudakozva találom, legrégibb mind azon templomok közöl, melyek ezé az istennőé. Mert a Cyprusbani templom innen lett [2]), valamint magok a Cyprusbeliek mondják; és a Cytherábanit a Phöniciaiak épitették, kik ezen Syriából valók. A scythákra pedig, kik Ascalonban kirabolták a templomot és ezeknek mindenkori utódaikra asszonyi betegséget bocsájtott az istennő. A scithák t. i. mondják, hogy azok azért betegeskednek s hogy a scytha országba érkezők látják náluk, minő állapotban vannak azok, kiket a scythák Enareseknek neveznek.

106. A scythák mintegy huszonnyolcz évig uralkodtak Ázsiában s erőszakuk és hanyagságuk által minden föl volt forgatva; mert a rendes adón kivül beszedték minden egyestől azt mit mindegyikre önkényt kivetettek s ezen adón kivül körülnyargaltak és elrablák azt, a mi mindegyiknek sajátja volt. Ezek többségét Cyaxares és a Médok meghiván vendégekül és leitatván, megölték. És igy visszaszerezték országukat a Médok s uralkodtak azokon, kiken az előtt is. S Ninivét is vették be (miként vették pedig be, azt más elbeszélésben fogom előadni) s az Assyriusokat is alávetették magoknak, kivéve Babylónia vidékét. Ezek után Cyaxares negyven évig uralkodván, azokkal együtt, melyek alatt a scythák uralkodtak, meghalt.

---

[1]) Colchok és Médok között.

[2]) Ennek mintája szerint van épitve.

Digitized by Google

201. Midőn Cyrus ezen népet is [1]) alávetette volt, vágyódék a Massagetákat maga alá keriteni. E nép pedig nagy- és vitéznek mondatik lenni s lakozónak kelet és napkelte felé, Araxes folyóján túl, szemközt az Issedoni férfiakkal, s vannak némelyek, kik ezen népet scytháknak mondják.

204. Ezen, caspiuminak nevezett, tengernek északi részeit határozza Kaukáz, a kelet és fölkelő nap felé levő részekkel pedig szomszédos egy, látásra végtelen nagyságu, rónaság. Ezen nagy rónaságnak nem legkisebb részét foglalják el a Massagéták, kik ellen Cyrus táborozni vágyott; mert számosak és nagyok voltak az őt lelkesítő s ösztönző okok. Először a születése, mely többnek látszott lenni mint emberinek; másodszor az ellenek irányábani volt szerencséje, mert bár merre irányozta hadjáratát, lehetlen volt ama népnek megmenekülnie.

205. Volt pedig, férjének halála után, neje a Massagéták királynéja; kinek Tomyris volt a neve. Cyrus hozzá küldvén, megkérette azon ürügy alatt, hogy nőül akarja birni; de Tomyris megértvén, hogy ő nem kéri magát, hanem a Massagéták országát, eltiltotta a bejövettől. Cyrus pedig erre, a mint csele nem sikerült, Araxeshez nyomulván, nyilván rendezett hadjáratot a Massageták ellen, s hidat is állitott a folyón, átjárásul a hadseregnek, s a folyón átkelendő hajókon tornyokat is épitett.

206. Mialatt ő ezen munkával elvolt foglalva, Tomyris hinököt küldvén ezt üzente: „Óh Médok királya! szünj meg siettetni azt a mit siettetsz; mert nem tudhatod valjon javadra fog-e ez végződni. S fölhagyván ezzel, uralkodjál a magadéi fölött és legyen türelmed nézni [2]) uralkodásunkat azokon, a kiken uralkodunk. Azonban te nem akarandod használni e tanácsomat, hanem minden inkább, mint nyugodtan lenni [3]). De ha te oly nagyon kivánsz megmérközni a Massagétákkal, rajta, hagyjad el a munkát, mely téged elfoglal behidalva a folyőt, és miután

---

[1]) Assyriusokat.
[2]) ἀνέχευ ὁρέων = türd el néző.
[3]) Akarandsz.

Digitized by Google

mi három napi utra visszavonulunk a folyótól, kelj át országunkba; ha pedig minket akarsz inkább a tiedbe fogadni, tedd ugyan azt [1]), Ezt hallván Cyrus, összehitta a Perzsák előkelőit, s egybegyűjtvén ezeket, előadta nekik az ügyet s tanácskozott velök, hogy mit tegyen. Ezek véleményei pedig ugyan egyben hangoztak össze, javasolván Tomyrist és seregét országukban bevárni.

207. A lydiai Crösus jelenlevén és rosszalván e véleményt, az előadottal ellenkezőt javasolt.

208. Ezen vélemények harczoltak egymással. Cyrus pedig elhagyván az előbbi véleményt s Crösusét fogadván el, megüzente Tomyrisnak visszavonulni, mivel ő átkelend hozzá. Az tehát viszavonult, a mint előbb igérte.

211. Cyrus előre indulván egy napi utig Araxes folyójától, teljesitette Crösus tanácsát. Erre Cyrus és a Perzsák seregének java visszavonulván Araxeshez s hátrahagyván [2]) a harczképteleneket, oda tör a Massagéták seregének harmadrésze, megölék Cyrus táborának hátrahagyottait, noha védelmezték magokat, s látván a készen álló ebédet, a mint hatalmukba keritették az elleneket, feküdve ebédeltek; s megtelvén étellel és borral, alvának. De a perzsák reájok törvén, számosakat közölök megöltek s még többet fogságba ejtettek s egyebek között Tomyris királynénak fiát, a massagéták vezérét, kinek neve volt Spargapiz.

212. A nő hallván a tábor és fia körül történteket, hirnököt küld Cyrushoz, és ezt üzente: „Vérrel telhetlen Cyrus, ne büszkélkedjél ezen történt dolog miatt, mivel szőlőtőke gyümölcsével [3]) melylyel magatok megtelve ugy örjöngtök, hogy lemenvén a bor testetekbe, fölmerülnek belőletek csunya szavak, mivel mondom ilyen büszerrel megcsalva győzted meg fiamat, nem pedig csatában hadi erénynyel. Fogadd el tehát most tanácsomat, ki jól javaslok. Add nekem vissza fiamat; menj el bántatlanul e földről, miután a Massagéták seregének harmadrészét meggyaláztad. Ha pedig ezt nem teended, esküszöm a napra,

---

[1]) Vonulj vissza te is három napi utra a folyótól.
[2]) A táborban, honnan Araxeshez visszavonult.
[3]) Borral.

Digitized by Google

a Massagéták urára, hogy bizony vérrel foglak jól tartani, ámbár telhetlen vagy."

213. Cyrus ezen megüzent szavakat nem vette semmi tekintetbe. Tomyris királynénak fia pedig, Spargapiz, midőn a bor őt elhagyta s megtudta minő bajban van, kérvén Cyrust, hogy oldoztassék föl bilincseiből, ezt elérte. A mint pedig föloldoztatott, s mihelyt kezeinek ura volt, megöli magát. S ez ilyen módon hal meg.

214. Tomyris, miután Cyrus nem hallgatott reá, összegyűjtvén minden erejét, megütközött Cyrussal. Ezen ütközetet tartom én a legtüzesebbnek mindazok közől, melyek barbár férfiak között fordulnak elő. Egyébiránt értesülök, hogy ez igy történt: először, azt mondják, távol levén nyilaztak egymásra; azután, a mint nyilaik elfogytak, összecsapván lándzsák- és kardokkal viaskodtak; s hosszú ideig álltak ellen a harczolók, s egyikök sem akart hátrálni. Végre győznek a massagéták; s a perzsa had többsége ott veszett és a többi között maga Cyrus is meghal, miután öszvesen harmincz évig uralkodott, egynek hijával. Tomyris pedig megtöltvén emberi vérrel egy tömlőt, kerestette a perzsák halottai között Cyrus hulláját, s a mint megtalálta, fejét a tömlőbe mártotta. S gyalázván a holtat mondá: „Te engem, noha élek, és csatában meggyőztelek tönkre tettél, csellel fogván meg fiamat; én viszont, a mint fenyegettem, vérrel jól tartlak téged." Azon sok beszéd közöl, melyek Cyrus életének vége körül keringnek; ez mondatott el nekem mint legvalószinűbb.

215. A Massagéták a scytaihoz hasonló ruházatot viselnek s életmódot követnek. Ők lovasok és gyalogosok; mert mindkettőben részesülnek. Ijászok is és dsidások, szokásuk lévén kétélű fejszét viselni. Mindenre aranyat és rezet használnak; mert a mi a dsidákhoz, nyilhegyekhez és fejszékhez tartozik, arra rezet használnak, a mi pedig a fejhez, övekhez és vállszijjakhoz való, azt aranynyal ékesítik; hasonlóul a lovak mellszerszámait rézvérttel rakják körül, a féket pedig és zablát és kantárokat aranynyal. De vasat és ezüstöt nem használnak; mert ez nincs is országukban; a réz ellenben és arany nagy mennyiségben.

216. Ilyen szokásokkal élnek pedig: mindegyik vesz

Digitized by Google

el egy nőt, de ezekkel [1]) közösen élnek. Mert a mit a görögök a scythákról mondanak, azt nem a scythák teszik, hanem massageták. Ugyan is ha a massagéta férfiu megkiván valamely hölgyet, fölakasztván szekerére a puzdráját, tartózkodás nélkül közösül vele. Életkoruknak pedig nincs kitűzve semmi más határ, hanem ha valaki nagyon öreg lesz, összejövén minden rokonai föláldozzák őt, s vele együtt más vágó marhákat és megfőzvén a húst, lakomáznak. Ezt [2]) tartják ők a legnagyobb boldogságnak. De a betegségben megholtat nem eszik meg, hanem eltemetik, szerencsétlenségnek tartván, hogy nem jutott a föláldoztatáshoz. Semmit sem vetnek pedig, hanem nyájaik- és halakból élnek. Ezekre bőségben tesznek szert Araxes folyójából. S tejivók is. Az istenek közől pedig csak a napot imádják, melynek lovakat áldoznak. Az áldozásnak pedig ez a törvénye: az istenek leggyorsabbjának az állatok leggyorsabbját szentelik.

Herodot II. könyvéből.

22. . . . . .

A darvak kerülvén a telet scythaországban, téli tartózkodásul látogatják ezen helyeket [3]).

103. Ezt véghezvivén [4]) bejárta a száraz földet, mialatt átkelvén Ázsiából Európába, meghóditotta a scythákat és thrákokat.

167. Valjon a Görögök ezt is az egyptomiaktól tanulták-e meg, nem birom bizonyosan megitélni, látván hogy a thrákok, scythák, perzsák, lydok is s majdnem minden barbárok, kisebb becsületüeknek tartják a többi polgároknál azokat, kik mesterségeket tanulnak s ezek ivadékait; ellenben a kézművektől távol állókat s főleg a hadi dolgokkal foglalkozókat nemeseknek gondolják lenni.

---

[1]) A nőkkel.
[2]) Ezen halálnemet.
[3]) Egyptomot, Äthiópiát, Lybiát.
[4]) Sestostris, Egyptom királya.

Digitized by Google

Herodot IV. könyvéből.

1. Babylon elfoglalása után a scythák ellen történt Darius indulása; mert férfiakban virágozván Ázsia s roppant kincsek levén összegyűjtve, Darius boszut állni kivánt a scythákon, hogy ők voltak az elsők, kik jogtalanságot kezdtek vala, betörvén Mediába s meggyőzvén csatában az elleneket. Felső-Ázsiában ugyan is a scythák, a mint azelőtt is mondottam, harmincz évig uralkodtak kettőnek hijával. Üldözve t. i. a cimmerieket betörtek Ázsiába, megfosztván uralmától a médokat, minthogy ezek uralkodtak Ázsián, mielőtt a scythák érkeztek volna. De a scythákra, kik huszonnyolcz évig távol valának hazájuktól és ennyi idő után sajátjokba visszamentek, nem kisebb fáradság várt a médiainál [1]); mert nem csekély hadat találtak, mely nekik ellenállt. A scythák nejei t. i., a mint férjeik sok ideig távol valának, bensőbb viszonyba bocsájtkoztak a szolgákkal.

2. A scythák megvakitják minden szolgáikat a tej kedveért, melyet isznak, igy járván el [2]) miután fuvolyákhoz leghasonlóbb csontsipokat fogtak, ezeket bedugva a kanczák nemzőrészébe, fújnak a szájukkal; mások pedig, mialatt mások fujnak, fejik. Mondják pedig, hogy azért teszik ezt; mivel a fölfuvott erek földagadnak és a tölgy leereszkedik [3]). Midőn megfejték a tejet, beöntvén üres faedényekbe és körülállítván az edények mellé a vakokat, megrázatják a tejet; és a felülálló részét lemerítvén, azt becsesebbnek tartják, az alant állót pedig silányabbnak a másiknál. E végett vakitanak meg a scythák mindenkit a kit elfognak; mert nem földmivelők [4]), hanem pásztoriak.

3. Az ezen szolgákból és nejeikből felnövekedett ifjuság megtudván a származását, ellenállt nekik [5]) midőn

---

[1]) Mint az volt, midőn Médiába törtek.

[2]) A fejésnél.

[3]) Kiereszti a tejet.

[4]) A kik ezt teszik. Az az csak a pásztori scythák vakitják meg szolgáikat.

[5]) A scytháknak.

Digitized by Google

Médiából visszatértek, s először is elvágták az országot széles árkot ásván, taurisi hegyektől Mäotis taváig elnyulót, mely legnagyobb kiterjedésü. Azután a betörni iparkodó scythák ellen táborozván csatázának. De miután gyakran csatáztak a nélkül, hogy a scythák képesek lettek volna előnyt kivivni a csatában, egyikök igy szóla: „Mit csinálunk, scytha férfiak? Szolgáink ellen harczolva, magunk is, megöletvén, kevesebbek leszünk, s amazokat megölvén, kevesebb fölött fogunk jövőre uralkodni. Most tehát azt tartom, tegyük félre a dárdákat és ijakat s fogja mindegyik a lóostort és menjünk közelebb ellenök; mert miglen látták, hogy fegyvereink vannak, ők is hasonlóknak és hasonlókból valóknak [1]) tartották magokat. De ha látandják, hogy fegyverek helyett ostoraink vannak, megtudván, hogy szolgáink és elismervén ezt, be nem várandanak."

4. Ezt hallván a scythák, végrehajtották. Azok pedig [2]) megdöbbenve azon a mi történik, megfeledkeztek a harczról és futamodtak. Igy uralkodtak volt Ázsián a scythák és kihajtatván ismét a médektől, ilyen módon tértek vissza hazájokba. E miatt Darius boszut állni akarván, hadat gyüjtött ellenök.

5. A mint pedig a scythák mondják, az ő nemzetök mindnyájan közöl a legfiatalabb; s hogy ez igy keletkezett: ezen földön, mely pusztaság volt, született először egy ember, kinek neve volt Targitaus. Ezen Targitaus szüleinek mondják lenni — noha nekem hihetlent mondanak, de még is mondják — Jupitert és Borysthén folyójának egyik leányát. Ilyen nemzetségből született legyen Targitaus; ebből pedig származott három fiu: Lipoxais, Arpoxais és Kolaxais, a legfiatalabb. Ezek uralkodván, az égből lehulló arany müdarabok; eke, járom, kétélü fejsze és csésze estek a scytha földre. A legidősebb első volt ki ezt látta s gyorsan oda szaladt, fölakarván venni; de az arany, midőn hozzá közeledett, égni kezdett. Ez visszavonulván, a második közeledett oda, és ugyanaz történt. E

---

[1]) Hozzánk hasonlóknak és ugyanegy származásuaknak.

[2]) A szolgák.

Digitized by Google

kettőt tehát elűzte az égő arany; de midőn a harmadik, a legifjabb, hozzá lépett, elaludt [1]) és ő azt elvitte magához. A két idősebb fivér megtudván ezt, átadták az egész országot a legifjabbnak.

6. Lipoxaistől származtak azok a scythák közöl, kiket nemzetségre nézve Auchatáknak neveznek; a középső Arpoxaistól pedig [2]) kik Katiarok- és Traspiseknek hivatnak; végre a legifjabbiktól, a királytól [3]), kik Paralátoknak neveztetnek. Mindnyájoknak a nevök pedig *Skolotok* a király melléknevétől. De a görögök scytháknak nevezték el.

7. Igy adják elő származásukat a scythák; s az összes éveket, mióta származtak, első királyuk Targitaustól Darius benyomulásaig az ő földükre, nem mondják többnek lenni ezernél, hanem annyinak. Ezen szent aranyműveket pedig [4]) legjobban őrzik a királyok, s évenkint nagy áldozatokkal látogatják meg, hogy részükön maradjanak. De a ki e szent arany birtokában [5]) ezen ünnepen szabad ég alatt elalszik, arról azt mondják a scythák, hogy nem él egy évig [6]) s hogy épen ezért adnak neki [7]) annyi földet, a mennyit egy nap alatt lóháton bejárhat. — Nagy levén a föld, Colaxais három országot alapitott belőle fiai számára; egyiköket azonban legterjedtebbé alkotta, melyben az arany őriztetik. — Az ország véglakosain túli vidéket illetőleg az éjszaki szél felé, azt mondják, hogy nem lehetséges sem távolabbra látni sem keresztül menni elömlött pelyhek [8]) miatt; mert a föld és lég telve van pelyhekkel, és ezek zárják el a továbblátást.

8. Igy beszélnek a scythák mind önmagokról mind az országukon tuli vidékről. De a hellenek közöl azok,

---

[1]) Az arany tüze.
[2]) Származtak.
[3]) Eredtek.
[4]) Melyek az 5-ik §-ban említvék.
[5]) Az az, midőn őrzi.
[6]) Mert alkalmasint megölték vigyázatlansága miatt.
[7]) Ha t. i. el nem alszik.
[8]) Hó.

Digitized by Google

kik a Pontust [1]) lakják, igy: Hercules elhajtván Geryon ökreit, megérkezett e földre, mely pusztaság volt s melyet most a scythák foglalnak el. Geryon lakta pedig a Pontuson túli népes szigetet, melyet a görögök Erythiámak neveznek, a gádok szomszédságában az Oceanon tul a herculesi oszlopokon. És szóval állítják, hogy az Oceán a napkelettől kezdve foly az egész föld körül, de tettleg be nem bizonyitják. Innen érkezett legyen Hercules a most Scythiának nevezett országba; mert zivatar és hideg lepte meg s ő betakarván magát oroszlánbőrrel, elaludt; kanczái pedig, melyek szekeréből valók voltak, ezen idő alatt legelvén, eltűntek isteni végzés által.

9. A mint Hercules fölébredt, kereste [2]). bejárta az egész tartományt s végre megérkezett az ugynevezett Hyläa földére. Itt talált egy barlangban bizonyos félszűzű kéttermészetű viperát; melynek felső része az alfelig nő, alább pedig kigyó. Látván és csudálván őt, kérdezte, valjon látta-e valahol eltévedt lovait. Az pedig válaszolt, hogy nála vannak, s nem adja neki vissza, mielőtt vele nem közösül. S Hercules közösült vele ezen bérért, de az halogatta a lovak kiadását, minél több ideig akarván együtt lenni Herculessel. Ez pedig lovait kivánta elvinni s távozni. Végre visszaadván neki mondá: „Ezen kanczákat, melyek ide jöttek, megőriztem a számodra. Te viszont jutalmat adtál; mert három fiam van tőled. Magyarázd meg, mit kell nekem velök csinálnom, ha fölserdülnek; valjon itt telepitsem-e le, mint hogy én birom ezen ország uralmát, vagy hozzád küldjem-e?“ — Az ugyan ezeket kérdezte; ő pedig, mondják, erre válaszolt: „Ha férfiasodottakká fogod látni a fiukat, nem hibázhatnál ezt cselekedve: a kit látandsz közölök, hogy ezen ijat igy fesziti [3]), és ezen övvel igy övezi magát [4]), azt tedd ezen országnak lakosául. A ki pedig közölök e munkában, melyeket parancsolok, fogyatkozni fog, küldd ki az ország-

---

[1]) A Fekete-tenger partjait.
[2]) Lovait.
[3]) Mint én.
[4]) Mint én most magamat.

Digitized by Google

ból. Ezt cselekedvén, magadnak is lesz örömed, s kivánságaimat is teljesitended."

10. Ő tehát feszitvén az ijak egyikét, mert eddig kettőt szokott viselni Hercules, és megmutatván az övet [1]) átadta az ijat és az övet, melynek végeresztékén arany csésze függött, s ezt átadván, eltávozott. A nő pedig, midőn született fiai férfiasodtak vala, s részint neveket adott nekik: az, elsőnek, Agathyrs, a másodiknak, Gélon, s a legifjabbnak, Scythes [2]); részint megemlékezvén a megbizásról [3]), végrehajtotta a parancsokat. Ugyanis fiainak ketteje, Agathyrs és Gélon, nem levén képesek kivinni a kitüzött feladatot, elmentek az országból, kihajtatva anyjok által; Scythes pedig, a legifjabb, véghezvivén azt, megmaradt az országban. És Scythestől, Hercules fiától, származtak a scytháknak folytonos királyai; s azon csésze emlékezetére még mostanig is az övekről lefüggő csészéket viselnek a scythák. Egyedül ezt az egyet gondolta ki Scythes javára az anyja. Ezt beszélik pedig a Pontust lakó görögök.

11. De van még más elbeszélés is, mely igy hangzik, s melyhez mint leginkább elhiresülthez magam is ragaszkodom. A nomád scythák Ázsiában lakván s háborúval nyomatván a massagéták által, átkeltek Araxes folyján s a cimméria földre mentek; mert a melyet [4]) most laknak a scythák, az régenten, mint mondják, a cimmereké volt. A cimmeriaiak pedig, közeledvén a scythák, tanácskoztak [5]), minthogy nagy sereg tör reájok. És véleményeik kétfelé szakadtak, mindkét részről ugyan hevesen védelmeztetve, de helyesebb volt a királyoké. A nép véleménye ugyanis azt akarta, hogy helyén volna visszavonulni s hogy nem kellene magokat sokak ellenében veszélynek kitenniök; a királyoké pedig, hogy harczoljanak a hazáért a megtámadókkal. De sem a nép nem akart

---

[1]) Hogy mikép kell azt megkötni.
[2]) Nevet.
[3]) Melyet Herculestől kapott.
[4]) Földet.
[5]) Mit tegyenek.

Digitized by Google

engedni a királyoknak, sem a királyok a népnek. Az egyik fél elhatározta, kardcsapás nélkül visszavonulni s átadni a földet a megtámadóknak; a királyok ellenben eltökélték magokat hazájokban holtan nyugodni s nem is együtt futamodni a néppel, meggondolván mennyi jót élveztek már s mennyi várható baj lepi meg őket, ha hazájokból futamodnak. A mint ezt elhatározták, két részre szakadtak s egyenlő számuak levén, egymással harczoltak. S mind azokat, kik egymás kezei által estek el, eltemette a cimmerek népe Tyras [1]) folyója mellett. És siremlékök még látható. Eltemetvén pedig őket, végrehajtották a hazábóli kivonulást. S az odajövő scythák, elfoglalták az elhagyott földet.

12. Még most is vannak Scythiában Cimmerium nevű városok és Cimmerium nevezetű gázlók; sőt egy, Cimmeria nevű vidék is van, és egy ugynevezett Cimmeri Bospor. Ugy látszik, hogy a cimmerek Ázsiába futottak a scythák elől, s hogy ama félszigetet népesitették, hol most a görög város Sinope virágzik. Az is nyilvános, hogy a scythák üldözték őket és Média földére betörtek, eltévesztvén az utat. A Cimmerek ugyanis folyvást a tenger hosszában futának; a scythák pedig, jobbukon levén Kaukáz hegye, üldözték, miglen Mediába csaptak, elfordulván az uttól a bentartományba. Ez ama más uj elbeszélés, melyet a görögök és barbarok adnak elő [2]).

13. De Aristeas, Caystrobius fia, proconnézi férfiu, verseket költvén mondá, hogy ő, Phöbustól ihletve levén, az issedónokig jutott; hogy az issedónokon túl laknak az arimaspok, egyszemű férfiak, s ezeken tul az aranyörző grypák, grifmadarak: ezeken tul pedig a hyperboreok (éjszakontúliak), kik elnyulnak a tengerig; hogy ezek mindnyájan, kivéve a hyperbóreokat, elkezdve az arimaspoktól, mindig megtámadják szomszédaikat; hogy az arimaspok kihajtották hazájokból az issedónokat; az issedónok a scythákat; a cimmerek pedig, kik a tenger déli részén laktak, a scythák által szorongattatva hagyták el hazájokat.

---

[1]) Dniszter.

[2]) A scythák jöveteléről.

Digitized by Google

Igy ez [1]) magokkal a scythákkal sem egyezik meg ezen országra nézve.

16. Mi legyen azon földön tul, melyről ezen elbeszélés kezdődött, azt senki sem tudja bizonyosan, mert semmi szemtanútól nem hallhatom állitani, hogy ő tudja. Maga Aristeas sem, kiről kevéssel ezelött emlitést tettem, mondja ugyan azon verskölteményében, hogy az issedónokon tul érkezett volna; hanem az azokon túli dolgokról hallás után beszélt, mondván hogy az issedónok beszélik ezt [2]). Mind a mellett a mennyiben képes voltam hallással legmeszszebbre bizonyosan érni [3]), azt mind el fogom mondani.

17. A boristhéniták kikötőjétől kezdve, — mert az egész Scythaország tengermellékének a közepe — elsők laknak a kallipidák, kik görög-scythák. Ezeken túl más nép, kik alazónoknak neveztetnek. Ezek és a kallipidák a többiben ugyan hasonló szokásokkal élnek mint a scythák, de gabonát vetnek, s vörös- és foghagymával, lencsével és kölessel táplálkoznak. Az alazónokon tul pedig laknak szántó scythák, a kik nem táplálkozásra vetik a gabonát, hanem eladásra. Ezeken tul laknak a neurok. A neurok éjszaki részét, a mennyire tudjuk, nem látják emberek. Ezek a népek laknak Hypanis folyója hosszában, Borysthenes éjszaki részén.

18. De átkelvén Borysthenesen, látjuk először a tengermellékén Hyläát [4]), s ezen tul laknak földmüvelő scythák, kiket a Hypanis folyója mellett lakó görögök borysthenitáknak neveznek, önmagokat pedig olbiopolitáknak [5]). Ezen földmivelő scythák laknak kelet felé három napi járásnyira, elnyulván egy folyóig, melynek neve Pantikapes, éjszak felé tizenegy napi hajózásnyira Borysthenes ellenében. A tulsóbb rész többnyire pusztaság. S a sivatag után laknak emberfalók, sajátszerü nép és semmikép sem scythai. Ezeken tul valóságos pusztaság van és a mennyire tudjuk nincs semmi nép.

---

1) Aristeas.
2) A mit ő hallás után mesél.
3) A mit képes voltam legtávolabb tanuktól bizonyosan megtudni.
4) Erdőséget.
5) Olbia polgárainak.

Digitized by Google

19. Keletre ezen földmivelő scytháktól, átmenvén Pantikápes folyóján, már pásztori scythák laknak, sem nem vetvén sem nem szántván s fakopár az egész vidék, kivéve Hyläát. Ezen pásztoriak laknak keletfelé tizennégy napi járásnyira egy vidéket, mely Gerrhus folyójáig terjed.

20. Gerrhus folyóján tul már az ugynevezett királyi földek vannak s a legvitézebb és legszámosabb scythák, kik azt tartják, hogy a többi scythák az ő szolgáik. Ezek elnyulnak dél felé Taurisig, kelet felé azon árokig, melyet a vakoknak fiai ástak, és Mäotis tavának kikötőjeig, mely Krimninek neveztetik. Egy részök pedig elnyul Tanais folyójáig. De a királyi scythákon tul az éjszaki szél felé laknak a feketeköpenyesek, más nép és nem scythai. A feketeköpenyeseken tul pedig mocsárok vannak és a mennyire tudjuk embernélküli sivatag.

21. Átkelvén Tanais folyóján, nem vagyunk többé scytha földön, hanem az első vidék a sauromatáké, kik Mäótis tavának öblétől kezdve éjszak felé laknak tizenöt napi járásnyira egy vidéket, mely egészen kopár mind vad mind gyümölcsfákban. Ezeken tul laknak, birván a második vidéket, a budinok, oly földön mely egészen telve van mindennemü fákkal.

22. A budinokon tul éjszakra következik először hét napi járásnyi pusztaság; a pusztaság mögött pedig, kanyarodván a napkeleti szél felé, Thyssagéták laknak, számos és sajátszerü nép. Élnek pedig vadászatból. Ezek szomszédságában ugyan e helyeken laknak azok, kiknek nevök tyrkák; ezek is vadászatból élnek következőleg: fölmászván a fára leselkedik [1]). Fák pedig sürüen vannak az egész vidéken. S mindegyiknek készen van a lova, megtanittatva hasára feküdni az alacsonyság végett [2]), és kutyája. Miután megpillantja a fáról a vadat, nyilazván s lovára ugorván üldözi és a kutya utána. — Ezeken tul, kelet felé kanyarodva, más scythák laknak, kik a királyi scythákról elpártoltak s igy ezen vidékre érkeztek.

---

[1]) A vadász.

[2]) Az az, hogy ne látszassék.

Digitized by Google

23. A scytháknak ezen tartományaig az egész emlitett föld róna, és termékeny; de innen tul köves és durva. Átkelvén a durva földnek nagy területén, emberek laknak magas hegyek alján, a kikről mondják hogy születésüktől fogva mindnyájan kopaszok, ugy a himek mint a nők, és piszeorruak s nagy állkapczájok van. Nyelvök különös, de scytha ruhát viselnek, s fákbél élnek. A fának neve pedig, melyből táplálkoznak, Pontikon, s nagysága körülbelöl olyan mint a fügefáé, s babhoz hasonló gyümölcsöt hoz, melynek kőmagva van. Miután ez megérik ruhákban keresztül szűrik s kifoly belöle vastag és fekete nedv; a kifolyónak neve pedig *aschy*. Ezt nyalogatják s tejjel keverve isszák; és seprejének vastagából gyurmákat csinálnak s ezekkel táplálkoznak, mert nincsen sok marhájok, minthogy ott nincsenek jó legelők. S mindegyik fa alatt lakik, télen ugyan, mintán a fát betakarta sürü fejér nemezzel, nyáron pedig nemez nélkül. Ezeket senki sem bántja az emberek közöl, mert szenteknek mondják lenni. Semmiféle harczi fegyver sincs birtokukban. S részint ezek azok, kik szomszédaik viszályait kiegyenlitik, részint a ki ezekhez menekül, senkitől sem bántatik. Nevök pedig Argippäok.

24. Ezen kopaszokig jól ismerjük a vidéket, valamint az azokon inneni népeket is. Mert a scythák a borysthenesi kikötőbeli, s más pontusi kereskedő Hellenek közöl hozzájok érkeznek némelyek, kik által nem nehéz róluk értesülni. Valamennyien pedig hozzájok jönnek a scythák közöl, hét tolmács által és hét nyelven közlekednek.

25. Ezekig tehát ismeretes a föld. De azt, mi a kopaszokon tul van, senki sem tudja bizonyosan megmondani. Mert magas, járhatlan hegyek vágják el, és senki sem megy rajtok keresztül. Ezen kopaszok pedig azt mondják, mit én azonban nem hiszek, hogy ezen hegyeket kecskelábú emberek lakják, s átkelvén ezeken, más emberek, kik hat hónapig alusznak. De ezt egyáltalában el nem fogadom. Azt bizonyosan tudjuk hogy a kopaszoktól keletre eső részt az Issedónok lakják; de hogy mi legyen az északi szél felé akár a kopaszokon, akár az Issedónokon tul, azt nem tudjuk, kivéve a mit ezek magok mondanak.

26. Mondják pedig hogy az Issedónok ilyen szoká-

Digitized by Google

sokkal élnek: miután valamely férfiunak meghal az atyja, a rokonok mindnyájan marhákat hajtanak oda; és azután áldozván ezeket s összevagdalván a hust, darabokra vágják az öket elfogadónak megholt atyját is; s összekevervén az összes hust, lakomát tartanak. Fejét pedig megkoppasztván s megtisztitván bearanyozzák, s azután drága edényül használják, midőn évenkint nagy áldozatokat hoznak. A fiu ezt teszi az atyjának, valamint a Görögök a halotti évnapot [1]). Különben pedig ezek is igazságosaknak mondatnak lenni, s a nők egyenjoguak a férfiakkal. — Ismerjük tehát már ezeket is.

27. Az ezeken túli vidéken vannak, a mint az Issedonok mondják, az egyszemű emberek és az aranyőrző Grypek. Ezt mondják a scythák, miután ezektől [2]) hallották, a scytháktol pedig mi többiek kaptuk e véleményt, és scytha nyelven Arimaspoknak nevezzük öket; mert *arima egyet* jelent a scytháknál, *szpu* pedig *szemet.*

28. Ezen emlitett egész vidék oly kemény telű, hogy nyolcz havig majdnem kiállhatlan hideg van, melyek alatt vizet kiöntvén, nem fogsz sarat csinálni, de tüzet gyújtván fogsz sarat csinálni. A tenger pedig befagy és az egész cimmeri Bosporus. És az árkon innen [3]) lakó scythák táboroznak a jégen, és a tulpartra hajtják szekereiket a Sindokig. Igy tart folyvást nyolcz holnapig a tél. A többi négy hónap alatt pedig hideg van ott. De ezen tél különbözik módjára nézve minden telektől, melyek más országokban vannak, mert évszakában nincs eső, mely említést érdemelne; nyáron ellenben nem szűnik meg esni. Midőn máshol vannak menydörgések, ott nincsenek, de nyáron roppantak; s ha télen mennydörög, mint csudát szokták bámulni. Hasonlóul ha földrengés támad scythaországban, akár nyáron akár télen, csudának tartatik. A lovak tűrve viselik [4]) e hideget, de az öszvérek és szamarak egyáltalában el nem birják; holott más országok

---

[1]) Szokták ünnepelni.
[2]) Az Issedónoktól.
[3]) L, IV, 3.
[4]) Kiállják.

Digitized by Google

ban a lovak hidegben állván elvesznek, a szamarak és ösvérek pedig elbirják.

29. S nekem ugy látszik hogy az ökrök csonka nemének ezért nem nőnek ott a szarvai. Véleményem mellett tanuskodik Homér verse is az Odysseában [1]) igy szólván:

És Lybiát, hol a báránynak nő gyorsan a szarva. Helyesen jelentvén, hogy meleg tartományokban hamar jelenkeznek a szarvak. A nagyon hidegekben pedig a marhák vagy nem vetnek egyáltalában szarvakat, vagy ha vetnek is, nagyon nehezen. Itt tehát a hideg miatt történik ez.

31. A pelyhekről pedig, melyekkel a scythák telve lenni mondják a levegőt, s hogy ezek miatt nem lehet sem tovább látni a száraz földön sem rajta keresztül menni, ez a véleményem: ezen országon tul mindig havazik, de kevesebbet nyáron mint télen, valamint természetes is. A ki tehát már sok havat esni közelről látott, tudja mit mondok. A hó t. i. pelyhekhez hasonlit. S ezen tél miatt, minthogy ilyen minőségű, lakhatlanok ezen száraz földnek északi részei. Azt tartom tehát, hogy a scythák és szomszédaik hasonlitás által nevezik pehelynek a havat. Ezeket beszélik ama vidékről, melyek legtávolabbaknak mondatnak lenni.

32. A Hyperboreai [2]) emberekről sem a scythák nem beszélnek sem mások az e vidéken lakók közöl, kivéve talán az Issedónokat. De a mint nekem látszik, ezek sem mondanak semmit; mert a scythák is beszélnének róluk, valamint az egyszemüekről beszélnek. Heziod azonban emliti a Hyperboreaiakat, valamint Homér is az Epigónokban, ha csakugyan Homér csinálta e verseket.

33. Sokkal bővebben beszélnek róluk a Déliusok mondván, hogy gabonaszalmában beburkolt áldozati szerek vitettek a Hyperboreaiak földéről s a scythákhoz jutottak. A scytháktól pedig elfogadván azokat mindegyik szomszéd nép, észak felé vitték legmesszebbre Adriáig.

46. A Pontus Euxinus, mely ellen Darius táborozott, minden országok közöl, kivéve a scythait, a legtudatlanabb népeket hozza elő; mert a Pontuson inneni népek közöl egyet sem vagyunk képesek idézni bölcsessége miatt,

---

[1]) IV. ének 85. v.

[2]) Északontúli.

Digitized by Google

s nem is tudjuk hogy ott tudós ember találkoznék, kivéve a scytha népet és Anacharsist. A scytha nemzet minden népek közöl, melyeket ismerünk, az emberi dolgoknak egyik legfontosabb eszközét találta föl nagy bölcseséggel. De a többire nézve nem bámulom őket. Ezen legfontosabb eszköz pedig abban áll, hogy senki sem menekül meg a ki őket megtámadta s hogy nem is lehet őket utóérni, ha nem akarnak megtaláltatni. Mert a kiknek sem városaik sem váraik nincsenek épitve, hanem házvivők levén, mindnyájan lovas ijászok, nem élve szántásból, hanem marhákból s kiknek házaik a szekereken vannak, hogy ne volnának ezek meggyőzhetlenek és nehezen hozzáférhetők?

47. Ezt pedig azért találták föl, mivel földök is erre alkalmatos s a folyók is harcztársaik. A föld ugyan is lapályos levén, pázsitos és vizzel bővelkedő. A folyók pedig melyek rajta keresztül folynak számra nézve nem sokkal kevesebbek mint Egyptomban a csatornák. Valamennyien közölök nevezetesek és a tengertöl hajózhatók, azokat meg fogom nevezni. Az öttorkolatu Ister, azután Tyras, Hypanis, Borysthenes, Panticapes, Hypacyris, Gerrhus, Tanais. Ezek következöleg folynak.

48. Az Ister legnagyobb folyó levén mindenek közöl, melyeket ismerünk, mindig egyenlöleg foly mind nyáron mind télen. Ez az első mely a scythaországi folyók közöl nyugatról folyván ilyen okból lett a legnagyobb, mivel t. i. más folyók ömlenek beléje; s ezek azok melyek nagygyá csinálják. Ugyan is a scytha földön öten folynak keresztül: az, melyet a scythák Poratának neveznek, a Görögök pedig Pyretusnak; azután Tiarant, Arar, Naparis és Ordess. Az első említett folyó nagy és keletre folyva Isterrel közli a vizét; a másod helyen emlitett, Triant, inkább nyugatra, és kisebb; az Arar pedig és Naparis és Ordess ezek között folyván, az Isterbe ömlenek. Ezen belföldi scytha folyók öregbitik az Istert.

49. Az Agathyrsoktól pedig Maris (Maros) folyója folyván összevegyül az Isterrel, s Hämus csucsairól más három nagy folyó éjszak felé ömlik bele, u. m. Atlas, Auras, Tibisis. Thráczián pedig és a krobyzi Thrákok földén Athrys, Noes és Artán folynak keresztül s az Ister-

Digitized by Google

be ömlenek. A Päonoktól s Rhodope hegyéről Scios folyója, közepén hasitván Hämust, ömlik beléje. Az Illyrektől észak felé foly Angrus folyója s beömlik a tribali lapályra és Brong folyójába, a Brong pedig Isterbe. Igy mind a kettőt, melyek nagyok, magába fogadja Ister. Az Ombrikok fölötti vidékből Karpis és Alpis folyók folynak északra és szinte bele ömlenek, Mert Ister egész Európán keresztül foly, kezdve a Celtáktól, kik legszélsöbben laknak nyugatra az európai népek közől a Cynétek után, s miután keresztül folyt egész Európán, oldalvást scythaországba ömlik.

50. Ezen említett s más számos folyók vizének egyesülése által válik az Ister a folyamok legnagyobbjává. De ha egyenkint hasonlitjuk össze, akkor a Nil felülhaladja vizsokaságban; mert ebbe sem folyó sem forrás nem ömlik s nem járul szaporitásához. Az Ister továbbá mindig nyáron és télen egyenlőleg foly és pedig, a mint nekem látszik, ilyen ok miatt. Télen ugyan olyan, a milyen rendszerint, s valamivel nagyobb mint a milyen természeténél fogva. Mert télen nagyon keveset esik az országban, hanem mindig hava van. Nyáron pedig a hó, mely télen esett, roppant sok levén, elolvad s mindünnen az Isterbe ömlik. Következőleg e hó beleömlése által szaporitja s vele együtt a számos és nagy záporok is. Mert nyáron esik, s minél több vizet szí föl a nap nyáron mint télen, annál többszörösek az Isterrel vegyült vizek nyáron mint télen. Ha tehát ezeket ellen tesszük, egyensuly támad, ugy hogy az mindig egyenlőnek lenni látszik.

51. A scythák folyóinak egyike tehát az Ister; ez után pedig Tyras, mely északtól ered, s egy nagy tóból kezd folyni, mely scythaországot és Neuris földjét elválasztja. Torkolatánál pedig Görögök laknak, kik Tyritáknak neveztetnek.

52. A harmadik folyó, Hypanis, sythaországban ered s foly egy nagy tóból, mely körül vad fejér lovak legelnek, s ezen tó helyesen neveztetik Hypanis anyjának. Ebből keletkezvén tehát Hypanis folyója, vize kicsiny és édes öt napi hajózásnyira, innen pedig négy napi hajózásnyira a tengertől nagyon keserű; mert keserű forrás ömlik bele, és pedig annyira keserű, hogy habár terjedelmére nézve kicsiny, megrontja Hypanist, mely a ki-

Digitized by Google

csiny folyókhoz képest nagy. Ezen forrás találkozik a szántóvető scythák és Alazonok földének határain; neve pedig a forrásnak és a helynek, honnan foly, scythául Exampäos, s görög nyelven *szent utak.* Tyras és Hypanis határosak egymással az Alazonoknál; de innen elkanyarodván mindketten ugy folynak hogy széles köztért hagynak.

53. A negyedik folyó Borysthenes; mely ezek közöl, Ister után, a legnagyobb és véleményem szerint nem csak a szittya, hanem minden más folyók közöl a legtermékenyebb, kivéve az egyptomi Nilt mert ezzel nem lehet más folyót összehasonlitani, de a többi közöl Borysthenes a legtermékenyebb, mely legszebb s legjelesebb legelőket nyujt a marháknak s legjobb s kivált legszámosabb halakat. Ivásra pedig legkellemesebb. S tisztán foly mocsárok között. S mellékén legjobb vetések diszlenek. És a fü, hol be nem vetik a földet, a legbujább. S torkolatánál önmagától jegeczesül nagy mennyiségű só. És nagy szálkátlan halakat nyujt besózásra, melyeket tokoknak neveznek, s más számos csudálatra méltókat. Tudva van tehát hogy Gerrhus vidékeig, hová negyven napig tart a hajózás, északtól foly; de valjon minő emberek földén foly keresztül azontul, azt senki sem birja megmondani. Ugy látszik hogy egy pusztán foly keresztül a földmivelő scythák vidékére. Mert ezen scythák az ő hosszában tanyáznak tiz napi hajózásnyira. S egyedül ennek és Nil folyójának forrásait nem tudom megmondani, s azt tartom senki sem a Hellenek közöl. Midőn Borysthenes közel a tengerhez foly, összevegyül vele Hypanis, ugyanegy mocsárba ömölvén. Az e folyók között találkozó földnyelv pedig Hippolaus fokának neveztetik. Ott Ceres temploma van épitve. A templomon tul Hypanis felé laknak a Borysthenitáik. Ennyit ezen folyokról.

54. Ezek után van egy más ötödik folyó, melynek neve Panticapes. Ez is északról foly és egy tóból, s a tért mely ez és Borysthenes között van, lakják a földmivelő scythák. Beömlik pedig a Hyläába [1]); s ezen keresztül folyván a Borysthenessel vegyül.

55. A hatodik folyó a Hypacyris, mely egy tóból

[1]) Erdőségbe.

Digitized by Google

ered s a nomád scythák közepén keresztülfolyván, kiömlik Carcinitis városánál, jobbról határolván Hyläát és az ugy nevezett Achillesi futtért.

56. A hetedik folyó, Gerrhus, eltér a Borysthenestől az ország azon részén, hol Borysthenes ismeretes kezd lenni. Eltér tehát ettől a vidéktől; s neve ugyanaz, mely a vidéké, t. i. Gerrhus, s tengerbe folyván, elválasztja a nomád s a királyi scythák tartományát. Kiömlik pedig Hypacyrisbe.

57. A nyolczadik folyó, Tanais, mely távol felföldről foly nagy tóból eredvén s kiömlik még nagyobb, Mäótisnak nevezett, tóba, mely elválasztja a királyi scythákat és Saurómatákat. Ezen Tanaisba pedig egy más folyó ömlik, melynek neve Hyrgis.

58. Ezen hirneves folyókkal tehát vannak igy ellátva a scythák. A marhák számára termő fü pedig scytaországban leginkább növeszti az epét minden füvek közöl, melyeket ismerünk. Ha fölbonczoljuk a marhákat, be lehet bizonyitani, hogy ez igy van.

59. A legfontosabb életszereket tehát ilyen bőségben birják. A többi szokásaik pedig ilyenek: csupán ezen isteneket szokták engesztelni: Vestát kiváltképen, azután Jupitert és a Földet, hivén hogy a Föld Jupiternek a felesége. Ezek után Apollót, az égi Venust, Herculest és Marst, Mindezeket isteneknek tartják a scythák. A királyi scythák pedig Neptunnak is áldoznak. Scythául neveztetik Vesta Tabitinak, Jupiter az én véleményem szerint leghelyesebben hivatik Papäusnak; a Föld Apianak; Apollo Ötosyrnak; az égi Venus Artimpasanak; Neptun Thamimasádasnak. Szobrokat, oltárokat és templomokat nem szoktak nekik emelni, kivéve Marst; mert ennek szoktak.

60. Az áldozat mindnyájoknál minden szent helyen hasonló s igy végeztetik: maga az áldozati állat békóztatva elölső lábain áll s az áldozó az állat mögött, huzván a kötél végét ledobja az állatot. Miután ez leesett, segélyül hijja az istent, a kinek áldozik. Azután kötelet vet a nyakába s beletüzvén egy botot, csavarja és megfojtja, sem tüzet nem gyujtván, sem más szertartási előkészületeket nem tevén, sem italáldozatot ki nem öntvén. S miután megfojtotta és lenyuzta, főzéshez fog.

Digitized by Google

61. S mivel a scytha föld nagyon fátlan, ezt gondolták ki a húsfőzésére. Miután az áldozati állatokat lenyúzták, megkoppasztják a csontokat a hustól. Azután bedobják hazai katlanokba — ha esetleg vannak nekik, — melyek leginkább lesbosi kancsókhoz hasonlók, kivéve hogy sokkal nagyobbak. Ezekbe dobván főzik, meggyújtván alattuk az áldozatok csontjait. Ha pedig nincsen katlanjok, ez egész hust az állatok bőrébe dobják és hozzákevervén vizet, alágyújtják a csontokat, melyek legszebben égnek. A bőrökben pedig könnyen fér el a csontoktól elválasztott hus. S igy az ökör is önmagát megfőzi s a többi áldozati állatok közöl is mindegyik önmagát. Miután a hus megfőtt, az áldozó maga elé dobja zsengékül a hús egy és belek részét. Áldoznak pedig más állatokat is, de kivált lovakat.

62. A többi isteneknek tehát igy s ilyen marhákat áldoznak; de Marsnak igy: kerületenkint mindegyik népgyülési helyen ilyen szentélyt emelnek Marsnak: vesszőrőzséket fölhalmoznak, melyek hossza és szélessége mintegy három stádium, de magasságuk kisebb. E fölött négyszegletü terület van csinálva, s három oldala meredek, az egyik pedig följárható, s évenkint száz ötven szekérrel halmoznak reá vesszőket, minthogy az évszakok alatt mindig alább száll. Ezen tömegen régi vas kardot állit föl mindegyik kerület s ez Marsnak a képe. E kardnak évenkinti áldozatokat hoznak marhákban és lovakban. S többi között ennek még többet áldoznak, mint a többi isteneknek. S a mennyi ellenséget elevenen fognak meg, minden száz férfiu közöl egyet föláldoznak, de nem ugyan azon módon mint a marhákat, hanem másképen. Miután t. i. bort öntöttek a fejeikre, levágják az embereket edénybe [1]). És azután fölvivén az edényt a vesszők halmára, le öntik a kardra a vért. Ezt ugyan fölviszik; alant pedig a szentélynél ezt teszik: a leölt férfiaknak jobb vállaikat levágván, a karokkal együtt a légbe hajitják. Azután elvégezvén a többi áldozásokat is, eltávoznak. A kéz pedig ott marad feküdni, a hová esett, s külön a hulla.

63. Ezen áldozatok vannak náluk divatban; de disz-

---

[1]) Az az, ugy hogy vérök edénybe folyjon.

Digitized by Google

nókat nem szoktak áldozni s nem is akarnak egyáltalában földükön tenyészteni.

64. Hadi ügyeik pedig igy állnak: mihelyt valamely scytha férfiu az első ellent leteriti, iszik a véréből. S a kiket megöl a csatában, azok fejeit elhozza a királynak; mert ha fejet hoz, részesül a martalékban, melyre szert tesz; ha pedig nem hoz, nem részesül. S azt ilyen módon lenyúzza: körülmetszvén a fülek körül s megfogván a csucsán, kirázza [1]). Azután ökörfdalbordával levakarván a húst, gyurja kezével [2]). Meglágyitván pedig, törülkező gyanánt birja; s lelógatja a ló zablájáról, melyen nyargal, és büszkélkedik; mert a kinek legtöbb bőr törülkezője van, azt legvitézebb férfiunak tartják. Sokan közölök pedig a bőrökből ruhát is csinálnak viselésre, összevarván azokat mint bundákat. És sokan az ellenséges férfiaknak, a kik már holtak, jobb kezeiket a körmökig lenyúzván, puzdrafedeleket csinálnak belölök. Az ember bőre pedig vastag is, fényes is; s minden bőr közöl talán fejérsége által legfényesebb. Sokan továbbá az egész embert is lenyúzzák s fakarókra feszítvén [3]), lovaikon körülhordozzák. Igy vannak ezek náluk szokásban.

65. Magokkal a fejekkel pedig — nem mindenikével, hanem csak a legnagyobb ellenségével — igy bánnak: mindegyik elfürészelvén a szemöldökök fölötti részt, kitisztitja. És ha szegény, kivülről csak ökör bőrrel huzza be s igy használja [4]); ha pedig gazdag, körülfesziti ugyan az ökör bőrt, de belülről megaranyozza s igy használja serlegül. Ezt rokonaik fejeivel is teszik, ha elleneik lettek, s ha a király jelenlétében meggyözték. S idegenek jövén hozzájok, kiket figyelemre méltatnak, elöhozzák ezen fejeket s elmondják nekik, hogy ezek rokonaik levén viszályt támasztottak ellenök, s hogy meggyözték, a mit ök vitézségnek neveznek.

66. A kerületi főnök minden évben egyszer saját ke-

---

[1]) A fejbőrből a fejet.
[2]) A bőrt.
[3]) A bőrt.
[4]) Serleg gyanánt.

Digitized by Google

rületében borkancsót kever vizzel, melyből ama scythák isznak, a kik megöltek ellenséges férfiakat. A kik pedig ezt nem vitték véghez, nem izlelnek ebből a borból, hanem becstelenül félre ülnek. S ez legnagyobb gyalázatuk. A kik azonban közülök nagyon sok férfiut megöltek, azoknak két serlegök van s mind a kettőből isznak.

67. Jósok sokan vannak a scytháknál, a kik számos fűzfavesszők által igy jósolnak: miután nagy vesszőrőzséket elhoztak, földre tevén, kibontják, és különtevén mindegyik vesszőt, jósolnak, s mialatt jóslatukat elmondják összecsomózzák megint a vesszőket, s ismét egyenkint összeteszik. Ezen jóslati módjok őseiktől származik. De az Enareesek, a himnők, azt mondják, hogy Venus adta nekik a jóstudományt. Ők tehát hárskéreg által jósolnak. Miután a hárskérget háromrészre hasitották, ujjaikra gombolitván s ismét lebontván szoktak jósolni.

68. Ha a scythák királya beteg, elhozatja a leghiresebb három férfiut a jósok közül, kik az emlitett módon jósolnak. S legtöbbnyire azt mondják ezek, hogy ez meg ez hamisan esküdött a király házi isteneire, nevezvén a honfiak közöl, azt a ki épen eszökbe jut. A scythák törvénye szerint pedig csak akkor szabad a király házi isteneire esküdni, midőn a legnagyobb esküt akarják esküdni. S az rögtön mindkét oldalán megkapatva elvitetik [1]), a kiről azt mondják, hogy hamisan esküdött. És a megérkezettet dorgálják a jósok, hogy a jóstudomány mutatja, miképen ő hamisan esküdött, a király házi isteneire; s ezért beteg a király. De ő tagadja, mondván hogy nem esküdött hamisan és szörnyen panaszkodik. Miu tán ez tagadja, a király más kétszer annyi jóst hozat, s ha ezek is — betekintvén a jóstudományba — hamis esküben elmarasztalják, azonnal levágják a fejét, jószágait pedig elosztja maga között az első három jós. De ha a hozzájött jósok föloldozzák, mások jelennek meg, és ismét mások. Ha tehát a többség föloldozza az embert, határozatba megy, hogy az első három jós lakoljon életével.

---

[1]) A jósok eleibe.

Digitized by Google

69. Ilyen módon szoktak pedig kivégezni: miután egy szekeret vesszőkkel megraktak és ökröket befogtak, megbékózván a jósokat, kezeiket hátrakötvén és szájukat bedugván, bezárják a vesszők közé s ezeket alágyujtván megijesztik az ökröket és elhajtják. Erre sok ökör megég a jósokkal együtt, sok pedig megperzseltetve elszalad, miután a szekérrud elégett. Ugyan e módon más okból is elégetik a jósokat, áljósoknak nevezvén őket. A kiket pedig a király megölet, ezek gyermekeit sem hagyja meg, hanem összes fiaikat megöleti, de leányaikat nem bántja.

70. Szerződéseket pedig igy kötnek a scythák, legyen az akárki, a kivel megkötik: nagy agyag serlegbe bort öntvén hozzávegyitik a szerződő felek vérét, árral megszurván vagy késsel megvágván kevéssé testöket; azután belemártanak a serlegbe kardot, nyilakat, két élű fejszét s hajitó dárdát. S miután ezt megtették, hosszasan imádkoznak és azután mind magok a szerződő felek, mind legelőkelőbb kiséröik isznak belőle.

71. A királyok sirhelyei Gerrhusban vannak. A meddig Borysthenes hajózható, ott, miután meghalt a királyuk, nagy négyszögü árkot ásnak. Ezt elkészitvén, fölveszik a hullát, melynek teste viasszal van bevonva, hasa pedig fölvágatott, kitisztittatott, s megtöltetvén összetört palkával, töménnyel, zeller- és aniszmaggal ismét összevarratott; és szekeren más nemzetséghez viszik. A kik pedig a hozzájuk vitt hullát elfogadják, ugyanazt teszik, a mit a királyi scythák, t. i. füleikről levágnak egy darabot, hajaikat leborotválják, karjaikat megmetszik, homlokukat és orrukat összetépik s balkezüket nyilakkal keresztülszurják. Innen más nemzetséghez, melyen uralkodnak, szállitják szekeren a király hulláját. S azok, a kikhez előbb jöttek volt, követik. Miután pedig bajárták volna az összes nemzetségeket a hulla vitelével, a Gerhusoknál, — kik azon népek közöl, a melyeken uralkodnak, a legszélsőbb határon laknak, — és a sirhelyeknél megállnak. S miután a hullát a sirhelyekben levélágyra letették, kopjákat szegezvén a földbe a hullának mindkét oldalán, fakarókat tesznek reájok s azután ágboggal betakarják. A sirhelynek hátralevő térségében pedig eltemetik, miután megfojtották, az ágya-

Digitized by Google

sok egyikét, és a pohárnokot, a szakácsot, a lovászt, az inast, a hirnököt, lovakat s minden többinek a javát és arany csészéket. Mert ezüstöt és rezet semmire sem használnak. Ezt bevégezvén, nagy dombot emelnek vetélkedve egymással s iparkodva, hogy minél nagyobbra emeljék.

72. Év multával ismét ilyesmit csinálnak. A többi szolgák közöl kiválasztják a legalkalmasabbakat. Ezek pedig benszülött scythák. Mert azok szolgálnak, a kiknek a király ezt parancsolja. Pénzen vásárlott szolgáik pedig nincsenek. Miután tehát ezen szolgák közöl ötvenet, és ötven legszebb lovat megfojtottak, kiüritvén hasukat és megtisztitván, megtöltik szalmával s összevarrják. S két karóra félkereket hanyatt fektetvén, s a kerék másik felét más kettőre, sok karót vernek ilyen módon a földbe. Azután a lovak hosszában vastag karókat keresztülszurván a nyakig, fölteszik azokat [1]) a félkerekekre. Ezek közöl pedig vállait, az első félkerekek tartják a lovak a hátulsók támogatják a czombok körül a hast. S mind a két lábszár a légben függ. S kantárt és zablát tevén a lovakra, előre huzzák és szegekre kötik. A megfojtott ötven ifju közöl pedig mindegyiket lóra ültetnek, igy ültetvén föl: miután mindegyik hullán, a hátgerincz hosszában, egyenes karót a nyakig keresztülszurtak, alant kiáll ezen karó, melyet a lovon keresztülmenö másik karónak lyukába szegeznek. S körben fölállitván a siremlék körül ilyen lovasokat, elvonulnak.

73. Igy temetik el a királyokat. A többi scythákat pedig, miután meghaltak, szekereken feküszve viszik körül legközelebb rokonaik barátjaikhoz. S ezeknek mindegyike elfogadván a kisérőket, megvendégli öket, s a holtnak is tálalnak elé, valamint a többieknek. Negyven napig vitetnek igy körül a magánemberek s azután eltemettetnek. Elvégezvén pedig a scythák a temetést, ilyen módon tisztitják magokat: megdörzsölvén fejeiket s megmosdván, ezt teszik a testre nézve: miután három egymáshoz hajló karót fólállitottak, ezekre nemezelt gyapjut

---

[1]) A lovakat.

Digitized by Google

eszitenek s a mennyire csak lehet jól összeszoritván, tüz által izzó köveket dobnak egy edénybe, mely a karók és fnemez közepén találkozik.

74. Országukban kender terem, mely leghasonlóbb a lenhez, kivéve a vastagságot és nagyságot. Ebben sokkal felülmulja a kender. Ez mind önmagától mid vetés után terem. S a Thrákok ruhákat készitenek belőle, melyek leghasonlóbbak a lenbőliekhez. S a ki nem nagyon jártas benne, nem képes megkülönböztetni, valjon lenből vagy kenderből van-e. A ki pedig még nem látott kendert, lenbőlinek fogja tartan a ruhát.

75. A scythák tehát magokkal vivén e kender magvát, a nemezsátrakba bujnak, és azután a tüz által izzó kövekre dobják a magot. Ez pedig reáhintve füstölg s oly nagy gőzt okoz, hogy semmiféle görög izzasztó fördő felül nem mulja. S a scythák gyönyörködve ezen izzadásban kurjonganak. Ez nekik fürdő gyanánt szolgál; mert vizzel soha sem mossák testüket. A nők pedig érdes kövön összetörnek cyprus-, cédrus- és töményfát s vizet öntenek reá. S azután e gyurmával, mely vastag, bekenik az egész testet és arczot. S ettől jó illatuak is, s ha másnap leveszik a kenőcsöt, tiszták és fényesek is.

76. Idegen szokásokkal élni nagyon őrizkednek nem ugyan az egymáséival [1]), hanem leginkább a görögökéivel, a mint ezt megmutatták Anacharsison és később ismét Scylesen. Anacharsis megszemlélvén sok országot s azokban nagy bölcseség jeleit adván, igyekezett a scythák hazájába térni s Hellesponton hajózván Cyzicusba érkezett, és, mivel látta hogy a cyzicusi lakosok fölötte nagyszerü ünnepet tartottak az istenek ayjának tiszteletére, fogadta neki Anacharsis, hogy ha menten és egészségesen térend hazájába, épen ugy fog áldozni, a mint ezt látta a cyzicusi lakosoknál s viradó-ünnepet is alapitani. A mint tehát megérkezett Sythaországba, bevonult az ugynevezett Hyläába. Ez pedig az achilesi futtér mellett van s egészen telve mindenféle fákkal. Ebbe vonulván tehet Anacharsis,

---

[1]) A különféle scytha kerületekben divókkal.

Digitized by Google

elvégezte az egész ünnepélyt az istennő tiszteletére, dobot tartva kezében s bálványképeket kötve magára. De a scythák egyike észrevevén őt, midőn ezt tette, tudtul adta Sauliusnak, a királynak. Ez pedig, maga is megérkezvén, a mint látta hogy Anacharsis ezt teszi, nyilával megölte. S most, ha valaki emliti Anacharsist, azt mondják a scythák, hogy nem ismerik, mivel t. i. Hellasba utazott és idegen szokásokkal élt vala. A mint pedig én Timnestől, Ariapith gyámjától, hallottam, ő nagybátyja volt Idanthirsnak a scythák királyának és fia Gnurusnak, a ki Lycusnak, Spargapith fiának, fia volt. Ha tehát Anacharsis ezen családból volt, hadd tudja, hogy saját fivére ölte meg; mert Idanthyrs volt Saulius fia; Saulius pedig megölte Anacharsist.

77. Azonban más elbeszélést is hallottam a Peloponnéziaiaktól; hogy t. i. Anacharsis elküldetvén a scythák királyától, Görögország tanitványa lőn; s visszaérkezvén azt mondta volna a küldöjéhez, hogy a görögök mindnyájan foglalkoznak minden bölcsességgel [1]), kivéve a lacedämónokat; de hogy egyedül ezek tudnak józanul beszélni és felelni. Azonban ezt a mesét magok a görögök tréfából költötték. Azon férfiu tehát, a mint előbb mondva volt, megöletett: s ő bizonyára igy járt idegen szokások s a hellenekkeli közlekedése miatt.

78. Nagyon sok évvel későbben hasonlóul járt Scyles, Ariapith fia. Ugyanis Ariapithnak, a scythák királyának, születik egyéb fiain kivül Scyles. Ez egy istriai, nem pedig belföldi nőből származott, kit maga az anyja a görög nyelvben és irásban oktatott. Időmultával Ariapithot csel által ölte meg Spargapith az Agathyrsok királya. Scyles pedig átvette a királyságot s atyjának egyik nejét, kinek neve volt Opia. S ez belföldi volt, a kiből Ariapithnak Oricus fia lett. De Scyles uralkodván a scythákon, semmikép sem kedvelte a scytha életmódot, hanem sokkal nagyobb hajlandósága volt a görögféle iránt, neveléséné fogva melyben nevelkedett. S ezt szokta tenni: va-

---

[1]) Tudománnyal és művészettel.

Digitized by Google

lahányszor a scythák seregét a Borysthenitá̀k városához vezénylette (ezen boristheniták pedig önmagokat Miletbelieknek tartják), valahányszor mondom, Scyles ezekhez jött, a külvárosban hagyta a sereget, maga pedig valahányszor bejött a városba s bezárta a kapukat, letevén scytha ruháját, fölvett görög öltözetet. S ebben sétálgatott a piaczon, sem testőrök sem más valakinek kiséretében. De a kapukat őrizték, nehogy valaki a scythák közöl lássa ezen ruhában. S a többire nézve is görög életmódot követelt s az isteneknek is görög szokások szerint áldozott. Midőn pedig egy hónapot vagy többett is eltöltött volna, eltávozott fölhuzván a szittya ruhát. Ezt sokszor tette. Palotát is épitett magának Borysthenben és ott megházasult egy belföldi nővel.

79. Midőn pedig meg kellett buknia, az ilyen alkalommal történt: ő a dionyzi Bacchus titkaiba kivánt fölavattatni, s midőn épen készült kezeibe venni a szent szereket, nagy csuda történt. Volt neki a boristheniták városában egy nagy és fényes háznak terjedelme (melyet kevéssel ezelőtt is emlitettem,) mely körül fejér kőből faragott sphinxek és grifek álltak. Ebbe becsapott a menykő, s az egészen leégett. Scyles mind a mellett folytatta a szertartást. De a scythák gyalázzák a görögöket a bachusi ünneplések miatt, mivel azt mondják hogy nem illik olyan istent kigondolni, a ki őrültségre buzditja az embereket. Miután pedig Scyles föl volt avatva Bachus titkaiba, a boristheniták egyike elment alattomban a scythákhoz, mondván: „Ti ugyan gúnyoltok minket, óh scythák, mivel Bachust ünnepeljük, s erőt vesz rajtunk az isten; de most ezen isten a ti királytokat is megkapta s ő tivornyáz s az isten befolyása által őrjöng. Ha pedig nem hisztek nekem, kövessetek és én megmutatom nektek.“ A scythák előjárói követték, s a borysthenita vezetvén őket, titkon egy toronyra helyezte. S midőn Scyles elvonult arra a bachusi menettel és a scythák tivornyázni látták, nagy szerencsétlenségnek tartották. S kimenvén, jelentették az egész hadseregnek a miket láttak.

80. A mint pedig Scyles hazájába indult, a scythák főnökül választván Octamasádot, a kit Tyres leánya szült,

Digitized by Google

föllázadtak ellene. S ő értesülvén a lázadásról s ennek okáról, Thráciába menekült. Ezt hallván Octamasad, Thráciába táborozott. S midőn Isternél volt, eleibe jöttek a thrákok. S már már összeütközni készülvén, Sitalces [1]), követet küldött Octamasádhoz, ezeket mondván: „Miért mérközzünk meg egymással? Hiszen te nővéremnek fia vagy, s fivérem hatalmadban van. Add nekem ezt vissza, és én kiadom neked Scylest. És se te se én nem fogunk hadsereggel veszélyben forogni.“ Ezt üzente neki Sitalces követség által. Mert Sitacles fivére, tőle elszökvén, Octamasádnál volt. Octamasád helyeselte ezt, s kiadván anyai nagybátyját Sitaclest, megkapta fivérét, Scylest. És Sitalces átvevén fivérét, elvonult, Octamasad pedig, azonnal helyben levágatta Scylesnek a fejét. — Igy őrzik meg szokásaikat a scythák s ilyen büntetést szabnak azokra, a kik idegen szokásokat hoznak be.

81. A scythák sokaságát nem voltam képes bizonyosan megtudni, hanem különféle beszédeket hallottam számukról, hogy t. i. nagyon sokan vannak, és a valódi scythák kevesen. Ennyi azonban szemembe ötlött: Borysthen és Hypanis folyója között van egy vidék, melynek neve Exampäus, melyről kevéssel ezelőtt is tettem említést, mondván hogy keserűviz forrása van benne, melyből kifolyván a viz ihatlanná teszi Hypanist. E vidéken találkozik egy rézedény, hatszor nagyobb a Pontus torkolatán levő kancsónál, melyet Pausanias, Cleombrot fia, fölszentelt. A ki nem látta még annak igy magyarázom: a scytha rézedényben könnyen elfér hatszáz akó, s e scytha rézedénynek a vastagsága hat ujnyi. A benszülöttek mondják, hogy ez nyilhegyekből készült. Mert királyuk, kinek neve volt Ariant, tudni a karván a scythák sokaságát, parancsolta hogy mindegyik Szittya egy hegyet hozzon a nyilából s a ki nem hoz, azt halállal fenyegette. Hoztak tehát roppant sokaságu nyilhegyeket s ő neki tetszett ezekből emléket csinálni és hátra hagyni. Ezekből csinálta tehát ezen rézedényt és fölállitotta Exampäusban. — Ezeket hallottam a scythák sokaságáról.

---

[1]) A thrákok királya.

Digitized by Google

82. Nevezetességek nincsenek ezen országban, kivéve legynagyobb s legszámosabb folyók. A mi pedig a folyókon és a rónaságnak roppant terjedelmén kivül még nevezetes, azt megmondom. Hercules nyomát mutatják egy sziklán Tyres folyója mellett, mely egy férfiunak nyomdokához hasonlit, de két rőfnyi nagyságu. — Ez igy áll. De most visszatérek, a honnan elkezdtem az elbeszélést.

83. Darius készülvén a scythák ellen és hirnököket szétküldvén rendelendőket, hogy némelyek szárazföldi sereget, mások pedig hajókat állitsanak ki, s mások ismét a thrák Bosport áthidalják, Artabán, Hystaspis fia, Darius fivére, kérte hogy semmi esetre se táborozzon a scythák ellen, elősorolván a scythák szegénységet; de miután jó tanácsával rá nem birta, elhallgatott. Az pedig, midőn minden készen volt, kivezette a hadat Susából.

85. Darius, midőn Susából elindulván Chalcedónia Bosporusához érkezett, hol hid veretett, hajókra szállva az ugynevezett Cyanéi szigetek felé hajózott, melyekről azt mondják a görögök hogy ezelőtt bolygók voltak. S leülvén a templom mellett, szemlélte a Pontust, melyet méltó megnézni; mert minden tenger közöl ez a legcsudálatosabb. Hossza tizenegyezer száz stádium; szélessége pedig, a hol legszélesebb, háromezer három száz stadium. Ezen tengernek a szája négy stadiumnyi széles. A száj, az az torkolat, hossza pedig, mely Bospornak neveztetik, s hol hidat vertek, mintegy százhusz stadium.

89. Darius megajándékozván Mandródest [1]), átkelt Európába, meghagyván a Jónoknak hogy hajózzanak a Pontusba Ister folyójaig, s ha az Isterhez érkeznek várják ott, áthidalván a folyót; mert a hajóhadat Jónok, Äolok és Hellespontbeliek vezették. A hajóhad tehát átkelvén a Cyanéi szigeteken, egyenesen Isternek tartott, s vizellenében vitorlázván két napi hajózásnyira a tengertől, áthidalta a folyó torkolatát, melyből kiágaznak az Ister szájai. Darius pedig átkelvén a Bosporon a hajóhidon, Thrácián keresztül indult; s elérkezvén Tear folyójának forrásaihoz, három napig tábort ütött.

---

[1]) A hid épitőjét.

Digitized by Google

97. A mint Darius és szárazföldi serege megérkeztek az Isterhez itt mindnyájan átkelvén, meghagyta Darius a főnöknek, hogy bontsák föl a hidat s kövessék őt a szárazon a hajóhaddal. Midőn a Jónok főnök hozzá akartak fogni a szétbontáshoz és a parancsot végrehajtani Coes, Erxander fia, a Mitylénebeliek vezére, ezeket mondá Dariusnak, kérdezvén előbb valljon kedvesen fogadná-e annak a véleményét, a ki azt nyilvánitani akarná „Óh király, olyan ország ellen készülsz táborozni, melyen sem szántott föld nem fog látszani, sem népes város. Hagyd tehát a hidat állni a maga helyén azokat hagyván ott őrökül a kik épittették. S akár megtaláljuk reményünk szerint a Scythákat, akár nem leszünk képesek őket megtalálni, biztonos a visszavonulásunk. Nem is félek én attól, nehogy a scythák csatában győzzenek rajtunk, hanem inkább attól, nehogy ide s tova barangolva bajt szenvedjünk, ha őket meg nem találjuk. Azt mondhatná talán valaki érdekemben beszélek, mivel itt akarok maradni; azonban én a legjobbnak latszó véleményt elédbe terjesztem ugyan, óh király; de magam követlek s nem akarnék visszahagyatni."

Dariusnak nagyon tetszett e vélemény és ezt viszonozta neki „Lesbosi vendég! Ha bajtalanul térendek viszsza lakomba, jelenj meg mindenesetre nálam, hogy jó tanácsodat jó tettekkel viszonozzam."

98. Ezt mondván és hatvan csomót csinálván a szijján, értekezésre hitta a főnök urait s igy szóla: „Jóni férfiak, én megváltóztattam az előbb kijelentett nézetemet a hid dolgában. Vegyétek ezen szijjamat s cselekedjétek következőleg: mihelyt láttátok hogy elindultam a scythák ellen, azon időtől kezdve oldjatok föl mindennap egy csomót; s ha ezen idő alatt nem jövök vissza, hanem a csomók napjai elmulnának [1]), hajózzatok vissza hazátokba, de addig (mivel igy változott a nézetem) őrizzétek a hidat s azon legyetek egész erővel, hogy védjétek és megtartsátok. Ezt cselekedvén, nagyon fogtok nekem kedveskedni." Darius ezt mondván, előre nyomult.

---

[1]) Ha annyi nap mulnék el a mennyi a csomó.

Digitized by Google

99. Scythaországnak tenger felé néző része előtt fekszik Thrácia. S a hol ezen földnek öble végződik, ott kezdődik scythaország s bele ömlik az Ister, torkolatával a délkeletközi szél felé fordulva. S most elmondom mi van az Isteren tul s minő nagy scythaországnak tenger felé kinyuló része. Az Istertől kezdve van a régi scythaország [1]) mely délnek fekszik és Carcinitis nevü városáig terjed. Az ezen városon tuli vidéket, mely ugyanazon tengerig huzódik és hegyes s a Pontusba kinyul, lakja a taurisi nép a Trachei nevü Cherzonézig. Ez pedig keletre a tengerig terjed. Mert scythaország határainak két része épen ugy mint Atticáé, a tengert érinti, ez egyik délre, a másik keletre. És a Taurok épen ugy lakják scythaországnak ezen részét, mint ha Atticának más népe, nem pedig az Athéniek, lakná a Saniumi hegyfokot, mely legszélsőbb végét nagyon kinyujtja a tengerbe és Thoricus községétől Anaphlyst községeig terjed. Ezt csak ugy mondom, ha szabad kicsiny dolgokat nagyokkal összehasonlitani.

100. Taurison tul már scythák lakják a Taurok fölötti és a keleti tenger felé terjedő vidéket, valamint a cimmeri Bospornak és Mäótis tavának nyugati részeit Tanais folyójaig, mely ezen tónak egyik öblébe ömlik. Scythaországot tehát Istertől kezdve és fölfelé menve a bentartományba határolják először az Agathyrsok, azután a Neurok, továbbá az Emberfalók, végre pedig a Melanchlänok [2]).

101. Scythaországnak tehát, minthogy négyszöget képez s két része a tengerig elnyúl, mind a bentartományba érő, mind tengermelléki része egészen egyenlő, mert Istertől Borysthenig tiz napi ut van; Boristhentől pedig Mäotis taváig, más tiz nap; és a tengertől a bentartományba a Melachlänokig, kik a scythák fölött laknak, husz napi ut van. A napi utat pedig mintegy kétszáz stadiumra teszem [3]). Igy scythaországnak határvonalai [4]) rug-

---

[1]) Hol a scythák laktak, mielőtt a Cimmerek kihajtották volna.
[2]) Fekete köpenyüek.
[3]) Tehát 120,000 láb; mert egy stadium 600 láb.
[4]) A tengerpart hosszában.

Digitized by Google

hatnak négyezer stadiumra, s egyenes vonala, mely a bentartományba visz, szinte ennyi stadiumra. Ilyen tehát ezen föld nagysága.

102. A scythák meggondolván, hogy egyedül nem képesek Darius seregét nyilt csatában visszaverni, követeket küldöttek a szomszédokhoz. S ezek királyai csakugyan összejövén tanácskozának, minthogy roppant sereg tart ellenök. Az összejöttek pedig voltak a Taurok, Agathirusok, Neurok, Emberfalók, Feketeköpenyüek, Gelónok, Budinok és Sauromaták királyai.

103. Ezek közöl a Taurok ilyen szokásokkal élnek a hajótörést szenvedetteket és a kiket az ott kikötő Hellenek közöl megfognak, ilyen módon áldozzák föl a szűznek [1]: az előzményes szertartások után bunkóval ütnek a fejökre. Némelyek mondják, hogy a testet letaszitják a szikláról (mert a templom sziklára van épitve) s a fejet keresztre szegezik; mások pedig megegyeznek ugyan a főre nézve, de azt mondják, hogy a testet nem dobják le a szikláról, hanem a földbe temetik. S magok a Taurok mondják, hogy ezen Istennő, a kinek áldoznak, Iphigenia, Agamemnon leánya. — Az ellenekkel, a kiket kézre kerítenek, ezt teszik: mindegyik levágván az ellenség fejét, haza viszi. Azután hosszú póznára fűzvén, háza fölé állitja ugy hogy magasra érjen s főleg magasabbra mint a kémény. Azt mondják hogy e fejeket az egész háznak őrei gyanánt emelik igy föl. Élnek pedig martalékból és háboruból.

104. Az Agathyrsok legelpuhultabb férfiak s többnyire aranyos ruhában járnak. A nőkkel közösen élnek, hogy rokonaik legyenek egymásnak, s mindnyájan egy családot képezvén ne viseltessenek egymáshoz se irigylettel se gyülölettel. A többi szokásaik hasonlitanak a Thrákokéihez.

105. A Neurok scytha szokásokkal élnek. Egy nemzedékkel Darius hadjárata előtt kényszerültek kigyók miatt elhagyni az egész országot; mivel országuk sok kigyót hozott elő s még többen csaptak reájok a fölöttök

---

[1]) Iphigeniának.

Digitized by Google

levő pusztákból, ugy hogy szorongattatva elhagyák földeiket és a Budinokhoz költözködtek. Ugy látszik hogy ezen emberek bűvészek. Mert a scythák és a scythaföldön lakó Hellenek azt mondják, hogy a Neurok mindegyike évenkint egyszer nehány napig farkasra változik s ismét vissza tér elöbbi alakjába. Én ugyan nem hiszem ezen meséjöket, de azért még is állitják, sőt meg is esküsznek reá.

106. Az Androphagoknak legvadabb erkölcseik vannak minden emberek közöl. Sem jogot nem tisztelnek sem bármiféle törvénnyel nem élnek. Ők nomádok, s a scythaihoz hasonló ruhát viselnek; de nyelvök sajátságos; s az elősorolt népek közöl egyedül ezek esznek emberi hust.

107. A Melanchlänek mindnyájan fekete ruhát viselnek, mitől nevezetöket is birják. Élnek pedig scytha szokásokkal.

108. A Budinok, nagy és számos nép, nagyon kék szemüek és vörös bőrűek. Vidékükön áll egy város, mely fából van s neve Gelon. Falainak mindegyik oldala hosszuságra nézve harmincz stadium, magas és egészen fából készült. Házaik és templomaik szinte fából vannak. Ugyan is ott találkoznak görög istenek, templomai görög módra faszobrokkal, oltárokkal és imaházakkal ellátva. S minden harmadik évben megülik Bachus ünnepét s tivornyáznak. Mert a Gelonok származásra nézve görögök; s kiüzetvén a kereskedelmi városokból, Budinoknál laktak. Élnek pedig részint scytha, részint görög nyelvvel.

109. A budinok nem élnek ugyanazon nyelvvel, melylyel a Gelonok; s ugyanazon életmóduk sincs. Mert a Budinok, bennszülöttek lévén, nomádok s egyedül az e vidéken lakók közöl tetűvel táplálkoznak [1]). A Gelonok pedig földmivelők, gabonaevők, kertbirtokosok s nem hasonlitanak hozzájok sem arczra sem szinre nézve. A görögök még is a Budinokat is Gelonoknak hivják, nem helyesen. Vidékök mindennemű erdőkkel sürű. S a legsürűbb

---

[1]) Mások azt mondják hogy φθειροτραγεῖν annyi mint *fenyütobozt enni.*

Digitized by Google

erdőben van egy nagy, téres tó és egy mocsár s körötte nád. Ebben vidrákat, hódokat s más négyszegletes pofáju állatokat fognak, melyek bőreit a gubák körül varják. Heréik pedig hasznosak az anyaméh bajainak gyógyitására.

110. Sauromatákról igy beszélnek: midőn a Hellenek harczoltak az Amazónok ellen (az Amazónokat pedig Öorpatának [1]) nevezik a scythák, ezen név görög nyelvben *férfiölőket* jelent; mert a férfit *öruak* [2]) hivják, *pata* pedig annyi mint *megölni)*, mondják hogy akkor a Hellenek győzvén a Thermodon melletti ütközetben elhajóztak s három hajón vitték magokkal azokat az Amazonok közől a kiket elevenen megfoghattak. De ezek megtámadván őket a tengeren, összevagdalták a férfiakat. Azonban a hajózáshoz nem értettek, sem a kormányrudakkal, vitorlákkal és evezőkkel bánni; hanem miután megölték a férfiakat, a hullám és szél önkénye szerint vitettek; s megérkeznek Cremnőbe Mäotis tavánál. Cremnő pedig a szabad [3]) scytháknak a földén van. Itt az Amazónok kiszállván a hajókból, előhaladtak a lakott vidéken; s legelőbb lócsordára akadván, ezt elrabolták; s a lovakon nyargalva fosztogatták a scythák jószágait.

111. A scythák nem birták fölfogni a dolgot; mert nem ismerték sem a nyelvöket, sem ruhájokat, sem nemzetségöket, hanem csudálkozának hogy honnan jöhettek. Azt gondolták még is hogy ugyan egy termetü férfiak s azért csatára keltek ellenök: de a csata után hatalmukba keritették a holtakat a scythák s igy megismerték hogy nők. Tanácskozván tehát elhatározták, hogy semmiféle képen sem fogják többet megölni, hanem magok közől a legifjabbakat hozzájok küldeni, oly nagy számban, a minőnek az Amazonokét gyanitották; s meghagyták nekik hogy amazok közelében üssenek tábort s hogy azt tegyék a mit amazok tesznek. Ha pedig megtámadnák, ne harczoljanak ellenök, hanem futamodjanak, s miután fölhagy-

---

[1]) *Ὀἰόρπατα.*
[2]) *Ὀἰόρ.*
[3]) Királyi.

Digitized by Google

nak az üldözéssel ismét közelökben táborozzanak. Ezt határozták el a scythák, gyermekeket akarván nemzeni velök.

112. Az ifjak kiküldetvén teljesiték a parancsokat. S miután az Amazonok észrevették hogy nem jöttek semmiféle bántási szándokkal, békével hagyák őket. S mindennap közelebb vitték a tábort a táborhoz. Az ifjaknak pedig, valamint az Amazonoknak is, nem volt egyebök, mint fegyvereik és lovaik s ugyan azt az életet viselték, mint ezek, t. i. vadásztak és zsákmányoltak.

113. Déltájban ilyesmit cselekvének az Amazonok: egyenkint és kettenkint elszéledtek s kiürülés végett szétszóródtak messzire egymástól. A scythák észrevevén őket, ugyanazt tevék. S egyikök közeledett egy ilyen magányosan levőhez, és az Amazon nem üzte vissza, hanem bánni hagyott magával. S beszélni nem tudott ugyan vele, mert nem értették egymást, de kezével adta tudtára, hogy jönne el holnap ugyanezen helyre s hozna el mást is, jelt adva hogy ketten lesznek s hogy ő is hoz el egy másikat. Az ifju pedig midőn visszatért, elmondta ezt a többieknek. S következő nap eljött a helyre másod magával s találta az Amazont, a ki egy másikkal ott várta. A többi ifjak ezt hallván, magok is szeliditették a többi Amazonokat.

114. Azután egyesitvén táboraikat együtt lakának, mindegyik azt birva nőül, a kivel először közösült. A férfiak ugyan nem birták megtanulni a nők nyelvét, de a nők felfogták a férfiakét; s miután megértették egymást, igy szóltak a férfiak az Amazonokhoz: vannak szüleink és birtokaink; ne viseljünk tehát hosszabb ideig ilyen életet; hanem menjünk vissza népünkhez s éljünk vele. Nejeink pedig ti lesztek és nem mások."

Azok pedig válaszoltak: „Mi nem lakhatnánk együtt a ti aszonyaitokkal, mivel nincsenek ugyanazon szokásaink amazokkal. Mi ugyanis nyilazunk, dárdát hajtunk és lovagolunk s női munkát nem tanultunk; a ti asszonyaitok pedig mitsem végeznek azok közöl a miket elősoroltunk, hanem női munkákkal foglalkoznak a szekereken maradva és sem vadászatra sem máshova nem menve. Következő-

Digitized by Google

leg nem birnánk velök egyetérteni. De ha nöül akartok birni minket, s nagyon igazságosoknak látszani; menjetek szüleitekhez s kérjétek el osztályrészeteket; azután jöjjetek vissza s lakjunk elkülönitve a mi vagyonunkkal."

115. Az ifjak rááltak s igy cselekedtek. Miután pedig megkapván az öket illető birtokrészt visszajöttek az Amazonokhoz, ezt mondták nekik a nők: „Mi félünk és rettegünk hogy ezen a vidéken kell laknunk, részint mivel megfosztánk titeket atyáitoktól, részint mivel nagy dulásokat vittünk véghez a ti földeteken. Miután tehát méltóknak tartotok minket nejeitekül birni, tegyétek ezt velünk együtt: rajta! költözködjünk el ezen a vidékről s átkelvén Tanais folyóján lakjunk ott."

116. Az ifjak ebben is megegyeztek; s átkelvén Tanaison indulának napkelet felé három napi utnyira Tanaistól s háromnyira Mäotis tavától az északi szél felé. S megérkezvén ama vidékre, a melyen most laknak, letelepedtek rajta. S innen van hogy a Sauromaták nejei a régi életmódot követik, lóháton menve vadászatra a férfiakkal és férfiak nélkül, háboruba indulva s ugyan olyan ruhát viselve mint a férfiak.

117. A Sauromaták scytha nyelvvel élnek, de élettől fogva hibásan beszélik, mivel az amazonok nem tanulták meg tökéletesen. – A házasságra nézve igy áll náluk a dolog: egy leány sem megy férjhez, mielőtt meg nem ölt egy férfiut az ellenségek közöl. Némelyek tehát meg is vénülnek mielőtt férjhez mennének, nem birván teljesiteni a törvényt.

118. A Scythák követei tehát megérkezvén ezen elősorolt népeknek összegyült királyaihoz, előadák nekik fölvilágositásul, hogy a Perza, miután a másik szárazföldön [1]) mindent meghóditott, hidat veretvén Bospor torkolatánál átkelt erre a szárazföldre [2]). Átkelvén pedig s aláigázván a Thrákokat, áthidalja Ister folyóját, mind ezt hatalma alá kéritni akarván.

„Ti tehát semmiképen se maradjatok közönyösek s

---

[1]) Ázsiában.
[2]) Európába.

Digitized by Google

ne nézzétek miként pusztulunk el, hanem egyetérve induljunk a megtámadó ellen. Ha ezt nem teszitek, mi szorongattatva vagy el hagyjukaz országot vagy maradva alávetési föltételt kötendük ki: Mert mit csináljunk, ha ti nem akartok segiteni? Nektek azonban nem lesz ezért jobb dolgotok, mert a Perza épen ugy jön ellenünk mint ellenetek. Nem is fog ő a mi meghóditásunkkal megelégedni s titeket megkimélni. Ezen állitásunknak nagy bizonyitékát adandjuk elő. Ha a Perza egyedül mi ellenünk inditana hadjáratot bosszut állni akarván az előbbi szolgaságért, meg kellett volna kimélnie a többi népeket s egyesen országunk ellen jönnie; s igy megmutatta volna mindnyájoknak, hogy a Scythák ellen indul s nem a többiek ellen. Most azonban mihelyt átkelt volt ezen szárazföldre, mindnyájokat a kik utjába esnek, aláigázza, és már hatalma alatt birja a Thrákokat s többi között a mi szomszédainkat is a Gétákat."

119. A Scytháknak ezen előadása után tanácskozának a népek részéről érkezett királyok s kétfelé ágaztak a véleményeik. Geloni, Budini és Sauromátai egyetértvén, segiteni igértek a Scytháknak; de az Agathyrsi; Neuri, Androphági, Melanchläni és Tauri ezt válaszolták a Scytháknak:

„Ha ti nem lettetek volna az elsők, kik a Perzákat megbántottátok s háborut kezdtetek, s azt kérnétek a mit most kértek, helyesnek tartanók a ti beszédeteket s reátok hallgatva közösen cselekednénk veletek. Ti azonban betörvén nélkülünk amazok országába, uralkodtatok a Perzákon a mennyi ideig Isten engedte; s amazok, miután őket ugyanazon Isten felkölti, visszaadják nektek a kölcsönt. Mi sem akkor nem bántottuk legkevésbé is ezen férfiakat, sem most nem akarunk az elsők lenni a megbántásukban. De ha földünket is megtámadná s ő kezdene elbántani, mi sem fogjuk türni. Addig pedig nézők lehetünk s otthon maradunk; mert azt tartjuk, hogy a Perzák nem jönnek ellenünk, hanem azok ellen, a kik megbántásuk szerzői voltak."

120. A mint a Scythák ezen jelentésről értesültek, elhatározták semmiféle nyilt csatába nem bocsátkozni, mi-

Digitized by Google

vel ezek nem álltak hozzájok harcztársakul, hanem lassankint visszavonulva s tovább hajtva a nyájakat behányni a kutakat és forrásokat a melyek mellett elmennének, kiirtani a füvet a földből s két részre oszolni; és hogy ezen részek egyikéhez, melynek királya volt Scopasis csatlakozzanak a Sauromaták s hogy ezek, ha a Perza ide kanyarulna egyenesen Tanais folyójához vonuljanak vissza Mäótis tavának hosszában hátrálva; ha pedig a Perza visszafordulna öt megtámadva üzőbe venni. Ez volt a királyi Scythák egyik része fölállitva az uton, a mint mondatott. Hogy továbbá a királyiaknak két többi része, mind a nagy, melyen Idanthyrs uralkodott mind a harmadik, melynek királya volt Taxakis, egyesülvén s hozzájok csatlakozván a Gelónok és Budinok, szinte egy napi uttal előzzék meg a Perzákat s lassacskán másfelé hátráljanak teljesitve a határozatokat; és pedig először vonuljanak vissza egyenesen azoknak vidékeire, a kik megtagadták harcztársaságukat, hogy ezeket a háboruba keverjék ha pedig önkényt nem válalnák magokra a Perzák elleni háborut, akaratuk ellenére is harczra kényszeritsék. Hogy végre ezután térjenek vissza saját földükre s meg is támadják az ellent, ha ez volna tanácskozmányaik eredménye.

121. A Scythák ezt elhatározván eleibe mentek Darius hadseregének előfutárokul küldve a lovasok legjobbjait. A szekereket pedig, melyeken a gyermekek és az összes nők laktak, s minden marháikat kivéve a mennyit mint élelmökre elegendőt visszatartottak, a szekerekkel együtt előre küldötték meghagyván nekik hogy mindig éjszak felé induljanak. Ezek tehát előre indultak.

122. A Scythák előfutárai a mint fölfedezték hogy a Perzák mintegy három napi utnyira Istertől távol vannak, ezen fölfedezés után, minthogy egy napi ut választotta el tőlük, tábort ütöttek földulva a föld termányeit. A mint a Perzák látták, hogy a Scythák lovassága mutatkozik a mindig visszavonulók nyomai után indultak. S azután minthogy egyenesen a királyi Scytháknak egyik része felé tartottak, a Perzák üldözék öket kelet felé Tanaisig. S amazok átkelvén Tanais folyóján, a Perzák utánuk át-

Digitized by Google

keltek s üldözték, miglen keresztül vonulván a Sauromaták földén, a Budinok területére érkeztek.

123. Azon egész idő alatt midőn a Perzák Scytha- és Sauromatországon keresztül vonultak, semmi kárt sem tehettek minthogy a föld parlagon hevert. De midőn a Budinok területére nyomultak, ott a fővárosra akadván, melyet a Budinok elhagytak s mindenestül kiüritettek vala, azt fölgyujtották. S ezt tevén mindig előre követék az ellenség nyomait miglen keresztülvonulván a Budinok földén a pusztába érkeztek. Ezen pusztát nem lakját semmiféle emberek; fekszik pedig a Budinok tartománya fölött s terjedelme hét napi ut. Tul a pusztán laknak a Thyssagéták, honnan négy nagy folyó folyván a Mäóták földén keresztül, beömlenek az ugynevezett Mäótis tavába, melyek nevei következők: Lycus, Oar, Tanais, Syrgis.

124. Miután tehát Darius a pusztába jött fölhagyván a tovább indulással tábort ütött a seregével Oar folyója mellett. Ezt tevén, nyolcz nagy várdát épitetett, melyek egyenlőleg, legfölebb mintegy hatvan stadiumnyira álltak távol egymástól, s melyek romjai napjaimig maradtak fön. De mialatt ő ezekkel foglalkozék, az üldözött Scythák megkerülvén a felföldet, visszafordultak Scythaországba. A mint ezek egészen eltüntek, ugy hogy többé nem mutatkoztak, Dárius elhagyta a félig kész várdákat s megfordulván nyugat felé indult, azt gondolva hogy ezek az összes Scythák s hogy nyugatfelé futamodtak.

125. Előre menesztvén legnagyobb gyorsasággal a sereget, a mint Scythaországba érkezett ráakadt a Scythák két részére [1]), s ráakadván üzőbe vette őket, kik mindig egy napi távolságra hátráltak. S minthogy Darius nem szünt meg utánuk indulni, a Scythák azok felé vonultak vissza, a kik megtagadták szövetségöket; és pedig először a Melanchlänok földére; s miután ezeket a betörő Scythák és Perzák megriasztották, a Scythák előre mentek az Androphágok vidékeire; s ezek is megrémülvén visszavonultak Meurisba; s ezeket is megijesztvén hátrálva mentek a Scythák az Agathérsok felé. Az Agathyrsok

---

[1]) T. i. Idanthyrs és Taxacis hadtesteire.

Digitized by Google

látván hogy szomszédaik a Scythák elöl megfutamodtak s rémülésben voltak, mielőtt a Scythák hozzájok betörnének hirnököt küldöttek s megtiltották a Scytháknak határaikon átlépni, kijelentvén hogy, ha megkisérlendik a becsapást velők leend először csatájok. Ezekkel fenyegetvén az Agathyrsok a határokra siettek, szándokukban levén visszaüzni a megtámadókat. De a Melanchlänok, Androphágok és Neurok, midőn a Scythákkal együtt a Perzák is betörtek hozzájok, nem fogtak erőhatalomhoz, hanem megfeledkezvén fenyegetésükről, rémülten futának egyre észak felé a pusztába. A Scythák pedig nem jöttek többé a tiltakozó Apathyrsokhoz, hanem a Neurok földéről hazájokba mutatták az utat a Perzáknak.

126. A mint ez sokszor történt s meg nem szünt [1]), Darius egy lovast küldvén a Scythák királyához, Idanthyrshoz, ezt mondá: „Nyomorult ember; mit futsz mindig? Tőled függ egyet e kettő közöl tenni: ha elég erősnek tartod magadat, hadaimnak ellenszegülni, állj meg hagyj föl a kóborlással és harczolj; s ha pedig elismered hogy gyöngébb vagy hagy föl hasonlóul a futással s földet és vizet hozván ajándokul a te uradnak, alkudozzál vele.“

127. Ezekre igy felelt Idanthyrs, a Scythák királya: „Az én dolgaim igy állnak, óh Perza: én sem azelőtt nem futottam bár miféle ember elöl félelemből, sem most nem futok előled. Nem is teszek én most valami ujabbat annál, mit béke idején tenni szoktam. Hogy pedig veled azonnal nem harczolok, ezt is megmagyarázom. Nekünk nincsenek sem városaink sem bevetett földeink: melyek miatt félvén nehogy elfoglaltassanak vagy pusztittassanak, okunk volna veletek minél előbb harczra kelni. De ha minden áron kellene gyorsan oda jutnunk [2]), rajta vannak ősi sirjaink; találjátok meg ezeket s próbáljátok földúlni akkor megfogjátok tudni, valjon harczolandunk-e a sirokért vagy nem. De előbb ha csak valamely ok rá nem bir, nem kapunk veled össze. Ennyi elég legyen a csatára nézve. Uraimnak pedig egyedül Jupitert, őseim egyi-

---

[1]) Hogy t. i. a Scythák egy tartományból a másikba vonultak.
[2]) Harczba keveredünk.

Digitized by Google

két, tartom és Vestát a Scythák királynéját. S a föld és viz ajándokai helyett olyan ajándékokat fogok küldeni; melyek hozzád illenek. Végre, hogy uramnak mondtad magadat, azt, biztositlak, meg fogod siratni."

Ilyen a scythák beszédmódja. — A hirnök tehát elment jelentendő ezt Dariusnak.

128. A scythák hallván a szolgaság nevét, haraggal teltek meg s elküldik a Sauromatákkal fölállitott hadtestet, melyet Skopasis vezénylett, a Jónokhoz, megparancsolván hogy alkuba bocsátkozzanak ezekkel, a kik az áthidalt Istert őrizték. A visszamaradó scythák pedig elhatározták hogy nem fogják többé ide s tova barangoltatni a Perzákat, hanem mindig az étkezéskor őket megtámadni. Meglesvén tehát az időt, midön Darius emberei étkezének, teljesiték a határozatokat. S a scytha lovasság mindig megfutamitotta a perzsa lovasságot; de a futamodó lovagosok a gyalogsághoz menekültek, mely segélyt ada nekik. A scythák tehát elkergetvén a lovosságot visszafordultak, mert féltek a gyalogságtól. Hasonló megrohanásokat éj idején is tevének a Scythák.

129. De a legnagyobb csudát, mely a Perzsák harcztársa és a Darius táborát megtámadó scythák ellensége volt, most mondom el; ez t. i. a szamarak orditása és az öszvérek alakja; mert scythaország nem hoz elő sem szamarat sem öszvért, a mint azelőtt is kijelentettem; s nincs is egyáltalában egész scythaországban sem szamár sem öszvér a hideg miatt. Az orditó szamarak tehát megriaszták a Scythák lovasságát; és sokszor a Perzák elleni rohanásuk alatt lovaik hallván a szamarak orditását, megijedtek, hátráltak, s meghökkentek hegyesitve füleiket, mivel nem hallották még azelőtt ilyen hangot s nem láttak ilyen alakot. De ez csak keveset használt a háborunak [1]).

130. A Scythák valamennyiszer zavarban látták a Perzákat, hogy még hosszabb ideig maradjanak Scythaországban s maradva a mindenben szükölködők sok bajt szenvedjenek, ezt tevék: mindannyszor visszahagytak né-

---

[1]) Dariusnak.

Digitized by Google

hányat saját nyájaikból a pásztorokkal együtt, s ők más kerületbe vonultak. Az oda jövő Perzák pedig elfoglalták a nyájakat és dicsekedtek a tettökkel.

131. Ez sokszor történvén, végtére Darius nagy inségre jutott; mit észrevevén a Scythák királyai hirnököt küldöttek, ki Dariusnak ajándékokat hozott: madarat, egeret, békát s öt nyilat. A Perzák kérdezték az ajándékok hozótól, mit jelentenek az adományok; de ő azt felelte, hogy nincs más megbizása, mint az átadás után azonnal eltávozni, intette azonban a Perzákat, hogy találják ki, ha bölcsek az ajándékok értelmét. Ezt hallván a Perzák tanácskozának.

132. Dariusnak az volt a véleménye, hogy a Scythák mind önmagokat, mind földüket és vizöket alávetik neki, igy okoskodva: hogy az egér a földben születik ugyanazon terménnyel táplálkozva mint az ember; a béka pedig a vizben; s a madár leginkább hasonlit a lóhoz; végre a nyilakat mint saját erejöket adják neki át. Ez volt Dariusnak nyilvánitott véleménye. De ezen véleménnyel ellenkezett Gobryas, egyike azon hét férfiu közöl, kik megölték a Mágust [1]), gyanitván hogy az ajándékok ezt mondják: „Ha nem váltok madarakká, óh Perzák, hogy az égbe repüljetek; vagy ha nem váltok egerekké, hogy a föld alá bujjatok, vagy ha nem lesztek békák, hogy a mocsárokba ugorjatok, nem fogtok haza térni, sujtatván ezen nyilaktól.“ A Perzák igy magyarázták az ajándékokat.

133. A Scythák egyik hadteste, mely előbb Mäótis tavának őrzésére, később pedig Isterhez rendelteték, hogy a Jónokkal alkuba bocsátkozzék, a mint megérkezett a hidhoz, igy szóla: „Jóni férfiak, mi jövünk szabadságot hozva nektek, ha csakugyan hallgatni akartok reánk. Ugy vagyunk értesülve, hogy meghagyta nektek, csak hatvan napig őrizni a hidat s ha ezen idő alatt nem jönne viszsza, hazátokba távozni. Ti tehát teljesitvén ezeket, nem fogtok vádra okot nyujtani sem amannak sem nekünk. Miután a kitűzött napokig vártatok, ezentul távozzatok el.“

---

[1]) A ki Cambyses ellen föllázadt.

Digitized by Google

A Jónok megigérvén hogy ezt teendik, amazok leggyorsabban visszasiettek.

134. Miután Darius megkapta az ajándékokat, a viszszamaradt Scythák gyalogsága és lovassága szemben a Perzákkal csatarendbe áll, mint összeütközendő. De a mint a Scythák hadi rendben álltak, egy nyul ugrott föl a két tábor között, melyet azok látván, üzőbe vették. Zajóskodván pedig a Scythák és lármázván, kérdezte Darius az ellenségek zajának okát; s miután értesült, hogy ők a nyulat kergetik, mondá azokhoz, a kikkel máskor is szokott társalogni: „Ezen férfiak nagyon megvetnek minket; és most ugy látszik nekem hogy Gobryas helyesen beszélt a scytha ajándékokról. Én is azt gondolván tehát hogy a dolgok igy állnak, jó tanácsra van szükségünk, hogy biztos legyen a visszavonulásunk.“ Erre azt mondá Gobryas. „Óh király, én csak hir után ismertem ezen férfiak szegénységét; de ide jövén jobban ismertem meg, látva miképen játszanak velünk. Most tehát azt tartom, mihelyt az éj beköszön, gyujtsuk meg a tábori tüzeket, a mint ez máskor is szoktuk tenni, csaljuk meg a katonák közöl azokat, kik leggyengébbek a bajok elviselésére, kössük meg összes szamarainkat s távozzunk el, mielőtt Isternek tartanának a Scythák, fölbontandók a hidat, vagy mielőtt a Jónok elhatároznának valamit, mi képes volna minket elpusztitani.“ Gobryas ezt tanácsolta.

135. Azután beköszönt az éj s Darius követte ezen tanácsot. A beteg katonákat s azokat a kiknek vesztökkel legkevésbé törődött s a megkötözött összes szamarakat ott hagyta a táborban; ott hagyta pedig mind a szamarakat, mind a hadsereg tehetleneit e végett, hogy a szamarak orditsanak; az embereket pedig visszahagyta ugyan gyengeségök miatt, de nyilván ezen ürügy alatt, hogy ő a hadnak egészséges részével megakarja támadni a scythákat, mi közben ők őrizzék a tábort. Darius ezzel ámitván a visszahagyottakat, s meggyujtván tábori tüzeket, leggyorsabban Isterhez sietett. A szamarak megfosztatva levén az emberek sokaságától, annál inkább orditának. A scythák pedig hallván a szamarakat, természetesen azt hivék, hogy a Perzák még táborukban vannak.

Digitized by Google

136. Nappalodván pedig a mint a visszahagyottak látták, hogy Darius elárulta őket, kezet nyujtottak a scytháknak s elmondták nekik a történteket. Ezek, a mint ezt hallották, azonnal egymással csatlakozván, t. i. a két scytha hadtest, és az egyik, melyben a Sauromaták, Budinok és Gelónok voltak, egyenesen az Ister felé üldözték a Perzákat. De mivel a perzsa sereg többsége gyalogságból állt s nem ismerte az utakat, nem levén meghatározott utak, a scytha sereg ellenben lovasokból állt s ismerte a legrövidebb utat; azért eltévesztették egymást és a scythák sokkal előbb érkeztek, igy szóltak a hajókon levő Jónokhoz: „Jóni férfiak, a napok száma lejárt reátok nézve és ti nem tesztek jól, ha még maradtok. De mivel előbb félelemből maradtatok, bontsátok most föl a hidat és menjetek el minél előbb, örülve hogy szabadok vagytok s hálát adva ezért az isteneknek és a scytháknak. A ti előbbi uratokkal pedig ugy fogunk bánni, hogy semmiféle emberek ellen nem fog többé táborozni."

137. Erre a Jónok tanácskozának. S az athéni Miltiadesnek, ki a hellesponti Chersonitákat vezényelte s fölöttük kényuralkodék, az volt a véleménye, hogy hallgassanak a scythákra és szabaditsák föl Jóniát. De a miléti Histiaeus ellenkező véleményben volt, mondván: hogy most mindegyik közölök Darius hatalma által kényuralkodik saját városán; megtöretvén pedig Darius hatalma, sem maga nem lesz képes a Milétiek fölött uralkodni, sem más valaki másokon, mert a városok mindegyike inkább népuralmat fog akarni mint kényuraságot." Histiäus kijelentvén ezen véleményt, azonnal mindnyáján ehez csatlakoztak, jóllehet előbb Miltiadesét pártolták.

139. Ezek tehát Histiäus véleményének adván elsőséget, elhatározták ezen munkával és beszéddel még hozzájárulni: t. i. fölbontani a hidnak scythaország felé néző részéből olyan nagy darabot, minő a nyillövés hossza, hogy látszassanak valamit tenni, ámbár mitsem tesznek s nehogy a scythák kisérletet tegyenek erővel átlépni az Istert a hidon; — s fölbontva a hidnak scythaország felé levő részét azt mondani, hogy mindent meg fognak tenni, mi a scyt-

Digitized by Google

háknak kedves. Ezt hozzácsatolták a véleményhez [1]); s ezután mindnyájok nevében Histiäus válaszol igy szólva: s scytha férfiak, hasznos tanácscsal jöttök s jókor sürgetitek a dolgot. Valamint ti hasznos utmutatást adtok nekünk, ugy mi készséggel szolgálunk nektek; mert látjátok, hogy a hidat is fölbontjuk, s teljes buzgalmunk is lesz, mivel szabadok akarunk lenni. De mialatt mi ezt fölbontjuk, alkalmas idötök van amazokat fölkeresni, megtalálván őket mintd érettünk mind tinmagatokért ugy állni rajtok bosszút a mint megérdemlik."

140. A Scythák másodszor is hivén a Jónoknak hogy igazat szólnak, visszafordultak a Perzák keresésére, de eltévesztették az egész kivonulásukat. Ennek okai azonban magok a Scythák voltak, minthogy ezen a tájékon elpusztiták a lovak legelőit s behányák a vizeket. Ha ezt nem tették volna, könnyü leendet nekik, ha akarták volna, megtalálni a Perzákat. De a miről azt gondolták, hogy magokra nézve leghasznosabban van elhatározva, abban csalatkoztak. A Scythák ugyan is saját országuknak ama vidéken vonulván keresztül, hol, takarmány is s viz is volt a lovak számára ott keresték az elleneket, azt vélve, hogy ezek is ilyen vidékeken keresztül eszközlék futásukat. De a Perzák az önmagok által keletkezett uton maradtak s azon mentek vissza. S igy is alig találták a hidat. Mivel pedig éjjel érkeztek meg és a hidat fölbontva találták, nagy félelem támadt bennök, hogy a Jónok elhagyták őket.

141. Volt pedig a Darius seregében bizonyos egyiptomi férfiu, a ki legerősebben tudott kiáltani az emberek közöl. Ezen férfiut fölállitván Ister partjáua Darius, azt parancsolta neki, hogy hivná a miléti Histiäust, a mit lett is. És Histiäus meghallván az első fölhivást, átengedte az összes hajókat a sereg átszállitására s összekötötte a hidat.

142. A Perzák tehát igy illantak el; a Scythák pedig keresvén őket, másodszor is eltéveztették. S ezóta ré szint azt itélik a Jónokról, hogy mint szabadok az összes

[1]) Melyet Histiäus javaslatára elfogadtak.

Digitized by Google

emberek közöl, a legrosszabbak és leggyávábbak, részin azt mondják, hogy, ha mint szolgák jönek tekintetbe, legjobban szeretik uraikat s legkevésbé szoktak elszökni. Ezt lobbantják a Jónok szemére a Scythák.

Herodot VI. könyvéből.

40. Cimon fia, Miltiades, kevés idő előtt érkezett Cherzonézbe, s a jöttet sulyosabb bajok érték azoknál, melyekben most találkozék. Mert három évvel későbben futamodott a Scythák elől. Ugyan is a nomád Scythák megboszszankodva Darius király betörése miatt egyesültek és Cherzonézig előre nyomultak. Ezen betörőket nem várta be Miltiades hanem megfutott Cherzonézből, miglen a Scythák el nem távoztak.

84. Magok a Spartánok azt mondják, hogy Cleomén nem örült meg valamely isten csapása által, hanem hogy ő a Scythákkal társalogva borivó lett s innen megőrült. Mert a nomád Scythák, miután Darius betört az országukba, vágyódtak bosszut állni rajta, és Spartába küldvén követséget, harczszövetséget kötöttek s abban állapodtak meg hogy szükséges volna törekedniök magoknak a Scythákknak Phasis folyója hosszában Médiába betörni, a Spartánoknak pedig Ephesusból kiindulva fölfelé vonulniok és azután ugyanegy ponton egyesülniök. S mondják hogy Cleomén, megérkezvén e tárgyban a Scythák, nagyon bensőleg társalga velök; s nagyobb mértékben társalogva velök semmint illett volna; megtanult tőlük tiszta bort inni. E miatt tartják őt örültnek a Spartánok ezóta, a mint magok beszélik, ha tiszta bort akarnak inni, ezt mondják: „scytha módra!“

Herodot VII. könyvéből.

64. A scytha Sákok fejükön viseltek egyenesen álló hegyesen végződő turbánokat; bő nadrágba voltak öltözködve; honi ijakat, tőröket és *sagaris* nevü baltákat vittek. Ezeket, noha Amyrgi Scythák voltak, Sákoknak nevezték; mert a Perzák a Scythákat egyetemben Sákoknak nevezik.

Digitized by Google

Jegyzetek Herodothoz.

I., 105. Szent Jeromosnál (Epithaphium Fabiolae. Epist. 84.) olvassuk: Ecce subito discurrentibns nunciis, Oriens totus intremuit: ab ultima Maeotide, inter Glacialem Tanain et Massagetarum immanes populos, ubi Caucasi rupibus feras gentes Alexandri claustra cohibent, erupisse Hunnorum examina, quae pernicibus equis, huc illucque volitantia, caédis pariter ac terroris cuncta complerent. Hanc gentem Herodotus refert sub Dario regemedorum, viginti annis orientem tenuisse captivum, et ab Aegyptiis et Aethiopibus annuum exegisse vectigal. — Kettőben tévedt sz. Jeromos; mert nem Darius, hanem Cyaxares alatt történt a scythák betörése s nem 20 hanem 28 évig tartották elfoglalva Azsiát. – Sz. Jeromos született Dalmátiában 342-ben. –

'Ενάρεες. Mongolban *ersu* vagy *ere ersu himnőt korcsfajt* jelent, *nüri* pedig *kicsapongó életet, gyógyithatlan betegséget.* Meglehet hogy e szavakból képezte Herodot a görögös nevet, azon szóhoz idomitván még is azt, melylyel a Perzák asszonyos férfiakat jelöltek. Igy Neumann (Die Hellenen im Skythenlande. I. 163. l.) Zeuss azonban (Die Deutschen u. die Nachbarstämme, 294 l.) azt véli, hogy *'Ενάρεες* egészen perza szó, származva a perza *ner*-ből (sanskrit *nara)* mi *himet* jelent és a kizáró (privativum) a- vagy e-ből: de erre jól jegyzi meg Neumann, hogy a görögben nincs kizáró e, hanem csak a.

IV. 2. *Neumann* (Die Hellenen im Skythenlande I. k. 281. s k. l.) nem találja elegendőleg indokoltnak a szolgák megvakitását s azt gondolja, hogy félreértés van a dologban. Herodot tolmácsa t. i. azt mondta neki, hogy a scythák megfosztják szolgáikat a *tossutól,* mi scytha nyelven *tejfölt* jelent. De Herodot nem értvén e szót, *Τῶ ὄσσε*-t (a szemek) értette alatta.

Niebuhr azt modja Arábia leirásában, hogy ő maga látta Basrában, miként a bivalkanczák fejésekor egy árabs a kancza nemző részébe dugta a karját, minthogy igy csiklándoztatván több tejet ad.

IV. 5. 6. *Pelloutier* (histoire des Celtes; vol. 1. pag. 136.) Nominativusoknak tekinti a Lipoxain-t, Ar-

Digitized by Google

poxain-t, Kolaxain-t, s azt gondolja, hogy a vég *xain* ugyanaz az ó német *sahn-*, német *sohn-*, angol *sonnal*, ugy hogy a fönérintett nevek ezt jelentenék: Lipofia, Arpofia, Kolafia. — De Neumann (185. 186. l.) a xais-t ugyanegynek tartja a mongol *Ktsi* végraggal, mely által igetörzsből részesülök képeztetnek, hogy főnevekül használtassanak. Mongolban *Khulaghukhu* vagy *khulughukhu* annyi mint *rabolni*; *Khulaghuktsi* vagy *khulaghatsi* = *rabló;* s mivel a kiejtésban kilökik a szavak közepén az inybetüket, lesz *Khuloktsi* vagy *Khulatsi.* Kolaxais tehát *rabló,* mivel bátorsága volt, az égből leesett aranyszereket magához ragadni. — Továbbá Arpoxais megegyez a mongol *urbaktsi-*, *urbatsi*-val (bátortalanságból valamitől elforduló ember), Lipoxais pedig, vagy, mint némely kiadásban áll, Nitoxais a mongol *nitsoktsi*-val, mi valamitől távozó embert jelent. Már pedig láttuk, hogy mindkét testvér elfordult az égből lehullott aranyeszközöktől.

Targitaust, szinte a mongolból magyarázhatni Neumann (184. l.) szerint. Reschid-ed-din keleti iró emlit bizonyos Targhutai-t, ki a mongol Taidsiutok vezére volt, és bizonyos Tarkudai-t a Berghut törzsből. E név származik *tarkha-khu* határtalan módtól, melynek *jelentése*: „magát kiterjeszteni, elszaporitni.“ S ez leginkább illik egy nép törzsatyjára.

Az Auchatokra nézve megjegyzi Neumann (181. 182. l.) hogy még most is létezik egy *Aochan*, *Aokhan* nevü mongol törzs. E nevek többes száma pedig *Aochat, Aokhat*; s mivel a mongol *ao* majd ugy hangzik miut *au*, tökéletes a megegyezés a herodoti *Auchat* és mongol *Aochat* között. Továbbá *aoghat* mongol nyelvben a *legrégiebbeket* jelenti. Már pedig a herodoti Auchátok a három scytha testvér legidősebbjétől származtak.

A Katiarok nevét illetőleg azt mondja Neumann (183. l.) hogy mongolban *choitu* vagy Khoitu annyi mint *mögötti, utáni, következő; khoitu üre* = *következő gyümölcsök, ivadékok.* De *choitu* egyszerü hangzóval is fordul elő, mint *Khodsim türüksän* = a később szülött, az ifjabb fiu. Igy tehát a Katiárok, minthogy a második fivértől származtak, nem mások mint mongol nyelvü *khoitu ere*, az az, későbbi ivadékok.

A herodoti Paralat nevet összehasonlitják némelyek a *Berlas* vagy *Borolot* mongoltörzsnévvel.

Digitized by Google

A *Skolot* név még ma is fönáll a mongoloknál, minthogy Burättörzsök szintigy neveztetik (Neumann 180. l.), csak a kimondása nem bizonyos, t. i. vagy *Solok*, vagy *Tsolok* vagy *Dsolok*. E szó törzse *dsol* = szerencse, előny, siker. S igy már azt is tudhatjuk, hogy a scythák királyának mellékneve, melyet Herodot emlit, nem volt egyéb mint *dsoltu*, *dsoltai* = szerencsés.

Végre ha a görögök a skolotokat scytháknak nevezték, világos hogy ezen legutóbbi név nem szittya szó. Azt mondják, hegy nyilazási ügyességök miatt nevezték igy s hogy e nevet a szlávoktól tanulták. Lithvániában még most is hallani e szót *szauti* = lőni, lövész, nyilazni, nyilas. Livonia, Finnland-, Laponia- és Kurlandban e szó *szkytta*, *Kytta*, *kyt* = ijász; s ezt a régi poroszok *szythi*-nek nevezték. Pelloutier ellenben a kérdéses szót a német *ziehen*-től (költözködni, utazni) származtatja, mivel a scythák vándornépek voltak (*Larcher*: Histoire d'Hérodote. 3-ik köt. 414. l.) Legujabb időben Cyprien Robert (Le monde slave. Paris, 1852. II. köt. 68. l.) az illyr nyelvből magyarázza a *szittya* szót és pedig *szkitati* igéből, melynek jelentése, kóbor életet viselni. Ezen szó, ugymond, a szlávoktól ment át a görögökhez, kik annyira visszaéltek vele, hogy különféle barbár népeket jelöltek ezen általános névvel.

Mások arra hivatkoznak, hogy a szlávok még jelenleg is *Tsudoknak* nevezik a finneket, s hogy *Tsud* nem más mint a görög *Σκύθ*. De erre azt lehet válaszolni, hogy a szlávok minden idegent neveztek Tsudnak, s csak később kivált a finneket. S azután nem is lehet bebizonyitani, hogy a görögök a szlávoktól vették volna át a *szittya* (*Σκύθ*) szót. A szittyákkal szomszédos nép, melyet a görögök legelőször tanultak ismerni, voltak a géták a Balkán és alsó Duna között; ezek pedig thrákok voltak. Valószinü tehát, hogy a görögök ezeknél hallották legelőször a *szittya* nevet (Neumann 139-140. l.)

IV. 7. Darius 508-ban Kr. e. indult a scythák ellen, következőleg a scythák származási éve 508. Kr. e.

IV. 11. Araxes általában *folyót* jelentett a keleti népeknél s Herodot azt tulajdonnévnek vette; azért adja ő különféle folyóknak e nevet. A szövegben előforduló Ara-

Digitized by Google

xes alatt az Jaxartest vagy a mai Volgát kell érteni, és semmi esetre sem az arméniai Araxest. (Neumann 125. 126. l.)

IV, 27. Neumann szerint az arimaspok a közép, aranydus Uralon, a régi finnek honában laktak s a finn nyelvben *vuorin-maa* hegyvidéket jelent. Ha pedig, Schott szerint, a *spu* szónak *ps*-je a finn *seppä*-ből (kovács) keletkezett, akkor *vuorin-maa-sepäl* hegyvidéki kovácsműhelyt jelentene. Aristeas tehát ezen népet, mivel bányászattal foglalkozott, görög nézet szerint Cyclopeknak, azaz egyszeműeknek nevezte, miből Herodot azt következtette, hogy maga a név Arimasp is egyszemüt jelent.

IV, 52. *Exampäos* Neumann szerint a mongol nyelvből magyarázható. A mongol *dsam* utat jelent; *exam* tehát = *jeke dsam* (nagy ut). A végtag *päos*-t pedig a mongol *bui*-nak (vannak) tartja.

IV, 59. Mongolban *abija-khu* jelent *csirázni; abija* tehát azon istennőt jelentheti, ki a füveket csiráztatja.

Ot-utsir mongol nyelvben *az évek oka*, tehát a napisten. Ebből ötosyr-t csinált Herodot.

Artimpasában, mely Argimpasának is iratik, ismét mongol gyökök rejlenek Neumann szerint. Mongolul *ergim büsü* jeles alakot jelent.

Thamimasadas, vagy Thagimasadasban rejlik a mongol *dägäs* vagy tägäs, törökül *tengis*, magyarul tenger. A szó végtaga pedig a mongol *sadu* (jó, kedves barát.)

IV, 61. Ezen szokás, mely szerint a hust a levágott állatnak lenyuzott bőrében megfőzik, maig is fenáll a mongol Büräteknél *Gmelin* (Reise durch Siberien) tanusága szerint.

IV, 62. Ammian Marcellin ezt mondja a hunokról: „Nec templum apud eos visitur aut delubrum, sed gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eumque ut Martem colunt.“ } kard.

IV, 67. Hasonlót mond Ammian Marcellin (31. könyv. 2. fej.) a hunokról: „Futura miro praesagiunt modo: nam rectiores virgas vimineas colligentes, easque cum incantamentis quibusdam secretis praestituto tempore discernentes, aperte quid portendatur norunt.“

Digitized by Google

ACHAEUS.

(Szül. 484-ben Kr. e.)

9-ik töredék. [1])

Jó tehát, scytha módra enni és inni.

EURIPIDES.

(Szül. 480-ban Kr. e. 75-ik Olympias 1-ső év.)

„Rhesus“ drámából.

426—431. v. Egy közelhatáros föld, scytha nép, midőn Trójához indulni akartam, háborút inditott ellenem. Megérkeztem az Euxin-tenger partjához, átszállitván a thrák sereget. Ott lándzsával a földre ontatott scytha vértömeg s hozzávegyült thrák halál is.

CHÖRIL.

(472-től 399-ig Kr. e.)

III-ik töredék [2]).

A juhlegeltető Sákok, származásra nézve scythák, lakták a buzatermő Áziát; s a Nomádoknak, igazságos embereknek, voltak gyarmatosaik.

ANDOCIDES.

(Szül. 468-ban. Meghalt 394-ben Kr. e.)

III. Beszéd a Lacedaemónokkali békéről.

5. Ezen időtájban körülfalaztuk Piraeust ..... és háromszáz scytha ijászt bérbe fogadtunk. [3])

HIPPOCRATES.

(456—366 Kr. e. Mások szerint 460—377 Kr. e.)

A szelek-, vizek- és helyekről.

26. §. Európában van egy szittya nép, mely Mäótis

---

[1]) Wagner: Fragmenta Euripidis, perditorum tragicorum omnium. Parisiis, 1846.

[2]) *Dübner:* Asii, Pisandri Panyasidis, Choerili, Antimachi fragmenta. Parisiis, 1840. Kapcsolatban Heziod kiadásával.

[3]) Ugyanezt mondja Aeschines a *roszul viselt követségről* czimű beszédének 173-ik §-ában.

Digitized by Google

tava körül lakik, különbözvén a többi népektől, és sauromatáknak neveztetnek. Ezek hölgyei szoktak lovagolni, nyilazni s lóhátáról dárdákat hajítani és ellenekkel harczolni, miglen szüzek; nem szünnek pedig meg szüzek lenni [1]), miglen az ellenekből hármat meg nem öltek, és nem élnek előbb együtt (férjeikkel), mint a törvény szerinti áldozatokat áldozván. A ki a maga számára férjet kapott, megszünik lovagolni, miglen ezt nem követeli egy általános hadjárat szüksége. Jobb mellök nincsen; mert csecsemő gyermekek levén még, anyáik mesterségesen dolgozott rezet, melyet azonkivül izzóvá is tesznek, jobb mellökre helyeznek és kiégetik, hogy növése elmaradjon, és az egész erő s izmosság a jobb vállra és karba átmenjen. A többi scythák alakjára nézve, minthogy ők önmagokhoz hasonlítanak és semmiképen másokhoz [2]), ugyanaz áll, mi az egyptomiakról, kivéve, hogy ezek a forróságtól kinoztatnak, azok pedig a hidegtől. Az ugynevezett szittya pusztaság gyepes, kopár [3]) és középszerűleg vizes lapály; mert vannak nagy folyók, melyek a vizet eltéritik a lapályokból. Itt élnek is a scythák; s pásztoriaknak neveztetnek, mivel nincsenek házaik, hanem szekereken laknak.

27. §. A szekerek közől a legkisebbek négykerekűek, mások pedig hatkerekűek. S ezek gyékényekkel vannak körülkerítve; s ugy is épitvék mint a házak, részint egyszerűleg, részint háromszorosan [4]); s ezek sátorok is eső, hó és szelek ellen. A szekereket huzza részint két, részint három pár ökör szarvak nélkül; mert a hideg miatt nincsenek szarvaik. E szekereken tehát élnek a nők gyermekeikkel; magok a férfiak pedig lovakon vitetnek; s utánuk indulnak csordáik, t. i. marhák és lovak. S annyi ideig maradnak ugyanegy helyen, a meddig állataiknak elegendő takarmányuk van; midőn pedig már nincs, más vidékre mennek. Magok főtt hust esznek, kanczatejet isz-

---

[1]) Nem mennek férjhez.
[2]) Más népekhez.
[3]) Fanélküli.
[4]) Részint egy, részint három rakaszszal, vagy emelettel.

Digitized by Google

nak és *ippákit* [1]) falatoznak; ez pedig turó lovakból [2]). Igy áll a dolog életmódjok és szokásaikra nézve. Az évszakokat és testalkatot illetőleg pedig, minthogy a szittya nép nagyon eltér a többi emberektől és maga magához hasonlit, ugy áll a dolog valamint az egyiptominál; és legkevesbé sem szapora. S az ország legkevesebb vadállatot nevel mind nagyságra mind sokaságra nézve [3]), mivel épen a gönczölszekere és Uralhegysége alatt [4]) fekszik, honnan az északi szél fú. De ha végtére a nap legközelebb áll hozzá, midőn a nyári napfordulóba lép, akkor rövid ideig melegit is. S nem igen érkeznek oda meleg vidékekből fuvó szelek, kivéve ritkán és gyöngén. De északról mindig fúnak hótól, jégtől és sok viztől hideg szelek, és soha sem hagyják el a hegyeket, e miatt pedig ezek lakhatlanok.

28. §. Nappal sok köd foglalja el a lapályokat, és nedves helyeken [5]) élnek [6]), ugy, hogy mindig van tél, nyár pedig kevés napig, és ezek alatt sem nagyon; mert a lapályok magasak és kopárok s nem környeztetnek hegyekkel, hanem északról fölfelé emelkednek. És vadállatok nem válnak nagyokká, hanem képesek a föld alá elrejteni magokat; mert a tél és a föld kopársága gátolják [7]) de még sincs menhelyök és biztonságuk. — Az évszakok változásai nem nagyok sem nem erősek, hanem hasonlók és keveset különböznek. Azért külalakjaik is hasonlók közöttök, s mindig hasonló étellel élnek s ugyanazon ruházattal nyáron és télen, nedves és sürü levegőt fölszíva s hó- és jégvizet iva, hiányozván a megerőtetés; mert lehetlen, hogy akár a test akár a lélek képes legyen magát megerőtetni, hol nem fordulnak elő erős évszaki változások. Ezen szükséges okok miatt testalkatuk vastag és husos, tagjaik

---

1) *ἱππάκην.*
2) Az az, kanczatejből.
3) Az az, a szittya földön kevés vadállat van s az is kicsiny.
4) *ὄρεσι τοῖς Ῥιπαίοισιν.*
5) *ἐν νότοισι.*
6) A szittyák.
7) Hogy nagyra nőjjenek, és máshová rejtsék el magokat.

Digitized by Google

nedvesek és bágyadtak s altestök legnedvesebb minden üregek közöl a hasban; mert nem lehetséges, hogy az altest kiszáradjon ilyen országban, ilyen természet mellett s ilyen évszaki állapotban. De kövér s kopár husok (szakállatlanságuk) miatt egymáshoz hasonlitanak alakjaik, a himek a himekhez, a nőiek a nőiekhez.

29. §. Mert hasonlók levén az évszakok, nem történnek korcsulások vagy rosszabbulások az ondó egyesülésében, hacsak nem valamely erőszakos eset vagy betegség által. Nagy bizonyitékot hozandok pedig föl a nedvességre nézve. Ugyan is azt fogod találni, hogy sokan a scythák közöl, s mindnyájan, a kik pásztoriak, égetve vannak a vállakon, karokon, kéztöveken, mellen, csipőkön és ágyékokon semmi más okból, mint természetők nedvessége s puhasága miatt; mert nem képesek sem az ijakat fesziteni [1]), sem a hajitódárdának kellő lökést adni vállakkal nedvességök s bágyadtságuk következtében. De ha égettetnek, kiszárad a tagokból a nedv tulsokasága s a testek izmosabbakká, tökélyesebbekké s kiképzettebb taguakká lesznek. A test lőcslábu és széles, mivel nem hagyják bepólyázni magokat, mint Egyiptomban, s nem is szoktak hozzá a lovaglás végett, hogy t. i. jól üljenek lóháton, és az ülő életmód miatt; mert a férfiak, miglen nem képesek lóháton menni, az időnek legnagyobb része alatt szekeren ülnek, és ritkán gyalogolnak az átköltözések s kóborlások végett. Ellenben csudálatos, minő szivacsos testszerkezetök van a nőknek. A szittya nép vörössárga szinü a hideg miatt, nem sütvén oda erősen a nap; a hidegtől pedig megperzselődik a fehér szin s vörössárgává lesz.

30. §. Nem lehetséges, hogy ilyen természet szapora legyen; mert a férfiuban nem támad nagy vágy a közösülés után természetének nedvessége, altesének bágyadtsága és hidegsége miatt, mikből gyanithatni, hogy a férfiu legkevésbé képes nemzeni, s azonkivül a lovaktól is mindig rázatván gyöngék lesznek a közösülésre. A férfiaknál ezen okok fordulnak elő; a nőknél pedig a hus-

---

[1]) Ugy a mint a czélba vett tárgy kivánná.

Digitized by Google

kövérsége és nedvessége. Az anyaméh ugyan is nem fogadhatja föl többé az ondót. A havi tisztulás sem jelenkezik náluk mint szükséges, hanem kis mértékben és idő multával. Az anyaméhszáj be van zárva a kövérség miatt s nem fogadja magába az ondót. Magok a nők tétlenek és kövérek s altestök hideg és bágyadt. S ezen szükségképeni okokból nem szapora a szittya nép. Nagy bizonyitékot nyujtanak erre a szolgálók; mert alig jönnek össze valamely férfiuval, már viselősek lesznek nehéz munkájok s a hus soványsága miatt. Ezeken kivül vannak még a scythák között számos nőszhetlenek is [1]), s női munkákat végeznek s hasonlóul beszélnek mint a nők. Az ilyeneket férfiatlanoknak nevezik. A benszülöttek valamely istennek tulajdonítják az okát, tisztelik és imádják ezen embereket, féltvén mindegyik önmagát [2]).

31. §. De nekem ugy látszik, hogy ezen, és minden többi, betegségek isteniek [3]) s egyik sem isteniebb a másiknál vagy emberiebb, hanem mindnyájan isteniek[4]). S az ilyenekből [5]) mindegyiknek van saját természete s egyik sem származik a természeten kivül. Miként látszik nekem e betegség támadni, elmondandom. A lovaglás miatt tomporköszvény lepi meg őket [6]), minthogy mindig a lovakról lelóggatják lábaikat. Azután sántikálnak és czipelik a csipőket, kik nagyon sinlődnek. Gyógyitják pedig önmagokat következőleg: midőn a betegség kezdődik, fölvágják mind a két eret a fül mögött s miután elfolyt a vér, meglepi őket gyöngeség miatt az álom és alusznak. Azután fölébrednek, némelyek egészségesen, mások pedig nem. Nekem tehát ugy látszik, hogy ezen gyógyítás által megsemmisül az ondó, mert a fülek mögött vannak erek, s ha valaki ezeket fölvágja, terméketlenek lesznek, a kik magoknak fölvágták. Már pedig ugy látszik nekem, hogy

---

[1]) εὐνουχίας herélthez hasonló, a nélkül hogy ki volna herélve.
[2]) Nehogy ilyen betegségbe essék.
[3]) Rendkivüliek.
[4]) Rendkivüli származásuak.
[5]) Ilyen betegségekből.
[6]) A szittyákat.

Digitized by Google

ezen ereket vágják fel. Erre, ha nőkhez közelednek s nem képesek azokkal élni, eleinte nem veszik azt figyelembe, hanem nyugodtak; de miután ezt kétszer és háromszor sőt sokszor megkisérlik s ekkor sem üt ki másképen a dolog, azt gondolván hogy valamely isten ellen vétkeztek, a kit vádolnak, felvesznek női ruhát, elismervén saját férfiatlanságukat, asszonyiasan élnek és azon munkákat viszik véghez a nőkkel, miket ezek.

32. §. Ebben sinlődnek a gazdag scythák, nem a legalsóbb rendüek, hanem a legnemesebbek s kik legtöbb vagyont birnak, a lovaglás miatt; a szegények pedig kevésbé, mivel nem lovagolnak. S még is szükséges volna, miután ezen betegség isteniebb származásu a többieknél [1]), hogy az ne lepje csak meg a legnemesebb és leggazdagabb scythákat, hanem mindnyájokat egyaránt s inkább azokat, kiknek kevés vagyonuk van s épen nem tiszteltetnek, ha az istenek szeretnek tiszteltetni az emberektől s ezt kegyekkel viszonozzák; mert valószinü hogy a gazdagok sokat áldoznak és ajándékokat szentelnek az isteneknek, mivel van pénzök, s hogy őket tisztelik; a szegények pedig kevésbé, mivel nincs nekik; sőt szemrehányásokat is tesznek [2]), hogy nem adnak nekik javakat; ugy hogy a kevés vagyonnal ellátottaknak inkább kellene az ilyen bünök büntetéseit viselniök, mint a gazdagoknak. De hiszen a mint előbb is mondottam, ezek [3]) is hasonlóul mint a többiek isteniek [4]) s mindegyik természet szerint származik. S az ilyen betegség olyan okból keletkezik a scythákná, minőt említettem. A többi embereknél is hasonlóul áll a dolog, mert hol leginkább és leggyakrabban lovagolnak, ott legtöbbeket lep meg a csúz, tomporfájdalom és lábköszvény s legalkalmatlanabbak a közösülésre.

33. §. Ezek vannak meg a scytháknál [5]) és az emberek közöl leghasonlóbbak a heréltekhez ezen okok-

---

[1]) A mint sokan gondolják.
[2]) Az isteneknek.
[3]) A betegségek.
[4]) Rendkivüliek.
[5]) Ezen betegség a szittyák sajátja.

Digitized by Google

ból [1]) s azért is mivel mindig hosszu széles nadrágot viselnek és legtöbb időt lóháton töltenek, ugy hogy nem is nyulhatnak kezökkel a szeméremtaghoz s a hideg és fáradság miatt megfeledkeznek a szerelemről és közösülésről s előbb föl nem gerjednek, miglen nem lettek férfiatlanokká[2]). A scythák népével igy áll a dolog.

Hippocratesnek a „betegségekröl.“

(*περὶ νουσων*) czimű munkájából. [3])

Ha az ember tisztul, annyi vál el a fölzavart nedvből, a mennyivel az több a kellőnél. Ez pedig hasonlit ahoz mit a scythák kanczatejből csinálnak. Tejet öntvén t. i. faedényekbe megrázzák. A megrázott pedig habzik és elvál, s a kövére, melyet irósvajnak neveznek, a felületen áll meg, mivel könnyü; a neheze és vastagja pedig alant üllepedik, mit el is választván száritanak. S miután összefutott és megszáradt, kanczatúrónak nevezik. A tej savója pedig a közepén van. [4])

Jegyzetek Hippocrateshez.

28. §. Neumann mondja (154. l.) hogy a szakállatlanság vagy legalább a szakállnak nagyon gyönge növése a mongol faj sajátsága, mit nem állithatni már az indogermán népekről s a tiszta török törzsüek nagyon is szakállosak. Csak nehány finntörzsnél vehetni észre gyönge szakállnövést, mint a lappok, tsuvasok és voguloknál, de nem oly mértékben, mint a Mongoloknál.

Az egymáshozi hasonlóságot is mongolfaju sajátságnak tartja Neumann (152. l.) s hivatkozik *Hommaire de Hell* következő szavaira (Les steppes de la Mer Caspienne

---

[1]) Melyek előadattak.

[2]) Midőn közösülni akarnak, veszik észre, hogy már tehetlenek.

[3]) Anutius *Foesius* kiadásában. I. köt. 508. lap. — *Linden* kiad. II. köt. 144. l. — *Charter* kiad. VII. köt. 609. 610. l. — *Kühn* kiad. II. köt. 357. 358. l. — *Mack* kiad. 14-ik fej.

[4]) *Ὁ δὲ ὄρρὸς τοῦ γάλακτος ἐν μέσῳ ἐστίν.*

Digitized by Google

II, 100.) az ázsiai fajok között egy sincs, melynek vonásai oly élesen jellegezvék, mint a mongolokéi. Egyes egyént rajzolni annyi, mint az egész nemzetet rajzolni. A hires festész Isabey, 1815-ben, miután számos kalmukokat látott, oly szembeötlő hasonlóságot vett észre közöttük, hogy Tjumen fejedelem arczképén dolgozván s ezt az utolsó üléseknél nagyon türelmetlennek találván, kérte, miszerint helyettesitesse magát egyik szolgája által. Igy bevégezte az arczképet, mely tökéletesen hasonló volt az eredetihez.

29. §. Neumann (291. l.) kétségbe hozza az okot, melyből a scythák, Hippocrates szerint, tagjaikat égették. Számos népek, mondja Neumann, melyek szabad ég alatt töltik életöket, égetések által gyógyítják a csúzban s hasonló bajban szenvedő tagjaikat. Ezt teszik az arabok, ostjákok, koreánok sat.

Neumann (164. 165. l.) hivatkozik Reineggsre is, ki azt mondja a nogaiok vagy mangutok népfajáról a Kúbánon, hogy ha a férfiak betegség vagy kor által gyengülnek, asszonyi kinézésüek, képtelenek a nemzésre, tetteiks érzéseikben nincs semmi férfias s ezért ugy kell ruházkodniok, mint az asszonyoknak s ezekkel társalkodniok.

THUCYDIDES.

(Szül. 456 és 452 között Kr. e.)

II. Könyv. 96. Felköltötte tehát [1]) az Odrysoknál kezdve először az összes thrákokat, Hämus Rhodope hegyei között, kik fölött uralkodott az euxini és hellesponti tengerig; azután a Hämuson túli gétákat és mindazon részeket, melyek Iszter folyóján innen leginkább az euxini tenger felé népesítve voltak. A géták pedig és az e vidékbeliek mindnyájan lovas ijászok, határosak és hasonfegyverüek a scythákkal.

II. Könyv. 97. Nagy hatalomra emelkedett a birodalom [2]); mert az Európábani országok közöl, melyek a Jóni öböl és Euxin tenger között vannak, legnagyobb lőn pénz-

---

[1]) Sitalces, thrákok királya. —
[2]) Az odrysoké.

Digitized by Google

jövedelemre és más jólétre nézve; de harczi erőben és hadseregi sokaságban sokkal alantabb áll a scytháknál, kikkel nem csak lehetlen hogy Európa népei megmérkőzzenek, hanem még Ázsiában sincs nép, mely egyenkint képes volna a scytháknak ellenállni, ha mindnyájan egyetértenek. Egyébiránt az élet körülményeihez tartozó többi megfontolásban és okosságban sem hasonlítanak másokhoz (hanem felülmulják őket, mint Thucydides Scholiastája mondja.)

CTESIAS.

(Virágzott 446 óta Kr. e.) [1]).

26. Zarinäa, meghalván előbbi férje és Cydräus fivére, a sákok királya, házasult Mermerrel, a parthok földének urával. A perzsák királya pedig táborozván ellene, harczolás közben megsebesült [2]) és megfutott, s midőn Stryangäustól üldöztetnék, könyörögve megszabadult. Nem sokkal később férje hatalmába kerítvén őt [3]), megölni akarta; de a nő, miután őt megszabadítani kérte s rá nem birta [4]), föloldozván némelyeket a hadifoglyok közöl, segélyök által megölte Mermert, és átadván országát a perzsának, barátságot kötött vele.

27. Bizonyos Stryaglios, méd férfiu, sák nőt levetvén a lóról (mert a sákoknál ugy harczolnak a nők mint az amazonok) midőn látta hogy szép s virágzókoru, elbocsátotta hogy meneküljön.

29. 3. Cyrus a sákok ellen harczolt és elfogta Amorgot, a sákok királyát és Sparethra férjét, a ki férjének elfogatása után is sereget gyűjtvén Cyrus ellen viselt háborút, háromszázezer férfiuból s kétszázezer nőből álló hadat vezényelvén. S meggyőzi Cyrust és elevenen ejti fogságba több másokkal Parmisest, Amycis fivérét, s három fiát, kik helyett később Amorg sza-

---

[1]) Ctesiae Cnidii fragmenta a Carolo Müllero. Parisiis 1844. Kapcsolatban Herodot kiadásával.

[2]) A nő.

[3]) Stryangäust.

[4]) Férjét.

Digitized by Google

badon bocsáttatott, miután amazok is kiadattak. 7. Amorg hallván Cyrus baját, gyorsan megjelenik, magával hozván a sákokból huszezer lovast. És kitörvén a perzsák s derbikek háborúja, győz egész erővel a perzsák és sákok hada s Amoräus, a derbikek királya, elesett s vele két fia is. A derbikek közöl elestek harminczezeren, a perzsákból pedig kilenczezeren. És a tartomány Cyrusnak jutott. — 8. Cyrus halni készülvén, Cambysest, legidősebb fiát, királynak rendeli, Tanyoxarcest pedig, ifjabb fiát, a baktrok, choramniok, parthok és karmánok urául rendelte, meghagyván hogy adófizetés nélkül birná ezen tartományokat. Továbbá Spitama fiai közöl Spitacest a derbikek és Megabernest a barkánok helytartójául nevezte ki; s meghagyta hogy mindenben engedelmeskedjenek az anyjoknak. És Amorgot barátul szerzette nekik, jobbukat nyujtatván egymásnak. — 16. Darius meghagyja Ariaramnak, Cappadócia helytartójának, a scythák ellen indulni, férfiakat és nőket foglyokká tenni. Ő tehát harmincz ötven evezős hajóval átkelvén, foglyokká tette [1]) s elfogta a scythák királyának fivérét is, Marsagétot, bebörtönöztetve találván őt saját fivére által valamely büntett miatt. — 17. Scytharbes pedig, scythák királya, haragudván gyalázólag irt Dariusnak, s ez hasonlóul visszairt neki. Darius pedig hadat gyűjtvén, nyolczszázezer embert, s hidakat veretvén a Bosporon és Isteren, indult a scythák ellen, tizenöt napi utat tevén. S nyilakat lőttek egymásra. De erősebb volt a scythák nyilazása; azért Darius megfutamodván átment a hidakon és gyorsan fölbontotta azokat, mielőtt az egész had átment volna. És Scytharbes megölt nyolczvanezer embert, kik Európában visszamaradtak volt.

Jegyzet Ctesiashoz.

29. 16. Ariaramnes helyett Priaramnes is fordul elő. — Egy ötven evezős hajóra fér 400 ember; tehát Ariaramnak egész hada állt 12,000 emberből. Világos hogy

---

[1]) A scythákat.

Digitized by Google

ezekkel nem ejthette fogságba az összes scythákat, hanem csak kis részöket; különben nem indult volna ellenök Darius 800,000 emberrel.

17. Scytharbes helyett Scytharces, Scytharches, Scytarbes, Scytares is fordul elő. Herodot (IV, 76.) ezen királyt Idanthyrsnak nevezi; mások Indatyrnak mondják.

Némely forditók szerint Darius hidak által kötötte össze Bosport a Dunával (Iszter). De ez képtelenség, mert roppant távolság fekszik a Bospor és Duna között.

ARISTOPHANES.

(Élt 444-töl 380-ig Kr. e.)

A „*madarak*“ czimű vigjátékból.

941—944. vers. Pásztori scythák között kóborol Strato, a kinek nincs szövésileg forgatott ruhája; hanem disztelen bundában jött alruha nélkül.

Scholionok Aristophánhoz.

A madarakhoz.

942. v. A scythák tél idején, mivel el nem türhetik, szekerekre rakván holmijokat, más vidékre költözködnek. A kinek pedig nincsen szekere, nemtelennek tartatik.

Az Acharnokhoz.

704. v. A scythák pusztaságai telvék vadállatokkal... A scythák házatlanok levén és szekereken költözködvén, önmagok okozzák vesztöket (a pusztában.)

XENOPHON.

(Szül. 444-ben Kr. e.)

Socrates nevezetességeiből (*ἀπομνημονεύματα*).

II. Könyv. I. Fej. 10. És Socrates mondá: akarod tehát, hogy ezt is vizsgáljuk, valjon kellemesebben élnek-e a kormányzók vagy a kormányzottak? Minden esetre, válaszolt [1]). Először tehát ama népek közöl, melyeket ismerünk, Áziában a perzák uralkodnak s a syrok phrygek

[1]) Aristipp.

Digitized by Google

és lydok uralják őket. Európában pedig a scythák uralkodnak, és a mäótok uralják.

Cyropädiából.

I. Könyv. I. Fej. 4. És valóban annyira különbözött. (Cyrus) más királyoktól, kik akár ősi uralmat örököltek, akár magok szereztek, hogy a scytha, jóllehet a scythák nagyon számosak, nem képes más népre kiterjeszteni uralmát, hanem megelégszik, ha saját népének ura maradhat.

Anabasisból.

III. Könyv. IV. Fej. 15. De midőn [1]) a felállitott rhódok parittyáztak és a scytha ijászok nyilaztak és egyik sem tévesztette el emberét, mert nem is lehetett [2]), ha még oly nagyon akarta volna is; akkor Tiszaphernes fölötte gyorsan kivonult a lőtávból és a többi hadrészek visszavonultak.

IV. Könyv. VII. Fej. 18. Innen érkeztek a görögök a 400 lábnyi széles Harpaz folyójához. Onnan elindultak a Scythinokon keresztül négy állomásban 20 mérföldnyire egy lapályon át falvakba, melyekben három napig maradtak és élelemmel látták el magokat.

19. Innen jöttek négy állomásban 20 mföldnyire nagy, vagyonos, népes városba, mely Gymniasnak neveztetett. Ebből a tartomány főnöke kalauzt küld a helleneknek, hogy vezesse őket keresztül a neki ellenséges földön. 20. Amaz pedig eljövén, mondja hogy öt nap alatt egy helyre vezeti majd, honnan látni fogják a tengert, ellenkező esetben meghalni ajánlkozott. S miután kalauzolva betört a nekik [3]) ellenséges földre, buzditotta őket, hogy gyujtogassák és pusztítsák a tartományt. 27. Ezek után elküldik a hellenek a kalauzt, közköltségen adván neki ajándokul lovat és ezüst csé-

---

[1]) A görögök hadában.
[2]) Az ellenség sürü sorai miatt.
[3]) A scythínoknak.

Digitized by Google

szét s perza fegyvereket és tiz darikot. De leginkább kérte gyűrűiket; és számosakat kapott a katonáktól.

VIII. Fej. 1. Innen elindultak a hellenek a macrónokon keresztül három állomásban tiz mérföldnyire; és az első napon ama folyóhoz érkeztek, mely a macrónok és scythínok tartományát elválasztotta.

Jegyzet Xenophonhoz.

Anabasis III. Könyv. IV. Fej. 15. Némely kiadásokban scytha ijászok (*Σκύθαι τοξόται*) helyett csak „*ijászok*“ áll. Mások pedig a scytha alatt nem scytha származásu, hanem görög ijászt értenek, mivel a görögök a lovasijászt scythának is nevezték, valamint jelenleg külföldön is vannak huszárok, noha azok nem magyar huszárok.

IV. Könyv. VII. Fej. 18. Harpaz *Ἅρπασος*, a mai Arpa-Chai vagy Tsoruk vagy Harpaszu.

A sajthínok laktak északi Arméniában. — Gymnias a mai Erz-Rum vagy Komaszur.

VIII. Fej. A macrónok későbbi neve volt *Σαννοί* (Szannok), most pedig dsanik.

ISOKRATES.

(436—338. Kr. e.)

Panegyricus. §. 67. A leguralkodóbb s leghatalmasabb népek a scythák, thrákok és perzsák. 68. Gyönge levén még Görögország, földünkre törének a thrákok Eumolppal, Neptun fiával, és a scythák az amazonokkal, Mars leányaival.

Panathenaicus. §. 193. A thrákok Eumolppal, Neptun fiával, törének be a földünkre, a ki Erechteussal a város fölött viszálkodék, mondván, hogy Neptun előbb foglalta volt el azt mint Minerva; azután a scythák (törének be) a Marstól nemzett amazonokkal, kik Hippolyta miatt táborba szálltak, a ki a náluk érvényes törvényeket megszegvén, Theseusba belé szeretvén, együtt ment el vele és neje lön.

Digitized by Google

PLÁTÓ.

(Szül. 429-ben Kr. e.)

A Törvényekből. (*Νόμοι*).

I. Könyv. 637. D—E. En nem szólok a bornak ivásáról vagy nem ivásáról általában, hanem az iszákosságról, valjon ugy kell-e vele élnünk valamint a scythák perzák és még a carthagobeliek, celtek, iberok és thrákok gyakorolják, kik mindnyájan harczias népek, vagy valamint ti? Ti t. i. a mint mondod, egészen tartózkodtok tőle; de a scythák és thrákok tiszta borral élvén s az asszonyok épen ugy mint a férfiak, és leöntvén vele a ruhákat, azt hiszik, hogy szép és boldogitó szokást gyakorolnak.

VII. Könyv. 795. A. Ezt mutatja a scythák szokása, nem csak balkezében tartva az ijat és jobbjával meghuzva a nyilat, hanem mindkét kezét hasonlóul használva mind a kettőre.

Lachesből.

XVII. Fej. 191. A—B. *Laches:* Hogyan érted ezt, oh Socrates?

Socrates: Én megmondom, ha t. i. tehetem. Vitéz talán az, ki, a mint te is mondod, a csatarendben maradva harczol az ellenekkel.

Laches: Én legalább azt mondom.

Socrates: Én is bizony. De micsoda már az, a ki futva harczol az ellenekkel, nem pedig helytállva?

Laches: Hogyan futva?

Socrates: Valamint a scythák is, ugy mondják, nem kevésbé harczolnak futva mint üldözve; s Homér is dicsérve valahol Aeneas lovait mondja, hogy értenek *gyorsan ide s tova üldözni és futamodni;* és magát Aeneast ugyan igy dicsérte a futamodás tudományaért s mondá, hogy ő *a futás* (a félelem) *okozója.*

Laches. És méltán, óh Socrates. Mert ő harcziszekerekről beszélt, te pedig a scythák lovasairól beszélsz. Amazok lovassága t. i. igy harczol, a nehézfegyveresek pedig, legalább a görögöknél, a mint én mondom.

Digitized by Google

ANTIPHANES.

(407-töl 328-ig Kr. e.)

„*Bacchae*" czimű vigjátékából. [1])

XXX-ik töredék. Miután pedig ez nincs igy [2]); nagyon szerencsétlen, a ki nősül, kitéve a scytháknál, mert egyedül ott nem terem *szőlőtőke.*

„*A rosszat gyűllölő*" (*μισοπόνηρος*) czimű vigjátékából.

XCV. Azután nemde nagyon bölcsek a scythák, kik a született gyermekeknek mindjárt kancza- és tehéntejet adnak inni? Mert, Istenemre, nem hoznak be náluk irigy dajkákat.

DINO.

(Körülbelül 400 és 350 között Kr. e.)

Perzsa ügyek.

8-ik töredék [3]). A mágusok és scythák mirha-fával jósolnak; és sok helyen vesszőkkel jósolnak.

EPHOR [4]).

(Szül. 388. és 380 között Kr. e.)

38. A keleti szél helyét és azt, mely közel van a napkelethez, az indok lakják: a déli szél és dél felé valót az äthiopok lakják: a nyugati szél- és nyugatrólit elfoglalják a celták: az éjszaki szél- és éjszakét pedig a scythák lakják. Nem mindegyike a részeknek egyenlő, hanem a scytháké s äthiopoké nagyobb, az indok és celtáké pedig kisebb. Ez közölök kettőnek a hely nagysága megfelel egymásnak; mert az indok vannak a nyári és téli kelet között, a celták pedig a nyári nyugattól a téliig terjedő tartományt foglalják el, és az egyenlő ama térséggel s vele egészen ellentétes. A scythák lakhelye pe-

---

[1]) *Bothe*: Poetarum comicorum graecor. fragmenta. Parisiis, Firmin Didot. 1855.

[2]) Hogy t. i. a nők bortól tartózkodnának.

[3]) Fragm. hist. graec. 2. köt. Müller.

[4]) *Müller*: fragmenta historicor. graecor. I. köt.

Digitized by Google

dig a napforgásnak közbeeső helyét foglalja el s átellenében van az Äthiopok népe, mely, ugy látszik, kiterjed a téli kelettől a legrövidebb nyugatig.

ARISTOTELES.

(Szül. 384-ben, meghalt 322-ben Kr. e.)

Állami intézetek. Πολιτεῖαι.

VII, 2, 6. A scytháknál nem szabad valamely ünnepen a körülvitt pohárból annak innia, a ki egy ellenséget sem ölt meg.

Az állatok származása.

V, 3. Azon állatok sima hajuak, melyeknek sok nedvök van; mert ezekben a nedv foly és nem csöpög. Ezért a Pontusban lakó scythák és thrákok simahajuak.

Csudálatos dolgok.

XXX. fej. A gelónoknak nevezett scytháknál van valamely rendkivüli ritkaságu vadállat, mely *tarandus*-nak (jávorszarvas vagy iramszarvas) neveztetik. Azt mondják, hogy szőrének szinét változtatja azon hely szerint, a melyen találkozik. S ezért nehezen megfogható; mert a fák és vidékek szinét veszi föl. Legcsudálatosabb pedig az, hogy szőrét változtatja; mert a többi állatok a bőrt változtatják, péld. a chamäleon és a habarcz. Nagysága olyan mint az ököré. Pofájának alakja pedig hasonló a szarvaséhoz.

CXLI. fej. Azt mondják, hogy a scytha méreg, melybe bemártják a nyilakat, a viperából készül. A scythák, ugy látszik, megfigyelik a már már szülő viperákat s megfogván azokat, nehány napig elfonnyasztják. S midőn gondolják, hogy elegendőleg rothadnak, fazékba embervért öntvén fedéllel betakarják és a ganéjban elássák. Midőn pedig ez is elrothadt, a vér fölzetét, mely t. i. vizes folyadék, keverik a vipera vérgenyével s igy halálossá teszik.

Problémák.

III, 7. Miért nem szeretik a bort a melegvérü ifjak,

Digitized by Google

a scythák pedig és vitéz férfiak, noha melegvérüek, borkedvelők?

Clearch, Sóliból.

(Körülbelől 350 és 200 között Kr. e.)

Az „*életek*“ 3-ik könyvéből.*

8-ik töredék [1]). A scythák népe volt az első, mely egyedül élt közös törvényekkel; azután ismét a legnyomorultabbak lettek minden halandók közől a negéd miatt; mert oly buján éltek, mint semmiféle más népek, minthogy mindenben, gazdagságban s többi jólétökben bővelkedének. Ezt bizonyitja a vezéreiknek még mostanig is fönmaradt ruházatából és életmódjából. Dözsölvén tehát s az elsők levén minden emberek közől, kik a buja életre adták magukat, oly negédre vetemedtek, hogy minden embereknek, a kikhez érkeztek, levágták az orraikat; kiknek ivadékaik kivándorolván, még most is birják a melléknevet [2]) ama bántalomtól. Nejeik pedig [3]) a nyugatról és éjszakról velök határos thrákok némbereinek a testeiket tarkiták, tűkkel szurkálva reájok képeket. Innen sok évvel később a thrákoknak meggyalázott némbereik, sajátszerüleg törülték ki e csapást, képekkel kiczifrázván többi testbőrüket is, hogy rajtuk a bántalom és gyalázat jelleme a czifrasághoz számittatva, törülje ki az ékesség nevével a gyalázatot. Mindnyájokon pedig oly dölfösen uralkodának [4]), hogy a szolgaság, melyet náluk senki sem viselt könyek nélkül, az utódoknak is hirdette, mi volt legyen a scythák szava.

THEOPRAST.

(Virágzott 312 körül Kr. e.)

A növények történetéből.

IX. Könyv. XIII. Fej. 2. Édes a scytha (gyökér)

---

[1]) Fragm. histor. graec. 2-ik köt.
[2]) T. i. csonka orruak.
[3]) A scythák nejeik.
[4]) A scythák.

Digitized by Google

is, s némelyek azt egyszerüleg édesnek nevezik. Terem pedig Mäótis körül; s hasznos a mellszorongás (nehéz lélekzés), száraz köhögés s általában a mellbajok ellen; azonkivül meg sebek ellen mézben; azután a szomjat is képes oltani, ha szájában tartja valaki. Azért mondják, hogy a scythák ezzel és a kanczaturóval tizenegy s tizenkét napig is kitartanak.

AGATHO.

(Szül. 301-ben Kr. e.)

4-ik Töredék. [1])

Az irás első betüje a közepén köldökkel ellátott kör volt [2]), azután két összekötött egyenes vonal [3]); és a harmadik (betü) hasonló volt scytha ijhoz [4]).

MEGASTHENES.

(300 és 247 Kr. e.)

Indiai dolgok. [5])

Áttekintet. 1. India alakjára nézve négy oldalu levén s kelet és dél felé néző oldalt körülveszi a tenger; az éjszaki oldalt pedig Emod hegye választja el Scythiától, melyet a scythák közöl az ugynevezett szákok laknak.

2-ik Könyv. 21. Idanthyrs scytha, kiindulván Scythiából Áziának sok népét aláigázta s az egyiptomiak földére is mint győztes érkezett.

2-ik Könyv. 23. Hajdan az indusok nomádok valának, valamint a scythák közöl a nemföldmivelők, kik szekereken kóborolván, Scythiának egy részét a másikkal váltják föl, sem városokat nem lakván, sem istenek templomait nem tisztelvén.

NYMPHODOR.

(300 és 247 között Kr. e.)

14-ik töredék [6]). Tibarénok, Scythiának népe. Ezek

---

[1]) Wagner fragmenta Euripidis s. a. t.
[2]) Tehát a görög $\Theta = \vartheta = th$.
[3]) Az az $H = \eta$.
[4]) A görög $C = \Sigma = S$.
[5]) Fragm. hist. graec. 2-ik köt.
[6]) U. o.

Digitized by Google

legigazságosabbaknak mondatnak; és sohasem kezdtek valakivel csatát, mielőtt nem jelentették a csata napját, helyét és óráját. A tibarénok földén pedig a nők, miután szültek, ugy ápolják a férfiakat, mint a gyermekágyasokat.

THEOCRIT.

(Virágzott 281-től 250-ig Kr. e.)

XIII. Pásztordal 55—56. vers. Hercules pedig megzavarodva a fiu miatt, elment kezébe fogván szépen hajlott ijakat mäóti módon.

XVI. Pásztordal 98—99 vers. Magas dicsőséget vigyenek Hierónak a dalnokok tul a scytha tengeren.

Scholionok Theokrithoz.

XIII. Pásztordal 56. v. Mäótilag, az az, szittyailag. Mäóták a Mäótis tava körül lakó scythák. Hercules használt scytha ijakat, tanittatván erre bizonyos Teutar scythától, a mint Herodot és Callimach mondja.

XVI. Pásztordal 99. v. Scytha tengeren. Az ugy nevezett Euxinuson.

RHÓDUSI APPOLLONIUS.

(Szül. 230-ban Kr. e.)

Argonauticái 4-ik könyvéből.

282—290. vers. Van egy folyó, az Oceán legvégsőbb szarva, széles és mély, s teherhajóval átjárható. Iszternek nevezvén ezt, távolságát jelentették. Ez ugyanis jó darabig roppant földet vág keresztül egyes egyedül; mert forrásai a Boreas szelén tul a Ripäi hegyekben messze zugnak. De midőn a thrákok s scythák határaiba lép, ott kétfelé bocsátja vizét, részint a jóni tengerbe, részint hátul mély öblön át.

319—320. vers. Mert soha sem láttak még ezelőtt tengeri hajókat sem a thrákokkal vegyült scyták sem a sigynek.

Scholionok Apollonius Rhodiushoz.

IV. K. 321. Laurion, Scythiának mezeje. Scythiának

Digitized by Google

pedig ötven népét sorolja elő Timónax a *scythákról* irt munkájának 1-ső könyvében.

PHYLARCH [1]).

(Virágzott 210 körül Kr. e.)

Phylarch mondja, hogy a scythák, midőn aludni készülnek, puzdrát vesznek elő, és ha bú nélkül találták eltölteni ama napot, fehér kövecskét dobnak a puzdrába, ha pedig bajjal, feketét. A megholtaknak puzdráit tehát kihozzák és megszámlálják a kövecskéket, és ha a fejérek nagyobb számban találtatnának (mint a feketék) boldognak magasztalják az elhunytat; honnan keletkezett a közmondás, mely szerint azt mondjuk, hogy jó napunk a puzdrából van.

POLYBIUS.

(240 Kr. e.)

V. Könyv. 70, 4. Philoteria ama tó mellett fekszik (Syriában), melybe a Jordán nevű folyó beömölvén ismét kiömlik a rónaságra az ugynevezett scythák városa körül.

XI. Könyv. 34, 3—5. Kéré Teleast (t. i. Euthidemus) hogy jóakarólag eszközölje a kibékülést fölszólítva Antiochust, hogy ne irigyelje a királyi nevét s méltóságát; mert ha ezen kérelemre rá nem áll, egyikök sem lesz biztonságban, mivel jelen van a Nomadok (scythák) nem kis sokasága, mely mindkettőjüket veszélylyel fenyegeti.

APPOLLODOR [2]).

(Virágzott 140 körül Kr. e.)

13. Töredék. A scythák pedig ne szünjenek meg szamarakat áldozni.

ALEXANDER POLYHISTOR.

(Virágzék 82 és 60 között Kr. e.)

---

[1]) Müller: Fragm. histr. gr. I. köt.
[2]) Müller; Fragmenta historicor. graec. I. köt. Apollodori fragmenta.

Digitized by Google

33-ik töredék [1]). Abiok, scytha nép. Igy neveztetnek, mivel Abián folyója mellett laknak.

38-ik tör. Hágion, Scythiának helye; hol Aesculápot tisztelék.

SCYMNUS CHIOSBÓL.

(80. Kr. e.)

Periegesis czimü verses munkájából.

847. v. [2]) Ephorus mondá, hogy az Ister mellékén az elsők a karpidák [3]), azután az arolérák (szántók), továbbá a neurok azon földig, mely a jég miatt puszta. Kelet felé átkelve a Borysthenesen vannak az ugynevezett Hyblát lakó scythák. Ezeken felül határosak velök a georgok (földmivelők), azután ismét pusztaság nagy térségen. Ezentul pedig androphag (emberevő) scythák népe, s tul ismét szomszéd pusztaság. Átkelve a Pantikápén van a limnäok (tavasiak, tómellékiek) népe s más több meg nem nevezett nép, nomádok neve alatt, melyek nagyon istenfélők, ugy hogy senki sem bánt akár minő állatot, s házvivők, a mint mondá (t. i. Ephorus) s tejjel táplálkoznak és scytha kanczafejéssel. Ugy élnek pedig, hogy mindnyájok birtoka és az összes vagyon közös. S mondja, hogy a bölcs Anacharsis a nagyon istenfélő nomadoktól származék .... s hogy némelyek Áziában telepedének le, kiket sákoknak is neveznek. Legjelesebbnek mondja azonban a sauromaták, gelónok és harmadikul az ugynevezezett agathyrsok népét ..... Azután a sarmaták után a mäoták népe, kik iazamatáknak neveztetnek, a mint Dömötör állitá, kikkel határos Mäotis [4]) tava; de a mint Ephorus beszélé, a sauromaták népe. Ezen sauromatákkal, mondják, összevegyültek az amazónok, midőn a Thermodon

---

[1]) Fragm. histor. graec. 3-ik köt.

[2]) *Letronne* kiadása szerint: Fragments des poemes geographiques de Scymnus. Paris, 1840.

[3]) Valószinüleg *kallipidák*, kikről Herodot is tesz emlitést (IV, 17).

[4]) Erről ezt mondja Tzetzes, 12-ik századbeli görög iró (Chiliad VIII 773.): Ezt a tavat a scythák *Karbaluknak* nevezik; Karbaluk pedig görögül *halak városát* jelenti; mert *Kar* scytha nyelven *város, baluk* pedig *halak*.

Digitized by Google

melletti ütközet után jövének, miért is nőktől meghóditott sauromatáknak neveztettek.

NICOLAUS DAMASCENUS.

(Született 64-ben vagy 74-ben Kr. e.)

Csudálatos szokások gyüjteménye. [1])

120. A taurok, scytha nép, királyaikkal együtt ezeknek legkedvesebb barátaikat is temetik el. A király pedig, meghalván valamely barátja, vagy részben vagy egészen levágja a fülét, a megholtnak méltósága szerint.

---

123. A galactophágok (tejevők) scytha nép, házatlanok valamint a scythák legnagyobb része. Eledelök csak kanczatej, melyből turót csinálván esznek és isznak; és ezért nehezen meghódíthatók, velök levén mindenütt az élelem. Ezek Dariust is megfutamitották. Ők továbbá a legigazságosabbak is, közösen birva a jószágokat és nőket, ugy hogy az öregebbeket atyáiknak, a fiatalabbakat fiaiknak, az egykoruakat testvéreiknek nevezik. Ezek közől való Anacharsis is, a hét bölcs egyikének tartatva, a ki Hellasba jött, hogy tanulja meg a görögök szokásait.

Ezeket Homér is emliti, a hol mondja: „A közelről harcoló mysoknak és dicső Kanczafejőknek s takarékos élelmü Tejevőknek, legigazságosabb embereknek.“ (Ilias 13. 5–6, v.)

Abioknak (ἀβίους) nevezi pedig őket vagy azért, mivel földet nem mivelnek, vagy mivel háztalanok, vagy mivel csupán ezek használnak ijakat; mert az ijat βιός-nak nevezi (a költő).

Mondják, hogy ezeknél még senkiről sem beszélték, hogy irigykedett, gyülölt vagy félt volna, életök közössége és igazságuk miatt. Nejeik nem kevésbé harcziasok mint a férfiak, s együtt mennek ezekkel a háboruba, midőn szükséges.

---

[1]) Müller; fragmenta hitoric. graec. III. köt.

Digitized by Google

STRÁBÓ.

(Szül. 66-ban Kr. e. Meghalt 24-ben Kr. u.)

I. Könyv. II. Fejezet. 27. §. 56. l. [1])

A régi görögök véleménye szerint mondom: valamint az észak felé levő ismert részeket egy névvel scytháknak nevezék vagy nomádoknak, mint Homér, azután pedig megismertetvén a nyugatfelé lakók, ezek celtáknak és ibéreknek, vagy vegyülten celtibereknek és celtascytháknak neveztetének, egy név alá foglaltatván ezen egyes népek a tudatlanság miatt: ugy a déli részek a tenger felé mind együtt Äthiopiának neveztettek.

28. §. Ephor is kijelenti Äthiopiáról a régi véleményt, a ki Europáróli értekezésében, négy részre osztván el az ég és föld helyeit, mondja, hogy a napkele tit birják az indok, a délit az äthiopok, a nyugatit a celták, az északit a scytták. S hozzáteszi hogy Äthiopia nagyobb mint Scythia. Mert ugy látszik, azt mondja, hogy az Äthopok népe a téli napkeletről a nyugatig terjednek; Scythia pedig ennek ellenkező részén fekszik.

II. Könyv. V. Fejezet. 174-ik lap.

7. §. Hogy Alexandriától egyenes vonalban Nil folyásával Rhódhoz visz a hajózás, azt mindnyájan megvallják. S hogy innen van a hajózás Cária és Jónia hosszában Troas-, Byzancz- és Borysthénig. Számbavevén tehát az ismert és behajózott távolságokat, azt vizsgálják, hogy a Borysthénen túli részek meddig lakhatók ugyanezen egyenes vonalban s hol végződnek a lakott földnek északi részei. Laknak pedig Borysthénen tul legszélsőbben az ismert scythák közöl a roxolánok, kik déliebben feküsznek, mint a Britannián tul legszélsőbben lakó ismert népek. A mi azon tul van, az már lakhatlan a hideg miatt. Ezektől inkább dél felé s Mäótison tul vannak a sauromaták és scythák a keleti scythákig.

31. §. 191-ik lap. Tanais és Mäótis után következnek

---

[1]) Müller és Dübner kiadása. Paris, 1853. Didotnál.

Digitized by Google

már folyvást Ázia részei a Tauruson belől, s ezek után a Tauruson kivüliek. Mert Ázia két részre osztatván Taurus hegye által, mely Pamphilia széleitől a keleti tengerig az indokhoz és ottani scythákhoz terjed, a száraz földnek északfelé néző részét a görögök Tauruson belőlinek nevezik, a délit pedig kivülinek. A Mäotis- és Tanaissal mellékes részek a Tauruson belőliek. Ezeknek első része a caspiumi tenger és Pontus Euxinus között van, részint Tanaisnál és mind a külső Oceánnál mind Hyrcania tengerénél végződve, részint a tengerszorosnál, hol legközelebb az ut Pontus öbléből Caspiába. Azután vannak a Tauruson belőli részek Hyrcanián tul az indok- és scythákig, kik ugyanezen tengernél laknak, és Imäus hegyeig. Ezeket pedig birják részint a mäótok, sauromaták, és a Hyrcánia s Pontus között a Kaukázig, iberek- és Albánokig lakó sauromaták, scythák, achäok, zygek, (igások) és iniochok (kocsisok). A hyrcáni tengeren túliakat pedig a scythák, hyrcánok, parthyaiak, baktrok, sogdiánok.

VII. Könyv. III. Fejezet.

7. §. 459. l. Azt mondják hogy ő [1]) nem emlitette a scythákat, mivel nem ismerte, sem az idegenek iránti vadságukat, hogy t. i. föláldozták, húsokat megették s a koponyáikat serlegekül használták, a kik miatt vendégtelennek nevezteték a tenger [2]); s hogy ellenben bizonyos hippologokat (kanczafejőket), galaktophágokat (tejevőket) s abiokat költött jeles és legigazságosabb embereknek, kik sehol sem voltak a földön. Hogyan nevezték tehát vendégtelennek [3]), ha nem ismerték a vadságot, vagy azokat kik leginkább ilyenek? [4]) Ezek pedig a fejők, tejevők s abiok, a kik a myzokon, thrákokon, és gétákon tul laktak? Hiszen még most is vannak ugynevezett szekérenlakók és nomadok, kik marhából, tejből és turóból, főleg pedig kanczaturóból, élnek, s nem ismernek jövedelemtakaritást sem szatócskodást, kivéve árut áruért [5]). Hogyne

[1]) Homér.
[2]) Pontus Euxinus.
[3]) A Pontus Euxinust.
[4]) Vadak.
[5]) Csereberét.

Digitized by Google

ismerte volna tehát a költő a scythákat, kanczafejőknek és tejevőknek nevezvén némelyeket? Hiszen annak hogy az akkoriak ezeket kanczafejőknek nevezték, tanuja Heziod is az Eratosthén által idézett versekben: „Az äthiopokat, ligurokat és kanczafejő scythákat.“ S mint kell azon csudálkozni, ha ezért mivel a szerződések és a reájok vonatkozó igazságtalanságok nálunk szaporodnak, jeleseknek és legigazságosabbaknak mondta azokat, kik legkevesbbé töltik életöket szerződésekben és pénzkeresetben, hanem mindent közösen birnak, kivéve a kardot és serleget. S ezek között leginkább közösen birják a nőket és gyermekeket Pláto módjára [1]). Äschyl is világosan egyetért a költővel, azt mondván a scythákról: „De a kanczaturót evő jó törvényü scythák.“ Ezen vélemény valóban még most is megvan a görögöknél, mert a legegyszerübbeknek tartjuk őket, s legkevésbbé ármányosoknak és sokkal takarékosabbaknak nálunknál s önelégültebbeknek, daczára annak hogy korunk életmódja majdnem minden néphez elterjesztette a roszabbra való változást, behozván dőzsölést, kéjeket s azonkivül fondorkodásokat számtalan birvágyra. Ezen gonoszságnak nagy része tehát behatott a barbárokhoz is, ugy a többiekhez, mint a nomádokhoz. Mert a tengerészethez fogván roszabbakká lettek, rabolva s idegeneket megölve, és minthogy sokkal közlekednek, részt vesznek amazoknak fényüzésében és szatócskodásában; mik a szelidüléshez látszanak ugyan hozzájárulni, de még is elrontják az erkölcsöket és az imént emlitett egyszerüség helyett különféleséget hoznak be.

8. §. A kik tehát előttünk s leginkább Homér korához közel éltek, s ilyenek valának s olyanoknak tartattak a görögöktől, a milyeneknek őket Homér mondja. Nézd csak, mit mond Herodot a scythák királyáról, a ki ellen Darius táborozott, és a tőle üzenteket. Nézd azt is, mit mond Chrysipp a Bospor királyairól és Leuconról. De a perza levelek is telvék azon egyszerüséggel, melyről szólok, valamint az egyiptomiak, babyloniak és indok emlékiratai is. Ezért Anacharsis is és Abaris s mások ilyen hirben

[1]) Pláto tana szerint.

Digitized by Google

álltak a görögöknél; mivel a könnyedség, tökély és igazságnak nemzeti jellemét tüntették föl.

9. §. Ephorus történetének negyedik, Európa föliratu, könyvében beutazván (elbeszélőleg) Európát a scythákig, azt mondja a végén, hogy mind más scytháknak mind a sauromatáknak életmódjuk különböző. Mert némelyek annyira kegyetlenek, hogy emberhust is esznek, mások pedig más állatoktól is tartózkodnak. Mások tehát, mondja, kegyetlenségükről beszélnek, tudván hogy a mi rettentő és csudálatos, az megdöbbent; noha az ellenkezőket is szükséges elmondani s példákat felhozni reá. Ő tehát (Ephor) azokról fog szólni, kik legigazságosabb erkölcsökkel élnek. Mert vannak némelyek a pásztori scythák közől, kik kanczatejjel táplálkozván igazságuk által mindenek fölött kitűnnek. S ezekről a költők is tettek említést..... Chörilt is idézi, a ki a hid átmentén, melyet Darius összekötött, ezt mondá: „Juhlegeltető szákok is, nemzetségre nézve scythák, lakták akkor a buzatermő Ázíát; s nomád igazságos embereknek valának gyarmatosaik.“

Anacharsist is bölcs embernek nevezvén Ephor, ebből a nemből mondja lenni; a ki a hét bölcs egyikének tartatott tökéletes józansága és okossága miatt. S az ő találmányának mondja lenni a fuvót, a kétélü horgonyt és a korongot.

17. §. 470-ik lap. A Borysthenes és Ister közötti vidéken felül fekvő egész tartománynak első része a géták pusztasága; azután jőnek a tyrigéták; s ezek után a sarmataféle jazygok s az ugynevezett királyiak és urgok, nagyobbrészt nomádok, kevesen pedig földmiveléssel is foglalkoznak. Mondják hogy ezek az Ister hosszában is laktak, gyakran mind a két parton.... Legészakiabban vannak a roxolánok, kik a Tanais és Boristhenes közötti lapályokat lakják. Mert az egész vidék, melyet ismerünk Germániától a caspiumi tengerig lapály. Valjon laknak-e némelyek a roxolánokon túl, azt nem tudjuk. A roxolánok pedig Mithridat Eupator vezérei ellen is hadakozának, Tasios vezérök alatt, mivel eljöttek segélyt hozni Palaknak, Scylur fiának. És harcziasaknak tartattak ugyan; de jól rendezett és föltegyverkezett harczvonal ellenében minden barbár nép és könnyű fegyveres sereg

Digitized by Google

gyönge. Amazok tehát mintegy ötven ezeren a Diophant, Mithridat vezére alatt csatarendbe állitott hat ezernek nem birtak ellenállni, hanem legtöbben elpusztultak. Viselnek pedig nyers ökörbőrből készített sisakokat, vérteket s font pajzsokat. Védfegyverekül birnak dárdákat, kardot és ijat. Ilyenek a többiek legnagyobb része is. A nomádok sátrai, nemezből készíttetve, a szekerekre vannak megerősítve, melyekben laknak. S a sátrak körül vannak a nyájak, melyek tejével, turójával és husával táplálkoznak. Követik pedig a legelőket, elfoglalván mindig a fűvel biró helyeket, télen ugyan a Mäotis körüli mocsároknál, nyáron pedig a lapályokon is.

18. §. Az egész tartomány zord telü a tengermelléki helyekig, melyek Borysthén és Mäotis torkolata között vannak. A tengermelléki vidékek közöl legészakiabbak: Mäotis torkolata, s még inkább Borysthéné és a Tamyráci öböl belseje és Carcinité, hol a nagy félsziget (Cherzonéz) földszorosa van. S noha lapályokon laknak, a hideg is mutatkozik; mert szamarakat nem tenyésztenek, mivel ezen állat nem türi a hideget. Az ökrök közöl pedig némelyek szarvatlanul nőnek föl, s másoknak befürészelik a szarvakat, mivel ezen rész is nehezen türi a hideget. A lovak továbbá kicsinyek, s a juhok nagyok; s az érczkorsók elrepednek és a mi benn van, megfagy. A fagyok keménysége leginkább abból tünik ki, a mi Mäotis torkolata körül szokott történni. Ugyanis a hajóuton Panticapäumból Phanagoriába szekérrel járnak, ugy hogy sár is ut is van rajta. Az ugynevezett hálónak jegében megfogott halak kiásatnak, leginkább pedig a tokok, nagysága egyenlők a delphinekkel. Mondják, hogy Neoptolem, Mithridat vezére, ugyan ezen az átjáráson, télen hajócsatában, nyáron pedig lovassági ütközetben győzte meg a barbárokat. Azt is mondják hogy e tengerszoroson télen leássák a szőlővesszőket, sok földet hányván reájok. De mondják hogy nagy forróság is áll be, akár hogy a testek nincsenek hozzászokva, akár hogy a lapályokon nincsenek akkor szelek, akár hogy a lég vastagsága nagyobb mértékben megmelegül, valamint ezt a felhőkben a vaknapok eszközlik.

Digitized by Google

VII. Könyv IV. Fejezet.

5. §. 477. l. A (mäoti) tónak egész körülete kilenczezer stadiumnak mondatik. A nagy Cherzonéz pedig mind alakra mind nagyságra Peloponézhoz hasonlit; s azt Bospor fejedelmei birják, de már egészen tönkre van téve a folytonos háborúk által. Azelőtt kis tartományt birtak a bosporánok fejedelmei Mäotis torkolatánál és Panticapäumnál Theodosiáig; de a legnagyobb részt a carciniti szorosig és öbölig a taurok (birták), scytha nép s ezen egész tartomány és majdnem mind az, a mi a tengerszoroson kivül a Borysthénig elterjed, kis Scythiának nevezteték.

8. §. 479. l. Minden scytha és sarmata népnek az a sajátsága, hogy a lovakat kiherélik az engedelmesség végett; mert kicsinyek ugyan, de nagyon serények és makranczosok. Vadászataik vannak a mocsárokban szarvasok- és vadkanokra, s a lapályokon vadszamarakra és zergékre. Az is sajátságos, hogy ezeken a helyeken nem találkozik sas. A négylábuak között az ugynevezettt *Kolos* fordul elő, mely nagyságra nézve a szarvas és kos között áll, fehér, szaladásban ezeknél gyorsabb, orrával szivja fejébe a vizet, és ott több napig megtartja, ugy hogy könnyen ellehet viztelen helyeken.

XI. Könyv. 8-ik fejezet.

2. §. 778. l. A scythák legtöbbjei, elkezdve a caspiumi tengertől, dáákaak neveztetnek; az ezeknél keletiebben lakókat pedig massagétáknak és szákoknak nevezik; a többieket végre közönségesen scytháknak nevezik, de külön névvel mindegyik törzset. S mindnyájan legtöbbnyire nomádok. A nomádok közöl leginkább lettek ismeretesek azok, kik a görögöktől elvették Baktriát, t. i. az áziok, pasianok, tocharok, és sakaraulok.

4. §. A szákok hasonló berohanásokat tevének mint a cimerek és trérek, részint távolabb részint közel vidékekre; mert Baktriát is elfoglalták és Arméniának legjobb földét is birtokukba ejtették, melynek saját nevük után a *Sakaséna* melléknevet hagyományozták; s a cappadókokig nyomultak elő, főleg az Euxinus mellettiekhez, kiket most pontikusoknak neveznek. De midőn szerzett zsákmányaik miatt népünnepet tartának, reájok törvén

Digitized by Google

a vidékről a perzák akkori vezérei, éjjel egészen elpusztitották őket.

5. §. Igy beszélnek némelyek a szákokról; mások pedig: hogy Cyrus táborozván a szákok ellen s megveretvén a csatában, futamodott. Felütvén pedig táborát azon a helyen, hol visszahagyta vala készleteit, teljeseket minden bőséggel, főleg pedig borral, kipihenni hagyta a sereget s este felé elvezette mintha futamodnék, visszahagyván a teli sátrakat. S előrehaladván a mennyire hasznosnak látszék, megállt. Amazok pedig utána jövén s a tábort férfiaktól elhagyatottan, de élvezeti dolgokkal telve találván, busásan jóllaktak. Ő pedig visszatérvén részegségökben és bolondságukban lepte meg, ugy hogy némelyek kábulásban és álomban feküdvén levágattak, mások pedig tánczolva és tombolva, mezitlenül jutottak az ellenség fegyverei közé, s majdnem mindnyájan elpusztultak.

6. §. A massagéták megmutatták vitézségöket a Cyrus elleni háboruban; kikről sokan mondanak hireket, s ezeket tőlük kell hallani. Ilyeneket is mondanak a massagétákról, hogy némelyek a hegyeken laknak, mások pedig lapályokon; némelyek a mocsárokban, melyeket a folyók okoznak, mások pedig a mocsárok közötti szigeteken.... Egyedül a napot tartják istennek s ennek lovat áldoznak. Mindegyik csak egygyel nősül, de egymás feleségeikkel is élnek nyilvánosan. A ki másnak nejével közösül, lelógatván szekeréről a puzdráját, nyilvánosan közösül. Legjobb halálnak azt tartják, ha megvénülvén összeaprittatnak juhhussal s azzal vegyülten fölfalatnak. De a betegségben megholtakat eldobják, mint istenteleneket s arra méltókat, hogy vadállatok falják fel őket. Jó lovasok és gyalogosok. Ijakat, kardokat, vérteket és érczbaltákat viselnek, arany övök van és fejdiszök a csatában. A lovak aranyzablyájuak, s vállszijjaik is aranyosak. Ezüst nem terem náluk, vas pedig kevés; ellenben réz és arany bőségben.

7. §. A szigetbeliek, nem levén vetni valójuk, gyökereket esznek és vadgyümölcscsel élnek. Ruházkodnak pedig a fák kérgeivel; mert nincsenek marháik. S kisajtolván a fák gyümölcsét, azt iszszák. — A mocsárbeliek továbbá halakat esznek s a tengerből felmerülő tengeri bor-

Digitized by Google

jak bőreivel ruházkodnak. A hegylakók pedig szintén vadgyümölcscsel táplálkoznak; birkájuk is van, de kevés; ugy hogy le nem vágják, kimélvén a gyapju és tej kedveért. A ruhát rákent kenőcsökkel tarkitják, melyeknek nehezen elenyésző élénkségök van. Végre a lapálybeliek, jóllehet birnak földet, nem mivelik, hanem juhaikból és halakból élnek, nomád és scytha módra. Mert mindezeknek némi közös életmódjuk van, melyet gyakran emlitettem. Temetőik is hasonlók és erkölcseik. S egész életmódjuk független ugyan, de együgyü vad és harczias; azonban a szerződésekre nézve egyszerü és szatócstalan. [1])

9-ik fejezet. 2. §. 784-ik l. Arsaces, scytha férfiu, a parnoknak nevezett s Ochus mellékén lakó nomád dáákkal Parthia ellen indult és hatalmába kerítette. Eleinte ugyan gyönge volt a folytonos háborúskodásban azok ellen, kiket országuktól megfosztott, mind maga, mind az ő utódai; de azután annyira erősödtek, elvevén egymásután jeles hadi tetteik által a szomszéd vidékeket, hogy végre urai lettek az Euphrathon inneni egész tartománynak. Bactriának egy részét is elvették erőszakkal a scytháktól s még előbb Eucratidastól. Most pedig annyi földeken s annyi népeken uralkodnak, hogy birodalmuk nagysága miatt némileg a rómaiakat ellensulyozzák. Ennek az oka életmódjuk és erkölcseik, melyekben sok barbár és scytha van; több mégis olyan, a mi hasznos az uralkodásra és a háborúban való kitüntetésre.

3. §. Mondják pedig hogy a parnok nevü dáák elszakadtak a Mäotison túli dááktól, kiket xanthiok- és parioknak neveznek; de abban nem igen egyeznek meg, hogy a Mäótison túli scythák közől némelyek dáák. Ezektől tehát mondják, vette származatát Arsáces; de mások mondják, hogy ő bactriai.

SICILIAI DIODOR.

(40. Kr. e.)

II. Könyv. 43. A scythákról, kik a szomszéd [2]) or-

---

[1]) Csalárdság nélküli.
[2]) Előbb az Indusokról beszélt.

Digitized by Google

ságot lakják, fogunk most szólni. Ezek eleinte kicsiny tartományt laknak vala, későbben pedig erejök és vitézségök által lassankint nagyobbodván, kiterjedt országot szerzének, s népöket nagy uralomra s dicsőségre vezeték. Eleinte ugyan nagyon kevesen laktak Araxes folyója mentében, megvettetvén nemtelenségök miatt; de hajdani királyaik egyike harczvágyó levén s kitünvén a harczi tudományban, birtokukhoz meg szerezék a hegyvidéket a Kaukasusig s a rónas ágot az Oczeán és Mäotis tava melett s a többi területet Tanais folyójáig. Későbben azt regélik a scythák, hogy földszülte szűz támadt náluk, s hogy testének felső részei az övig női, az alsók pedig vipera-alakuak. Ezzel Jupiter közösülvén Scythes nevű fiut nemze. S mivel ez az előtte élőknél sokkal jelesebb volt, tőle scytháknak neveztettek a népek. Ezen király utódai között két, erény által kitűnő, fivér létezett s az egyiket Palusnak, a másikat Napesnek hitták. Ezek dicső tetteket vittek véghez s elosztván a királyi hatalmat, népeiket utánuk részint Palusoknak részint Napusoknak nevezték. Idő multával pedig ezen királyok ivadékai kitünvén vitézség és harczitudomány által nagy területet hóditának meg tul a Tanaison Thrácziáig; s más részek ellen is táborozván, hatalmukkal Egyptomnak Nil folyójáig kiterjeszkedtek. S a közbeeső népek közől sokakat és nagyokat aláigázván, előre vívék a scythák uralmát egy részről a keleti Oceán felé, más részről pedig a kaspiumi tengerig és Mäótis taváig. Mert nagyon növekedett ezen nép s emlitésre méltó királyai voltak, kiktől némelyek a sákok, mások a massagéták, s ismét mások az arimaspok nevezetét kapták s hasonlóul több más nép is. Ezen királyok alatt a háborúban aláigázott népek közől sokan átköltözködének (Scythiába;) s két legnagyobb gyarmatositás történt; az egyik, mely assyriusokból állván, a Paphlagonia és Pontus közötti területen letelepült; a másik, mely Médiából a Tanais mellékén elhelyezteték, melynek népei sauromatáknak neveztetének. Ezek azonben sok évvel később szaporodván, pusztitották Scythiának nagy részét s megölvén a legyőzötteket, pusztasággá tevék az országnak legnagyobb részét.

44. Miután fejetlenség állt be Scythiában, erő által

Digitized by Google

kitünő nők királykodának; mert ezen népeknél a nők ugy gyakorolják magokat a harczi dolgokban mint a férfiak, és vitézségben nem állanak hátrább a férfiaknál. Azért számos nagy tetteket vittek véghez hires nők nem csak Scythiában, hanem az ezzel határos területen is. Mert Cyrus a perzsák királya, a ki leghatalmasabb volt kortársai között, nevezetes haderővel indulván Scythiába, a scythák királynéja fölkonczolá a perzák táborát s a fogságba ke rült Cyrust keresztre feszité.

IV. Könyv. 28. Mondják hogy a hátramaradt amazonok összegyülvén Thermodon folyójánál, sietének boszut állani a görögökön a miatt, mit Hercules táborozása közben náluk elkövetett. Legkülönösebben pedig becsület dolgának tartották az athénieken boszut állni, mivel Theseus szolgaságba vitte az amazónok királynéját, Antiópét, a mint pedig mások irják, Hippolytát. S minthogy a scythák együtt táborozának az amazonokkal, nevezetes haderő gyült össze, melylyel a vezérlő amazónok, átkelvén a cimméri Bosporuson, Thrácián keresztül indultak. Végre megtámadván Europának nagy részét, Attika ellen fordulának s ott ütének tábort, hol most a tőlük nevezett Amazoneum áll. Theseus .... csatára kelvén az amazónokkal, miután az athéniek felülmulták őket a vitézségben, Theseus hadai győzének és az amazónokat részint lekonczolják, részint Atticából kiűzik ..... Az életben maradt amazónok, fölhagyván a reménynyel hazai földükre, Scythiába, mentek vissza a scythákkal s velök együtt laktak.

V. Könyv. 42. Panchaeát (sziget a déli Oceánon) lakják benszülöttek, kik parchaeaiaknak neveztetnek, és jövevények, ugy mint oczeaniták, indusok, scythák és krétaiak.

FLAVIUS JOSEPHUS.

(37. Kr. u.)

Zsidó régiségek.

I. Könyv. 1. fejezet 1. §. Japhetnek, Noe fiának, volt hét fia. Ezek laknak Taurus és Amanus hegyeitől kezdve Áziában Tanais folyójaig, Europában pedig Gadesig [1]).

[1]) A mai Cadix.

Digitized by Google

Elfoglalván a földet, melyet találtak s melyet azelőtt senki sem lakott, saját neveik után nevezik vala a népeket. Ugyan is az ugy nevezett gomarokat, kiket a görögök galatáknak neveznek, Gomar alapitá; Magog pedig a tőle elnevezett magogokat alapitá, kit magukat scytháknak nevezik.

PLUTARCH.

(Szül. 50-ben, meghalt 120-ban Kr. u.)

Crassus élete.

24. A többi parthusok scytha módra feltűrt hajat viselnek a megrémités végett.

Futásközben nyilaztak a parthusok; s ebben a scythák után a legjelesebbek.

Demetrius élete.

19. A scythák iván s megrészegedvén az ijak hurjait halkan veregetik, mintegy visszahíva a gyönyörtől elenyésző lelket.

Egészségi szabályok.

132 lap.

20. A scytha, midőn iszik; gyakran érinti az ijat s pengeti a hurját, visszahiva a mámor által szétbomló lelket.

Nagy-Sándor szerencséje vagy erénye.

I. beszéd. 328. lap.

5. Óh csudálatos bölcsészet! melynél fogva az indusok görög isteneket imádnak, s a scythák meg nem eszik, hanem eltemetik a megholtakat.

Királyok és vezérek adomái.

174. lap. Ateas irt Fülöpnek: Te a macedonokon uralkodol, kik a háboruviselésben jártas emberek; én pedig a scythákon, kik az éhség és szomjuság ellen is képesek harczolni. — Lovát megvakarva kérdezé Fülöp követeit, valjon teszi-e ezt Fülöp is? — Ismeniasnak pedig a legjelesebb fuvolyásnak, kit fogságba ejtett, megparancsolá hogy fuvolyázzon. S a többiek csudálkozván, ő esküvék, hogy szivesebben hallja a ló nyeritését.

Digitized by Google

A babonáról.

171. lap.

13. Nem lett volna jobb a galatákra és scythákra nézve, épen semmi eszmével, képzelettel s történettel birniok az istenekről, mint hinniök, hogy vannak istenek, kik a levágott emberek vérének örülnek s hogy ez a legtökéletesebb áldozat és vallási szertartás?

A folyókról.

V, 2. Phasis folyójában terem fehérlevelűnek (leucophyllos) nevezett vessző. Találtatik pedig Hekate ünnepein reggelfelé az isteni ének tartama alatt a tavasz kezdetén, melyet a féltékeny férfiak leszakasztván, a szüzies ágy körül dobnak s tisztán iparkodnak igy megtartani a házasságot. Ha valaki a részegség miatt tisztátlanok közöl vekmerőbben oda tart s elmegy e helyre, elveszti józan gondolatait s azonnal megvallja mindnyájoknak, hogy miket követett el vagy készül elkövetni a törvény ellen. A jelenlevők megfogván őt, bőrbe varrják és az ugynevezett *isténtelenek szájába* dobják. Ez pedig gömbölyű s kuthoz hasonló. És 30 nap mulva kilöki a beledobott testet, telve férgekkel, Maeótis tavába. S megjelenvén azonnal addig látatlan kányák széttépik a testet; a mint beszéli Ctesipp a *scytha dolgok* 2. könyvében.

XIV, 1. Tanais Scythiának a folyója; előbb pedig Amazóniusnak neveztetett, mivel az amazónok förödtek benne.

XIV, 2. Terem benne Halinda nevű növény s hasonló levelei vannak mint a kelnek. Ezt összemorzsolván a vidék lakosai, bekenik magokat a nedvével s megmelegedvén erősen állják ki a hideget. Saját nyelvükön nevezik . . . [1]), az az, Berosus olajának.

XIV, 3. Tanais folyójában kristályhoz hasonló, emberalaku, koronás kő terem. S midőn meghalt a király, tisztujitást tartanak a folyónál; és a ki ezen követ megtalálja, azonnal királynak választatik s átveszi a megholtnak király-

---

[1]) Hiány a szövegben.

Digitized by Google

pálczáit, a mint beszéli Ctesiphon a füvekről irt 3-ik könyvében. Ezt Aristobul is emliti a kövekről irt első könyvében.

XIV, 5. A Tanaisban terem bizonyos fü, mely a barbárok nyelvén *Phryxának* neveztetik, mi, ha fordittatik, annyi mint *gonoszat gyülölő*. Hasonló pedig a rutához, melynek birtokában levén a mostoha gyermekek, semmi roszat sem szenvednek mostoha anyáiktól. Terem pedig leginkább a Boreasnak nevezett barlangban. Es összeszedetvén, hidegebb a hónál; de ha a mostoha anya valaki ellen ármányt forral, lángot ereszt. S ezen jelt birván a mostoha anyáktól félők, kikerülik a fenyegető félelem szükségét; a mint beszéli a sámosi Agathon a *scytha dolgok* 2. könyvében.

ARRIAN.

(Virágozék az 1-ső században Kr. u.)

1. *töredék* [1]). A parthok scytha származásuak s miutan sokáig voltak leigázva, elpártoltak a macedonok uralmától, felzendülvén a perzák is, ezen okból: Arsáces és Tiridát testvérek valának, Priapitnak, Arsáces fiának, unokái. Ezek Pheredest, kit Antioch király (melléknévvel istennek nevezték) tartományuk helytartójaul rendelt vala, miután a testvérek egyikén rútul akart erőszakot elkövetni, nem türvén e gyalázatot, megölték a sértegetöt más ötnek társaságában. S népöket elszakitották a macedonoktól s függetlenül uralkodának és oly nagy hatalomra vergődtek, hogy a rómaiakkal is egyensulyu csatákat vivának s némelykor meg is győzvén őket, hazamentek a háboruból. A párthok pedig Sesostris, az egyptomiak, és Jandis, a scythák királya alatt, tartományukból, Scythiából, mostani földükre költözködtek. Kiket Traján, a rómaiak császára, erővel megalázván, békét kötött velök és maga rendelt nekik királyt.

52. töredék. A scytháknak egész tartománya ilyen. Hajdan gabonaevők és szántóvetők levén s házakban lakván és városokat birván, miután a thrákoktól megverettek, megváltoztatták előbbi életmódjukat és nagy

---

[1]) Fragm. hist. graec. 3-ik köt.

Digitized by Google

átkokkal fogadták, hogy soha sem épitenek többé házat, sem ekével föl nem hasitják a földet, sem városokat nem alakitanak, sem drága értékü holmit nem birandanak, hanem szekereiket használandják házak gyanánt, a vadállatok húsát eledelül s a tejet italul és ételül s birtokuk egyedül nyájakból álland, melyeket magukal fognak vinni fölcserélvén egy vidéket a másikkal. S azóta földmüvelőkből nomádok lettek.

53. tör. Ázsiát lakják a scytha abiok, független nép, szegénysége és igazsága miatt.

54. tör. Hämus, scythák királya, kinek fia Eridius, kitöl a ponticusi folyó Eridiusnak neveztetvén, később okosabban Irisnek neveztetett.

Nagy-Sándor hadjárata
vagy
Anabasisa.

IV, 1, 1. Kevés nap mulva megérkeznek Nagy-Sándorhoz követek az *abiok* nevü scytháktól (kiket Homér is a legigazságosabb embereknek nevezvén megdicsére költeményében. Laknak pedig Áziában öntörvényileg, leginkább szegénységük és igazságuk miatt), és az európai scytháktól, kik mint legnagyobb nép lakják Európát.

IV, 3, 6. Ezalatt megérkezik az ázsiai scythák serege Tanais folyójának partjaihoz, hallván hogy a folyón túl lakó barbárok némelyei elpártoltak Nagy-Sándortól s készek levén, ha csakugyan valami nevezetes fordulat történt, maguk is megtámadni a macedónokat.

IV, 4, 1—2. Midőn látta, hogy a scythák nem vonulnak vissza a folyó partjától, hanem a folyón keresztül, mely ott nem volt széles, nyilaztak, sőt Nagy-Sándort barbár módon gyalázták is, hogy t. i. Nagy-Sándor nem mer összekapni a scythákkal, vagy [1]) majd megtanulja mi a különbség a scythák és az ázsiai barbárok között; ez által fölingereltetvén, föltette magában átkelni.

---

[1]) Ha teszi.

Digitized by Google

IV, 5. 8. Nagy-Sándor átkelt a folyón a hadsereg élén, mely öt követte. S először kiszállni hagyván az ijászokat és parittyásokat, megparancsolá nekik nyilazni és parityázni a scythák ellen, nehogy a kiszálló gyalog sereget támadhassák meg, mielött az egész lovasság át nem kelt. Midőn már együtt voltak a parton, eleinte egy idegen lovas ezredet és négy dsidás lovas csapatot küldött a scythák ellen; de a scythák bevárván öket s lovasságukkal bekerítvén, sujtották a kevés számuakat s maguk könnyen menekültek. Nagy-Sándor tehát az ijászokat és agriánokat s más könnyű fegyvereseket, kiket Balakrus vezényelt, a lovasok közé vegyitvén, a scythák ellen inditja. S a mint összekaptak, ellenök vágtatott három szövetséges lovas ezredet és az összes lovas dárdahajtókat, s maga vezényelvén a többi lovasságot, reájok tört egyes lovas csapataival. S már nem voltak képesek a scythák körben kifejteni lovasságukat, mint az előtt .... Ekkor futásnak eredtek a scythák; s elestek közölök mintegy ezeren, közöttük egy vezér is, Satrakes; fogságba kerültek pedig százötvenen.

IV, 5, 1. Kevéssel azután megérkeznek Nagy-Sándorhoz a scythák részéről és a scythák királyától követek, kik a történtek mentegetése végett küldettek kijelentvén, hogy azok nem történtek a scytháknak közös akaratából, hanem azoktól kik haramia módon rablásra küldettek ki, s hogy ő kész teljesiteni a követeléseket. Nagy-Sándor szeliden válaszolt; mivel nem tartá becsületes dolognak, ha nem hinne, a háborut nem folytatni, de alkalmasnak nem tartá az időt a háború folytatására.

IV, 15. 1—3. Nagy-Sándorhoz ismét jöve követség az europai scytháktól ama követekkel, kiket ő Scythiába küldött vala. A scythák akkori királya ugyan is, midőn Nagy-Sándor ezeket a követeket oda küldé, épen meghalt, és az ő fivére uralkodott. A követség pedig kijelenté, hogy a scythák készek mindent tenni, mit Nagy-Sándor parancsol. Ajándékokat is hoztak Nagy-Sándornak a seythák királyától, melyeket legnagyobbnak tartanak a scythák, s tudtul adák neki, hogy leányát is akarja Nagy-Sándornak nőül adni, a vele való barátság és szövetség megerősitése végett. Ha pedig nem tartaná méltónak a scythák királyleányával

Digitized by Google

nősülni, Scythia főnökeinek és hatalmasainak leányait adandja Nagy-Sándor leghivebb embereinek. S üzené, hogy személyesen is jövend el, ha parancsolná, hogy magától Nagy-Sándortól hallja mind azt, a mit követel.

IV, 15, 5. Nagy-Sándor nyájasan s az akkori időhez alkalmazottan válaszol a scythák követeinek; de kijelenté, hogy nincsen szüksége scytha házasságra.

Hadrendtan.
(Tactica.)

XVI. Halljuk hogy ékalaku hadrenddel leginkább a scythák éltek és a thrákok, kik ezt a scytháktól tanulták.

XXXV. A scytha hadjelek (zászlók) sárkányok, melyek arányos hosszuságu póznákon függnek. Készülnek pedig összevart szines ruhadarabokból, fejeik és egész testök egész a farkig kigyókat ábrázolnak.

LUCIÁN.

(Született 120-ban Kr. u.)

Hermotim czimü munkájából.

33. Nem igy tesznek a perzák, sem azok a scythák közöl, a kik ijászok; hanem előbb magok lóháton mozogva többnyire nyilaznak, azután azt akarják, hogy a megnyilazott tárgyak is mozogjanak, ne pedig állva várják be a nyilat miglen reájok esik, hanem kitelhetőleg ide s tova fussanak. Az állatokat legalább többnyire igy nyilazzák öszsze s némelyek madarakat is találnak. Ha pedig némelykor a czélbalövés erejét kell megkisérteni, visszaverő fát vagy ökörbőri pajzsot állitanak föl s keresztül lövik és igy hiszik, hogy nyilaik fegyvereken is fognak keresztül hatni.

Prometheusból.

4. Te pedig — mert beszédes vagy és ügyvédi ravaszságu – védelmezd őt, hogy igazságosan szavazott, midőn engem keresztre fesziteni parancsol közel ezen kaspiumi kapukhoz a Kaukazuson, legsajnálandóbb látványul az összes scytháknak.

Digitized by Google

A halottak párbeszédeiből.

XII. 5. *Sándor.* A scythákat is, kik nem megvetendő férfiak, átkelvén Tanaison meggyőztem nagy lovassági csatában.

A hosszuéletűekből.

10. Ateasz, a scythák királya, Fülöp ellen harczolt Ister folyója körül több mint kilenczven éves korában.

15. Sinatrokles, a parthok királya, nyolczvan éves korában hazájába vitetvén a sakauraki scythák által, ott uralkodni kezdett s hét évig uralkodék vala.

Anacharsisból.

34. Nektek (scytháknak) meg lehet bocsátani, hogy mindig fegyvert viseltek, mert védfalak nélkül lakván könnyü ellenetek leselkedni, s ellenségeitek is nagyon számosak, s nem is lehet tudni, hogy honnan rohanja meg valaki az alvót s lerántván szekeréről megölheti. S az egymás elleni bizalmatlanságtok, minthogy mindegyik maga kedvére él s nem vagytok törvény szerint közpolgárzatba egyesitve, mindig szükségessé teszi a fegyvert, hogy kezénél legyen a védelmezőnek, ha valaki megsértené.

11. Nálunk scytháknál ha valaki megver egy polgárt vagy megrohanva leveti, vagy ruháját letépi, nagy büntetéseket szabnak reá a vének, noha kevés tanuk előtt is szenvedte ezt valaki.

Scytha vagy *Vendégbarát.*

I. Anacharsis nem volt az első, ki a görög miveltség utáni vágyánál fogva Scythaországból Athénbe jött, hanem előtte már Toxaris is, bölcs férfiu, a szépnek szeretője s a legjobb intézményeknek tanulmányozója. Otthon nem tartozott sem a királyi sem a kalapviselő [1]) nemzetséghez, hanem a scythák sokaságához s a népből valókhoz, milyenek náluk az ugynevezett nyolczlábuak; ez pedig annyi, mint két ökör és egy szekér gazdájának lenni.

---

[1]) Előkelő osztály.

Digitized by Google

Ezen Toxaris nem ment többé vissza Scythaországba, hanem Athénben halt meg; s nem sokára hősnek is tartották, és az athéniek áldoznak neki mint *vendég orvosnak*, mert ezen nevet kapta, miután hős lett [1].)

S nem lesz talán fölösleges elmondani e melléknevének okát s azt hogy miért soroztatott a hősök közé s miért tartaték Ásculap utódainak egyikeül, miszerint tanuljátok, hogy nem csak a scytháknál honi szokás halhatlanitani valakit és Zamolxishoz [2]) küldeni, hanem hogy az athénieknek is szabad Hellasban scythákat isteniteni.

II. A nagy ragály idejében, azt álmodta Architelesnek, Areopagi férfiunak felesége, hogy a scytha melléje állt s azt parancsolta mondania az athénieknek, hogy nem fogja őket a ragály többé szorongatni, ha az utczákat sok borral megöntözik. Ez gyakran történvén — mert az Athéniek kik ezt hallák, el nem hanyagolták — nem kinozta őket többé a ragály, akár azért hogy a bor szaga némely rosz gőzöket eloltott, akár hogy Toxaris, a hős, jártas levén az orvosi tudományban, valami nagyobb erőt látott a borban s azért adta e tanácsot.

E gyógyitás bérét még most is fizetik neki, fejér lovat áldozva siremléke mellett azon a helyen, honnan Dimäneta [3]) kimondása szerint ő hozzálépett s a borral való teendőket parancsolta volt.

S ott találták eltemetve Toxarist, reáismervén részint a fölirásból, noha ez már nem látszott egészen, részint pedig és leginkább abból, hogy az oszlopon scytha férfiu volt kivésve, ki balkezében kifeszitett ijat s jobbjával ngy tetszik könyvet tart. Még most is láthatod alakjának több mint fele részét, iját és könyvét pedig egészen. De az oszlop többi részeit és az arczot megrongálta már az idő. S nem messze a kettőskaputól baloldalon az Academiába menőkre nézve, áll a nem nagy sirdomb s földön fekszik az oszlop, de mégis mindig megvan koszoruzva, és mondják, hogy némely

---

[1]) Isten gyanánt tiszteltetett.

[2]) A géták és thrákok törvényhozója, ki halála után isteni tiszteletben részesült.

[3]) Architeles neje.

Digitized by Google

hideglelősök már fölgyógyultak általa, s Istenemre, ez nem is hihetlen arról a ki hajdan az egész várost meggyógyitotta.

III. Azért tettem róla említést, mivel Toxaris még élt, midőn Anacharsis minap bevégezvén hajózását feljött Piräusból és pedig mint idegen s barbár nem kevéssé megzavarodva még lelkében, mivel mitsem ismert, majdnem minden zajtól félt s nem tudta mitevő legyen. Észrevette ugyan is, hogy az öt látók kinevetik ruházata s fölszerelése miatt, és kitsem talált ki az ő nyelvén beszélt volna; s már általában megbánta az utját és föltette magában, mihelyt csak Athént látta, azonnal visszaindulni, s hajóra szállván ismét Bosporon hajózni, honnan nem lesz hosszu utja haza felé a scythákhoz. Midőn Anacharsis ilyen helyzetben volt, találkozik vele már a fazekaspiaczon valamely valóban jó szellem — Toxaris. Először ugyan a ruházat vonta magára figyelmét, mivel honi volt; azután nem nehezen ismerhette magát Anacharsist is, mint a legnemesebb családból valót és a scythák első rangu emberét. Ellenben Anacharsis honnan ismerhette volna meg ebben honfi társát, ki görögül volt öltözködve, megborotvált szakállal, övetlen, fegyver nélkül, s már kerekded száju vala és egyike a benszülött athéniek közöl? Annyira változott át az időtől.

IV. De Toxaris scyithául szólitván öt meg, mondá: Nem vagy te talán Anacharsis, Daucét fia? Anacharsis könyezett örömében, mivel magához hasonnyelvü embert talált, a ki még azt is tudja, hogy kicsoda ő a scytkák között. S kérdezte: Hát te honnan ismersz engem, óh idegen? És az mondá: Onnan való vagyok közöletek; Toxaris a nevem; de nem a nemesek sorából, ugy hogy ezáltal *ismeretes lehetnék* előtted.

Valjon, szóla, ama Toxaris vagy-e, kiről hallottam, hogy Hellas iránti szeretetéből elhagyván Scythaországban feleségét s kisded gyermekeit, Athénbe ment s hogy most ott tartózkodik, tiszteltetve a legjobbaktól?

Én vagyok az, válaszolt, ha rólam szó van még nálatok.

Tudd meg tehát, mondá Anacharsis, hogy tanitványod lettem és vetélkedőd a szeretetben, mely benned támadt, hogy láthasd Görögországot. Ezen ügy végett elutazván, hozzád jövök, miután számtalan bajt álltam ki a köz-

Digitized by Google

beeső népeknél. Es ha rád nem akadtam volna, már el volt határozva, mielőtt a nap lealkonyodik, ismét a hajóra leszállni. Ennyire voltam megzavarodva, mivel csupa idegen és ismeretlen tárgyakat láttam. Azért kardomra és Zamolxisra, ősi isteneinkre, kérlek óh Toxaris fogadj föl engem, vezesd az idegent s mutasd meg a legszebb tárgyakat Athénben, azután a többi Hellasban is, a törvények legjobbjait, a férfiak legjelesebbjeit, szokásaikat, ünnepi gyüléseiket, életmódukat s polgárzatukat, mik végett te is s utánad én is oly nagy utat tettünk. S ne engedj hazatérnem a nélkül, hogy ezeket láttam volna.

V. Azt ugyan, szóla Toxaris nem épen szerető emberhez illőleg mondtad, hogy miután már a város kapujához jöttél, vissza menni készülsz. De bátorodjál; mert el nem mehetsz, mint mondod, s a város sem bocsátana el téged oly könnyen, mely nem szükölködik varázsszerekben az idegenekre nézve; hanem nagyon is fel fog karolni téged, ugy hogy sem feleségedről sem gyermekeidről, ha már vannak, nem fogsz többé megemlékezni.

Miképen láthatnád azonban leggyorsabban Athén városát, sőt egész Hellast és a görögök szépségeit, azt tanácsolni fogom.

Van itt bizonyos bölcs férfiu, ki belföldi ugyan, de nagyon sokat utazott Áziában és Egyptomban s az emberek legkitünőbbjeivel társalgott; egyébiránt nem a gazdagok egyike, hanem nagyon szegény. Látni fogod az aggastyánt, hogy oly népileg van felöltözve mint én; de bölcsesége s más erénye miatt igen tisztelik, ugy hogy törvényhozóul is használják a polgárzatban s méltónak tartják parancsai szerént élni.

Ha ezt barátodul szerzended s ha megtudandod, hogy minő férfiu, gondold hogy benne egész Görögországot birod s hogy már ismered az itteni javak összegét, ugy hogy nincsen nagyobb jó, melylyel neked kedveskedhetném, mint ha neki ajánlak téged.

VI. Ne késengjünk tehát, oh Toxaris, mondá Anacharsis, hanem vigy magaddal s vezess hozzá, de attól tartok, nehogy hozzáférhetlen legyen s érdekemben való felszólításodat csekélységnek tartsa.

Isten mentsen, válaszolt az; én azt gondolom, hogy

Digitized by Google

legnagyobb mértékben fogok neki kedveskedni, alkalmat szolgáltatván idegen férfiu iránti jótéteményre. Csak kövess, majd megtudod, milyen nagy az idegenek iránti tisztelete, méltánya és jósága. De ime valamely jó szellem ihletéből ő maga közelg felénk; ama férfiu ott, ki gondolataiba van merülve s önmagával beszél.

S egyszersmind megszólitván Sólont mondá: Itt legnagyobb ajándékot hozok neked, idegen férfiut, ki barátságra szorul.

VII. Ez scytha, hazám nemeseinek egyike; s még is elhagyván ott mindenét, mégis ide jön veletek társalgandó s Hellasnak legszebb dolgait látandó. Én pedig ezt a rövid utat gondoltam ki az ő számára, hozzád vezetni őt, hogy legkönnyebben mindent megtanuljon és a legkitünöbbekkel ismeretséget kössön. Ha tehát jól ismerem Sólont, igy fogsz tenni s vendégül fogadod fel és Hellasnak valóságos polgáraul fogod kijelenteni.

S a mint neked, óh Anacharsis, kevéssel azelőtt mondtam, mindent láttál már, Sólont látván. Ez Athén: ez Hellas. Nem vagy többé idegen. Mindnyájan ismernek téged; mindnyájan szeretnek. Ennyi függ ezen aggastyántól. Mindenről, a mi Scythaországban van, meg fogsz feletkezni, vele társalogva. Most elérted utazásod jutalmát, vágyaid végét. Ez neked a görög szabály; ez az attikai bölcsészet példánya. Tudd meg tehát igy, hogy legboldogabb vagy, a ki Sólonnal fogsz társalgani s vele mint barátoddal élni.

VIII. Hosszu volna elbeszélni, miként örült ezen ajándéknak Sólon, miket beszélt s miként éltek ezóta együtt, Solon, ugyan oktatva és tanitva a legszebbekre s mindnyájának barátjaul téve Anacharsist, részesitve őt a hellenek javaiban s mindenképen gondoskodva, hogy legkellemesebben mulasson Hellasban; Anacharsis pedig csudálva annak bölcsességét s egy lépésnyire sem távozva el töle akaratosan.

A mint Toxaris megigérte neki, egyetlen egy férfiu, Solon, által mindent megtudott legrövidebb idő alatt s mindnyájak előtt ismeretes volt s amannak kedveért tiszteletben tartották. Mert nem volt csekélység, ha Sonlón dicsért valakit, hanem az emberek ebben is mint törvényhozónak engedelmeskedtek,

Digitized by Google

szerették azokat, a kiket ő helyeselt s hitték hogy azok legjobb férfiak.

Végre az idegenek közöl egyedül Anacharsis beavatatott a vallási titkokba is, miután már megkapta volt a polgárjogot, ha Theoxennek hinni szabad, a ki eztis beszéli róla.

S azt gondolom, hogy ő nem is ment volna vissza a scythákhoz, ha Solon meg nem hal.

Toxaris vagy *Barátság.*

I. *Mnesipp.* Mit mondasz, óh Toxaris? Ti scythák Orestesnek és Pyladesnek áldoztok és hiszitek, hogy azok istenek?

Toxaris. Áldozunk, óh Mnesipp, áldozunk; de nem azért mintha isteneknek tartanók, hanem jó férfiuknak.

Mnesipp. Valljon szokástok-e meghalt jó férfiaknak ugy áldozni, mint isteneknek?

Toxaris. Nem csak ezt szoktuk; hanem ünnepek és népgyülések által is tiszteljük őket.

Mnesipp. Mit várva tőlük? Csak nem áldoztok nekik jóakaratuk elnyerése végett, a kik már holtak.

*Toxaris.*Ném rosz talán, ha a holtak is jóakaratuak irántunk. Egyébiránt azt gondoljuk, hogy az élők irányában is jobban fogunk cselekedni, ha megemlékezünk a legjobbakról, és haláluk után tiszteljük. Mert azt tartjuk, hogy igy sokan közölünk majd hozzájok hasonlitani akarnak.

II. *Mnesipp.* Ezt ugyan helyesen gondoljátok. De miért csudáljátok leginkább Orestest és Pyladest, ugy hogy istenhasonlókká tevétek, miután ők nálatok idegenek, sőt, a mi legnagyobb, még elleneitek is? Kik ugyanis, midőn hajótörés által partotokra vettetének s őket az akkori scythák megfogván elvezették, föláldozandók Dianának, ármánykodva a börtönőrök ellen s hatalmukbakeritve az őrséget, megölték a királyt, magokkal vitték a papnőt, sőt magát Dianát is elrabolták, és hajózva eltűntek, kigúnyolván a scythák köztörvényét.

Ha tehát ezek miatt tisztelitek e férfiakat, hamar fogtok sok hozzájuk hasonlót kiképezni. Ennélfogva figyelmezzetek már a hajdaniakra, valjon jó-e reátok nézve, ha Orestesek és Pyladesek érkeznek Scythaországba. Mert nekem ugy látszik, hogy ti ezen az uton minél előbb vallástalanok és istentelenek lesztek, ha ugyan e módon többi isteneitek is kihurczoltatnak az országból. Azután minden isteneitek helyett,

Digitized by Google

ugy gondolom, kivitelök a végett jövő férfiakat fogjátok istenitení, és szentségrablóitoknak mint isteneknek fogtok áldozni.

III. Ha nem tisztelitek ezek miatt Orestest és Pyladest, hanem mivel más valamely jót eszközöltek nektek, óh Toxaris, miért nem tartottátok hajdan isteneknek, most pedig áldozván nekik, hiszitek hogy istenek, s azoknak kik akkor dmajnem áldozatul estek, most áldozatokat hoztok? Hiszen ez nevetségesnek látszhatnék s ellenkezni a hajdani szokással.

Toxaris. Ezek is, a miket elmondtál, oh Mnesipp, ama férfiak vitéz tettei. Mert hogy ők csak ketten levén, oly nagy merényletet merészeltek s oly messzire hazájoktól elindulván kihajóztak a Pontusba, melyet addig a görögök még meg nem kisérlettek, kivéve egyedül azokat, kik Argo hajóján Colchis ellen táboroztak, vissza nem borzadva sem a róla keringő regéktől, sem nevezetéről, mivel vendégtelennek hivatott, minthogy, gondolom vad népek laktak körötte; s miután elfogattak, oly vitézül használták fel a körülményeket s nem is elégedtek meg azzal, hogy csupán megmeneküljenek, hanem a királyon is boszut álltak a bántalomért s Dianát is elrabolták és igy hajoztak el, — hogyan ne volna ez, csudálatos s némi isteni tiszteletre méltó mind azoknál, kik az erényt dicsérik?

Azonban nem ezt tekintjük mi Orestes- és Pyladesben s nem azért tiszteljük őket hősök gyanánt.

IV. *Mnesipp.* Elmondhatnád már tehát, hogy milyen más jeles és isteni dolgot vittek véghez; mert a mi a hajózást és utazást illeti, sok amazoknál istenibb kereskedőt mutathatnék neked s ezek közöl leginkább a phöniciabelieket, a kik nem csak a Pontusba s Mäotisig és Bosporig hajóznak, hanem a hellen és barbár tengeren mindenütt megfordulnak.

Mert ezek, hogy ugy mondjam, minden partot, minden tengermelléket évenként kifürkészvén, ősz utolján visszatérnek hazájokba, kiket ugyan azon okból tarts isteneknek, noha sokan közölök szatócsok és talán besózott halakat is árulnak.

V. *Toxaris.* Halljad már, óh csudálatos ember, és lásd mennyire méltányosabban itélünk mi barbárok, mint ti a jó férfiakról, miután Argosban és Mycenben Orestesnek vagy Pyladesnek hirneves siremlékét sem láthatni; nálunk pedig templom is rendeltetett mindkét társnak, a

Digitized by Google

mind illendő volt, s áldozatokat is adunk nekik s minden más tiszteletet. És misem gátol minket, hogy őket jóknak itéljük, mivel idegenek voltak, nem pedig scythák. Mert mi nem vizsgáljuk, honnan valók a jó és becsületes emberek s nem is irigyeljük, ha jóllehet nem barátaink, jót vittek véghez. Dicsérvén pedig azt a mit eszközöltek, tetteikre nézve sajátainkká fogadjuk őket.

De a mit ama férfiakban legnagyobb bámulattal dicsérünk, az, hogy ezek látszottak a legjobb barátoknak mindenek közöl és a többieknek mint egy törvényhozókul rendeltetve lenni arra nézve, hogy miképen kell a barátoknak minden viszontagságban részesülniök és a scythák legjobbjaitól tiszteltetniök.

VI. A mint együtt vagy egymásért kiállottak, azt felirták a mi öseink érczoszlopra, melyet az Oresteumban fölállitottak, és törvényt hoztak, hogy gyermekeik első tanulmánya és oktatványa legyen e szobor s hogy a rajta irottakat tartsák meg emléjökben. Igy tehát hamarabb felejthetné el mindegyik saját atyja nevét, semhogy ne ismerné Orestes és Pylades tetteit.

De a templom körfalán is ugyan az látszik, festményekben ábrázoltatva a régiektől, mit az oszlop nyilvánit t. i. Orestes barátjával együtt hajózik; azután hajójuk sziklák között elveszvén, elfogatik, áldozatul fölkészittetik és Iphigenia már behinti őket sós darával. Szemközt pedig a másik falon már bilincseitől feioldozattan vannak lefestve s megölik Thoast és sok mást a scythák közöl. Végre elhajóznak, magokkal vive Iphigéniát és az istennőt. A scythák hasztalanul kapaszkodnak a már induló hajóba, lefüggve a kormánylapátokról és feljutni törekedve; azután mitsem végezhetvén, részint megsebesülten, részint ennek félelméből visszausznak a partra.

Itt leginkább láthatni, mennyi jóakaratot tanusitottak egymás iránt a scythák elleni ütközetökben. Mert a festész ugy tüntette elő mind a kettőt, hogy nem gondol önmaga elleneivel, hanem visszaüzi a másikra rohanókat és helyette akar találkozni a nyilakkal s nem bánja ha meghal megmentvén barátját s testével fogván el a csapást, mely az ellen van irányozva.

Digitized by Google

VII. Ezen oly nagy jó akaratukat, a bajakban való közösségöket, s az egymás iránt szeretetök hüségét, társulását, őszinteségét és szilárdságát nem tartottuk emberi sajátságnak, hanem valamely jobb lélekének annál, mely sok emberben, a kik miglen a kedvező széllel fut a hajó haragusznak barátaikra, ha nem részesülnek egyenlőleg gyönyöreikben; midőn pedig csak kevessé ellenök fordul a szél, eltünnek, egyedül hagyván őket a veszélyekben.

Mert tudd meg ezt is: a scythák mitsem tartanak nagyobbnak a barátságnál, s nincs is valami a miért a scytha inkább büszkélkednék, mintha együtt fáradoz s bajakban részesül baráti férfiuval; valamint nincs is nagyobb gyalázat nálunk, mintha valakiröl azt tartják, hogy elárulta a barátságot.

Ezért tiszteljük Orestest és Pyladest, a kik a scythák jevainak élén a legjobbak voltak és a barátságban kitüntek, mit mi mindenek előtt csudálunk. S e miatt nevet adtunk nekik, hogy Korakoknak nevezzük; ez pedig azt jelenti a mi nyelvünkben, mint ha valaki mondaná: *baráti szellemek.*

VIII. *Mnesipp.* Óh Toxaris! a scythák tehát nem csak nyilazásban voltak ügyesek és hadi dolgokban másoknál kitünőbbek, hanem szónoklatban is mindenek fölött leginkább reábirók. Én legalább, a ki eddig másképen gondolkodtam, már magam is azt tartom, hogy méltán cselekedtek, midőn igy istenítitek Orestest és Pyladest.

De titok volt előttem, óh vitéz! hogy jó festész is vagy. Mert nagyon világosan mutattad nekünk a képeket az Oresteumban, ama férfiak csatáját és az egymásért kapott sebeiket.

Azonban azt sem gondoltam valaha, hogy a scythák oly buzgón üzik a barátságot, a kikröl t. i. azt tartottam, hogy vendégtelenek és vadak, mindig ellenségeskedésben, haragban és bőszültségben élnek s hogy legbensőbb rokonaik között sem támadhat barátság. Ezt pedig nem csak abból következtettem, a mit rólok hallottam, hanem onnan is, mivel meghalt atyáikat megeszik.

IX. *Toxaris.* Valjon igazságosabbak s vallásosabbak vagyunk-e a többiben is a szülök iránt, mint a hellenek;

Digitized by Google

arról nem akarnék jelenleg veled vitatkozni; de hogy a scytha barátok sokkal hivebbek, mint a görög barátok, s hogy nálunk sokkal több tekintetbe veszik a barátságot mint nálatok, azt könnyü megmutatni.

De kérlek a görögök isteneire, ne hallgass engem gyülölettel, ha olyasmit mondok, a mit észrevettem, miután már sok ideig vagyok veletek.

Ugy látszik nekem, hogy ti képesek vagytok jobb beszédeket tartani a barátságról mint mások, de tetteit nem csak nem gyakoroljátok a szavak méltósága szerint; hanem megelégesztek azt dicsérni s megmutatni, mily nagy jó az; a szükségben pedig elárulván beszédeiteket, elszöktök valamiképen a tettek közepéből.

És ha a szomorujátékosok mutatnak nektek a szinpadon ilyen barátságokat, dicséritek, megtapsoljátok s legtöbben az egymásért veszélyben levők miatt sirtok is; de ti nem mertek valami dicséretre méltót tenni a barátokért, hanem ha barátotok esetleg valamire szorul, azonnal mint álomképek elrepülve tünnek el eiöletek ama számos szomoru játékok, elhagyván titeket mint hasonlókat azon haszontalan és néma személyekhez, a kik feltátva szájukat és roppantul ásitozva, legkisebb hangót sem ejtenek.

Mi ellenben, a mennyire fogyatkozunk a beszédekben a barátságról, annyira felülmulunk titeket annak tetteiben.

X. Ha tehát tetszik, igy járjunk el: hagyjuk békével a hajdankori barátokat, ha vagy mi vagy ti képesek volnátok némelyeket a régiekből előszámlálni; mivel e részben felülmulnátok minket, tanukul hozván fel számos és hitelre méltó költészeteket, a kik legszebb versekben és mértékekben éneklik Achiles és Patroclus barátságát, Thesens és Pirithos s mások társaságát. Hanem keveseket választván ki a jelen korból, beszéljük el tetteiket; én a scythákét, te a görögökét. És a ki ezekben győz s jobb barátokat tüntet fel, az lesz a győztes és hazáját diadalmasnak fogja kihirdetni, miután legszebb s legdiszesebb harczot harczolt.

Én legalább azt gondolom, hogy párviadalban meggyőzetvén, sokkal szivesebben hagynám elvágni jobb kezemet, mi a scytha nép büntetése, mint silányabbnak tartatni

Digitized by Google

másnál a barátságban, főleg pedig görögnél, scytha létemre.

XXXV. Már most én kezdek; de nem fogok oly csinos szavakban szólni mint te, mert ez nem scytha szokás, főleg ha a tettek hangosabban szólnak mint a szavak.

Ne várj azonban tőlünk olyanféléket, a minőket meséltél, midőn magasztaltad, ha valaki hozomány nélkül vett el egy rút nőt, vagy ha valaki barátjának férjhez menő leányát pénzzel megajándékozta és pedig két talentummal, vagy Jupiterre, ha valaki bezáratta magát, bizonyos levén, hogy nem sokára kiszabadul. Ezek nagyon silány dolgok és semmi nagyszerüség vagy bátorság nincs bennök.

XXXVI. Én ellenben el fogok neked beszélni a barátokérti sok öldöklést, háborut és halált, hogy tudjad minő gyermekjáték az, ha dolgaitok a scythákéival hasonlittatnak össze, noha nem oktalanul viselitek ezt a hibát, hanem méltán dicséritek ezen kicsinységeket is; mert nincsenek roppant alkalmaitok a barátság megmutatására, a kik nagy békében éltek; valamint szélcsendben sem tudhatod meg, valjon jó-e a kormányos; mivel ezen itélethez zivatarra van szükséged.

Nálunk ellenben folytonosak a háboruk s vagy megtámadunk másokat, vagy bevárjuk a reánk töröket, vagy összekapván legelőkért s martalékért harczolunk.

Ekkor leginkább szükségesek jó barátok s ezért minél szilárdabban kötünk barátságokat, ezt tartván egyedül meggyőzhetlen s fölülmulhatlan fegyvernek.

XXXVII. De előbb meg akarom mondani neked, miképen szerzünk barátokat; nem ivás közben, valamint ti, sem ha valaki ifjukori társunk vagy szomszédunk; hanem ha valamely jó férfiut látunk, a ki képes nagy tetteket véghez vinni, ahoz sietünk mindnyájan; s a mit ti a mennyegzőknél, azt mi méltónak tartjuk a barátok kedveért tenni, sokat utánuk járva s mindent elkövetve, hogy el ne téveszszük a barátságot s ne látszassunk megvetendőknek lenni.

Ha pedig barátul választottunk már valakit, következik a szövetség s a legnagyobb eskü, hogy bizonyára egymással fogunk élni, s ha kell, egymásért meghalni. És igy te-

Digitized by Google

szünk is; mert mihelyt bemetszvén ujjainkat serlegbe csöpögtetjük a vért s kardjaink hegyét bemártván egyszerre iszunk mindketten belőle; semmi sincs mi ezután minket szétválaszthatna.

De legfölebb csak hárommal szabad ilyen szövetségbe lépni; mert kinek sok barátja van, azt hasonlónak tartjuk a közös parázna nőhez, s azt gondoljuk, hogy barátsága, nem lehet többé oly szilárd, ha sok jóakaró között van el osztva.

XXXVIII. Elkezdem pedig beszélyeimet Dandamisnak minap történt dolgainál.

Dandamis ugyanis a sauromaták elleni harczban, miután barátja Amizok mint hadifogoly elhurczoltatott — — — —, de előbb esküdni fogom neked eskünket, minthogy eleinte ebben is megállapodtunk. „Esküszöm a Szélre és Kardra, óh Mnesipp! hogy semmi hazugságot sem mondandok neked a scytha barátokról.“

Mnesipp. Én ugyan nem igen szorultam reá, hogy te esküdjél: de jól tetted, hogy semmi istenre sem esküvél.

Toxaris. Mit mondasz? Nem tartod isteneknek a Szelet és a Kardot? Valjon ennyire nem tudtad, hogy az embereknek semmi sem fontosabb az életnél és halálnál? Ha tehát a Szélre és Kardra esküszünk, azt annyiban teszszük, a mennyiben a szél[1]) az élet oka, a kard pedig halált eszközöl.

Mnesipp. Ha az csakugyan ezért van, akkor sok más olyan istenetek is lehet, mint a kard; például a nyil, a dárda, a bürök, a kötél és ilyenek; mert ez a halál különféle isten, és végetlen utakat mutat, melyek hozzá vezetnek.

Toxaris. Látod, mily perpatvarkodó és jogcsavaró vagy, félbeszakitva és elferditve beszédemet. Én pedig csöndesen viseltem magamat, midőn te beszéltél.

Mnesipp. Nem fogom mégegyszer tenni, óh Toxaris; mert nagyon helyesen dorgáltál; azért mondd el bátran az ezután következőt mintha nem is volnék jelen elbeszélésednél; annyira fogok hallgatni.

XXXIX. Negyedik napja volt Dandamis és Amizon

---

[1]) A levegő.

Digitized by Google

barátságának, mióta egymás vérét együtt ivák. Ekkor sauromaták törtek vidékünkre tizezer lovassal s a mint mondák háromszor annyi gyalogsággal. S mivel ezen megtámadásukról sejtelmünk sem volt, mindnyájunkat megfutamitnak, számosakat harczosaink közől megölnek, másokat elevenen hurczolnak el, kivéve azokat a kik gyorsan a folyamnak tulpartjára usztak, hol hadseregünk fele és szekereink egy része találkozék. Akkor t. i. vezéreinknek nem tudom minő tanácsánál fogva igy táborozánk Tanaisnak mindkét partján.

Ők tehát elvitték azonnal martalékainkat, összeszedték foglyainkat, kirabolták sátrainkat, elfoglalták szekereinket, többnyire a rajtok levő emberekkel és szemünk láttára meggyalázták hölgyeinket s feleségeinket. S mi e fölött nagyon szomorkodánk.

XL. Amizok pedig mialatt elhurczolták, mialatt fogságba esett, durván bilincseltetve, kiáltozá barátja nevét s emlékeztette a serlegre és vérre; mit halván Dandamis, nem késik többé, hanem mindnyájának szemeláttára átuszik az ellenséghez.

A sauromaták fölemelvén hajitódárdáikat neki készülnek, hogy őt leszurják; de ő ezt kiáltotta: „*Zirin*“. Ha pedig ezt mondja valaki, nem ölik meg, hanem ugy fogadják, mintha kiváltásért jönne.

Elvitetvén tehát vezérökhez, visszakérte barátját; de ez váltságdijt követelt, mivel nem adja ki, ha csak nem kap sokat érette.

Dandamis válaszol: „Mindenemet a mim volt elraboltátok; de ha képes vagyok szegénységemben valamit tenni, kész vagyok alávetni magamat; s parancsolj tetszésed szerint. Ha pedig akarod, tarts meg engem barátom helyett s ugy bánjál velem, a mint neked kedves.

És a sauramata mondá:

„Semmiképen sem szabad téged visszatartanom, mivel *Zirint* kiáltva jöttél; hanem tedd le vagyonod részét s vidd el barátodat.“

Dandamis kérdezi, valjon mit akar hát tőle? És az szemeit kérte. Ez pedig azonnal oda nyujtotta, hogy szurják ki. S midőn kivoltak szurva, miáltal a sauromaták

Digitized by Google

megkapták a váltságdijt, átvevén Amizokot reátámaszkodva tért vissza s együtt keresztül uszván szerencsésen hozzánk jöttek.

XLI. Ezen történet megvigasztalta az összes scythákat s nem tarták többé magokat legyőzetteknek, látván, hogy javaink legnagyobbját nem vitte el az ellenség, hanem hogy náluuk maradt a jó érzület és barátok iránti hűség.

De a sauromaták megrémültek e miatt nem kis mértékben, meggondolván, hogy minő férfiak ellen kell majd harczolniok, ha ezek elkészülve lesznek, ámbár előbb véletlen megtámadásukkal felülmulták. Azért elhagyván következő éjjel a marhák legnagyobb reszét s fölgyujtván a szekereket, futva távozának.

Azonban Amizok nem birta többé nézni a vak Dandamist, hanem megvakitotta önmagát is.

S mindketten a scythák közvagyonából egész tisztelettel tartatnak el.

XLII. Birnátok-e ti ehez hasonló történetet elmondani, óh Mnesipp, ha meg is engedné valaki, hogy amaz ötön kivül még más tizet sorolj elő és pedig, ha tetszik, eskü nélkül, hogy sokat hozzá is hazudhass? Én ugyan a puszta tettet beszéltem el neked; de ha te beszélnél hasonló férfiuról, jól tudom, mennyi csint vegyitnél beszélyedbe, hogy miképen könyörgött Dandamis, hogyan vakitották meg, miket mondott, miként tért vissza, minő tapssal fogadták legyen a scythák s másokat, miket ti a hallgatók elbájolására szoktatok kigondolni.

XLIII. Halljad most egy más hasontiszteletünek, Belittának ezen Amizok unokájának történetét, a ki látván hogy egy oroszlány lerántja lováról barátját, Basthot (mert együtt voltak épen a vadászaton) s hogy az oroszlány már átkarolván őt, torkánál ragadja meg s körmeivel tépni kezdi, leugrik lováról, megrohanja hátulról a vadat és visszarántja önmaga ellen bőszitve és forditva s ujjait a vadnak fogai közé bedugva, hogy Bosthot, a mennyire lehetséges, a harapástól megmenteni iparkodjék; miglen az oroszlány elhagyván amazt, a ki már félholt vala, Belitta ellen fordul és körülkarmolván megölte. De a haldokló

Digitized by Google

előbb még annyira ütött kardjával az oroszlány mellére, hogy mindnyájan együtt meghaltak.

És mi eltemettük őket két sirhantot rakván egymásmellett, az egyiket a barátok a másikat annak irányában, az oroszlány számára.

XLIV. Harmadikul elfogom beszélni, óh Mnesipp, Macent, Lonchat és Arsacomas barátságát.

Ezen Arsacomas szerelmes lett Mazäába, a Bosporban uralkodó Leucanor leányába, midőn mint követ mulatott nála azon adó ügyében, melyet a bosporánok nekünk mindig fizetének, de ekkor már három hónappal mulasztották el a fizetési határnapot.

Vacsora alatt látván Mazäát, nagy termetü és szép szüzet, belészeretett és busonga; mert az adódolga már el volt intézve s a király elvégezte vele az államügyet és megvendégelte, hogy igy elbocsássa.

Bosporban pedig az a szokás uralkodik, hogy a kérők vacsora alatt kérik a leányokat s megmondván kilétöket, igénylik, hogy vétessenek föl a házasságba. Ekkor is jelen volt épen a vacsorán sok kérő, és pedig királyok és királyfiak és Tigrapát, a lazok fejedelme, s Adyrmach, Machlina uralkodója és sok más.

A kérők mindegyikének pedig kell magát béjelentenie, hogy leánykérésben jár s a többiekkel vacsorálnia és nyugodtan feküdnie[1]), miután pedig fölhagynak a vacsorával, poharat kérnie, italáldozatot öntenie az asztalra és megkérnie a leányt, nagyon eldicsérve magát, hogy milyen nemzetségből való, vagy milyen gazdag vagy milyen hatalma van.

XLV. Sokan hozván tehát ezen szokás szerint italáldozatokat s megkérvén a leányt s fölszámlálván királyságukat és gazdagságukat, végtére Arsacomas poharat kért, de nem önt ki italáldozatot (mert nem szokásunk bort kiönteni, sőt ezt Isten megbántásának tartjuk), hanem egy huzomban kiivan, mondá:

„Add nekem, óh király, Mazäa leányodat, hogy nőül

---

[1]) Az asztalnál.

Digitized by Google

birjam, a ki sokkal elfogadhatóbb vagyok ezeknél a gazdagságra és birtokra nézve."

Leucanor pedig csudálkozván (mert tudta, hogy Arsacomas szegény és a scythák köznépéből való) s kérdezvén:

„Hány nyájad s mennyi szekered van, óh Arsacomas? Mert ezekben áll a ti gazdagságtok.

„Nincsenek sem szekereim, válaszolt, sem nyájaim; hanem van két jó és derék barátom, a minője nincsen egynek is a scythák közöl."

Akkor tehát kinevették ezért s megvetették s részegnek tartották.

Reggel pedig Adyrmach elsőséget kapván a többiek fölött, Mäotisba volt elviendő aráját a machlyokhoz.

XLVI. Arsacomas haza jövén jelenti barátjainak, miként becstelenittetett meg a királytól s gunyoltatott ki a lakomán, mivel szegénynek látszott lenni.

„Jóllehet, ugymond, elősoroltam neki a gazdagságot, a melyem van, t. i. titeket, óh Lonchát és Macent, s a ti jóakaratotokat, mely sokkal jobb és szilárdabb, mint a bosporánok hatalma; mind a mellett, miután ezt előadtam, kigunyolt és megvetett minket, s a machlyi Adyrmachnak adta át elvitelre az arát, mivel azt mondák, hogy tiz arany csészéje van és nyolczvan négy ágyas kocsija és sok juha meg ökre. Igy nagyobbra becsülte jó férfiaknál a számos nyájakat, fölösleges diszitményű poharakat, és nehéz szekereket. Én tehát két okból szomorkodom, óh barátaim; mert szeretem Mazäát és az annyi ember előtti bántalom nem kis mértékben sebesitett meg. Gondolom pedig, hogy ti is vagytok megsértve hasonló arányban; mert a megbecstelenités egy harmada mindegyiktekre jut, ha csakugyan olyképen élünk, hogy, mióta szövetkeztünk, egy ember legyünk, ugyanazokon busulva s ugyan azoknak örülve.

„Nem csak ez, mondá Lonchát; hanem mindegyik közölünk egészen meg volt sértve, midőn te igy jártál."

XLVII. „Mit tegyünk tehát, mondá Macent, a jelen körülményekben?"

„Oszszuk el a munkát", válaszolt Lonchát. „En meg-

Digitized by Google

igérem Arsacomasnak, hogy elhozom Leucanor fejét; neked pedig kell az arát elhoznod az ő számára."

„Ugy legyen", válaszolt amaz.

„Te pedig, óh Arsacomas, ezen idő alatt itt maradván (mivel valószinü hogy ezután seregre és háborura lesz szükségünk) gyüjts fegyvereket, lovakat s más minél nagyobb erőt. Könnyen nyerhetsz meg sokakat a te részedre, minthogy magad is derék ember vagy s nekünk is vannak nem kevés rokonaink; főleg ha leülendsz az ökörbőrre."

Ezt helybenhagyták; s Lonchát, ugy a mint volt, azonnal Bosporba indult, Macent pedig a machlyokhoz; mind ketten lóháton.

Arsacomas ellenben otthon maradván kortársaival értekezik és fegyveres erőt állit ki az ő rokonaiból, s végtére leült az ökörbőrre is.

XLVIII. Az ökörbőrre nézve következő szokásunk van: miután valaki mástól megbántatván s boszut állani akarván, látja, hogy saját erejével harczképtelen, ökröt áldoz s össze apritván a husát megfőzi, és földre teritvén a bőrét reáül hátravetett kezekkel, valamint azok, a kiknek könyökeik megkötözvék. És ez nálunk a legnagyobb könyörgési mód.

S ott feküdvén az ökör husa, hozzá lépnek az esdeklő rokonai s a többiek közöl a kinek tetszik és mindegyik elvesz egy részt, jobb lábával a bőrre lépve, s ereje szerint igér az egyik ugyan öt lovast élelemmel és zsolddal, a másik tizet, a harmadik még többet, egy másik ismét nehéż vagy könnyü fegyvereseket, a mennyi tőle kitelik, s egy másik egyedül önmagát ajánlja fel, a ki t. i. nagy on szegény.

Némelykor tehát nagy sokaság gyül össze a bőrön s az ilyen sereg legszilárdabb is az együtt maradásra s meggyőzhetlen is az ellenségtől, minthogy eskü által van lekötve, mert a bőrre lépni, annyi mint esküdni.

Arsacomas tehát ezzel volt elfoglalva, s összegyülének melléje a lovasokból mintegy ötven ezeren; a nehéz s könnyü fegyveresek pedig voltak mind össze huszezeren.

Digitized by Google

XLIX. Lonchát ismeretlenül jövén Bosporba, elmegy a királyhoz, a ki kormányügyekkel volt elfoglalva, és mondja neki, hogy a scythák közönsége küldi ugyan, de hogy magánlag is nagy dolgokat hoz neki. A király szólnia parancsolván, mondja:

„A scythák ezen közönséges és mindennapi jogot követelik, hogy pásztoraitok ne lépjenek át az ő lapályokra, hanem legeltessenek a rögös vidékig. A rablókra nézve pedig, a kiket vádoltok, mintha bebarangolnák földeiteket, azt mondják, hogy nem küldetnek ki közakaratból, hanem mindegyik külön rabol saját nyereménye végett. Ha tehát valaki közölök elfogatnék, tőled függ őt megbüntetni. Ezen ügyben küldöttek engem."

L. „Én pedig részemről jelentem neked, hogy Arsacomas, Mariant fia, nagy támadást intézend ellened, a ki minap mint követ volt nálad s gondolom azért boszankodik, mivel leányodat kérvén, meg nem kapta. S hetedik napja már, hogy az ökörbőrön ül és nem csekély had gyült össze az ő rendelkezésére."

„Magam is hallottam, mondá Leucamor, hogy a bőrön haderő gyülekszik; de nem tudtam, hogy ellenünk állt össze s hogy Arsacomas a vezérök."

„Bizony ellened van a készület, mondá Lonchát; azonban Arsacomas az én ellenségem s bosszankodik, hogy a vénebbek nekem adják az elsőséget s mindenben jelesebbnek tartanak. Ha tehát megigéred nekem, a ki egyébiránt nem vagyok méltatlan reátok, másik leányodat, Barcetist, eljövök nem sokára és elhozom amannak a fejét.

„Megigérem" válaszolt a király, nagyon megijedvén; mert ismerte Arsacomas haragjának okát a házasság miatt s különben is mindig rettegett a scytháktól.

Lonchát pedig mondá:

„Esküdjél, hogy valóban megtartod a szerződést s nem is fogod eltagadni."

Igy állván a dolog, a király az égfelé emelte kezét s esküdni akart; de Lonchát mondá:

„Ne itt; nehogy valaki a nézők közöl gyanitsa, miért esküszünk; hanem bemenvén Hadurnak ezen templomába s bezárván az ajtókat esküdjünk, hogy senki sem hallja;

Digitized by Google

mert ha Arsakomas hallana valamit, félek nehogy a háboru előtt öljön meg engem, a ki már nem csekély erővel van környezve."

„Menjünk be, mondá a király; ti pedig mennél távolabbra lépjetek vissza s ne is jöjjön valaki a templomba, a kit én nem hivandok."

Miután ők bementek s a testőrök visszavonultak, Lonchat kirántván a kardját s másik kezével befogván a király száját, hogy ne kiáltson, a mellén sujtja; azután levágván a fejét s köpenye alatt tartva kiment, menés közben ugy tetetvén magát, mintha vele beszélne s mondván, hogy mindjárt térend vissza, mintha t. i. amaz küldötte volna el valahová.

És igy megérkezvén a helyre, hol visszahagyta volt megkötött lovát, reáült s visszanyargalt Scythaországba.

Senki sem vette üzőbe, mivel a bosporának sokáig nem tudták a történetet, s midőn megtudták, viszálykodának a királyi hatalom fölött.

LI. Ezt vitte véghez Lonchát s teljesitette igéretét átadván Arsacomasnak Leucanor fejét.

Macent pedig utközben hallván a Bosporban történteket, eljött a machlyokhoz és jelentvén nekik először a királynak gyilkos halálát, szóla:

„A város téged, mint a király vejét, hi a királyságra. Indulj tehát előre s vedd át a kormányt rögtön megjelenvén a dolgok zavart helyzetében; nőd pedig utánad induljon a szekereken; mert igy könnyebben fogod megnyerni a bosporanok sokaságát, ha meglátják Leucanor leányát."

„A mi engem illet, én alán vagyok s ezen leánynak anyai részről rokona; mert Leucanor a közölünk való Mastirát vette nőül s most mastiránonak Alániában lakó fivéreitől jövök hozzád, a kik arra intenek; hogy minélelőbb indulj Bosporba és ne türd, hogy Eubiotra szálljon az uralom, a ki Leucanornak törvénytelen fivére levén, mindig a scythák barátja és az alánokat gyülöli."

Ezeket mondá Macent, hasonló levén ruhára és nyelvre nézve az alánokhoz; minthogy ezek közösek az alánokkal és scythákkal; kivéve hogy az alánok nem viselnek olyan hosszu hajat mint a scythák. De Macent ebben is utánozta őket s

Digitized by Google

annyit vágott le hajából, a mennyivel kevésbé hosszu hajat visel az alán mint a scytha. Ugy hogy e miatt hitelt adtak neki s Mastira és Mazäa rokonának tartották.

LII. „És most — mondá — kész vagyok, óh Adyrmach, veled együtt Bosporba indulni, ha akarod, vagy, ha szükséges, itt maradni s nődet vezetni.“

„Ezt inkább akarnám — válaszolt Adyrmach — ha te, miután vérrokon vagy, Mazäát vezetnéd. Mert ha velünk együtt mégysz Bosporba, egy lovassal ugyan többen volnánk, de ha nőmet vezeted, számosak gyanánt lennél nekem.“

Igy is történt. Adyrmach elindult, átadván Macentnek, hogy vezesse, Mazäát, a ki még szüz volt. S ez nappal a szekeren vitte őt, de miután beállt az éj, lóra ültetvén (mert gondoskodott, hogy egy más lovas is kövesse őket: s maga is lóra pattanván, nem indult többé Mäotis hosszában, hanem a bentartományba kanyarodván s jobbján hagyván a miträok hegyeit, miután pihenési szünidőt engedett a leánynak, harmadnapra bevégezte az utat a machlyoktól a scythákhoz. És a lova miután fölhagyott a futással, rövid ideig állt és kidőlt.

LIII. Macent kézbesitvén Arsacomosnak Mazäát, mondá:

„Fogadd el tőlem is az igéretet.“

S midőn amaz ezen reménytelen látványra megböbbent és hálát mondana, szólt Macent:

„Szünjél meg engem másnak tartani, mint magad vagy, mert hálát adni nekem az ért a mit tettem, annyi, mint ha balkezem köszönetet mondana a jobbnak, mivel egykor gyógyitotta a megsebesültet s jóakaratulag gondját viselte a szenvedőnek.“

„Következőleg mi is nevetségesen cselekednénk, ha, miután régen szövetkeztünk s kitelhetőleg egygyé váltunk, nagy dolognak tartanók még, ha valamelyik részünk valami hasznosat vitt véghez az egész testért; mert azt önmagáért tette, része levén az egésznek, mely jól járt.“

Igy szóla Macent Arsacomoshoz, a ki neki hálát adott.

LIV. Adyrmach, a mint meghallotta az ármányt, nem

Digitized by Google

ment többé Bosporba (mert már Eubiot uralkodék, elhivatván a sauromaták földéről, a kiknél tartozkodott vala, hanem visszatérvén saját honába s nagy sereget gyüjtvén, a a hegyvidéken keresztül betört Scythaországba.

Nem sokára Eubiot is becsapott, vezetve az uralma alatti összes görögöket, az alánok éj sauromatákból pedig huszezernyi segédhadat. S Eubiot és Adyrmach egyesitvén hadaikat, összesen kilenczvenezerre rugtak, s ennek harmada lovas ijászokból állt.

Mi pedig (mert magam is vettem részt a hadjáratban, száz lovassal szaporitván saját erszényemből azokat, kik akkor az ökörbőrön gyülekeztek) nem sokkal kevesebbek levén harminczezernél a lovasokkal együtt, bevártuk a megtámadást Arsacomas vezérlete alatt.

S midőn láttuk, hogy közelednek, hasonlóul ellenök indultunk, előre bocsátván a lovasságot.

Keményen folyván sokáig a csata, engedtek a mieink s keresztül töretett a harczvonal s végre ketté vágatott az egész scytha sereg. És az egyik rész hátrált, nem mint ha nyiltan meggyőzetett volna, hanem visszavonulásnak látszék a futásuk; mert az alánok nem is merték őket sokáig üzőbe venni. A másik részt pedig, mely kisebb is volt, körülvevén az alánok és machlyok mindünnen sujtották roppant sokaságu nyilakkal és hajitó dárdákkal, ugy hogy körülvett embereink sokat szenvedtek s már sokan eldobták a fegyvereket.

LV. Ezek között Lonchát és Macent is, mint előharczosok, voltak megsebesülve, Lonchát ugyan dárdanyelével a czombján, Macent pedig fejszével a fején s lándsával a vállán; mit észrevevén Arsacomas, a ki sorainkban volt, méltatlannak tartotta, ha ő elhagyva barátait, elmenne, megsarkantyúzza lovát, fölrivalg s kirántott karddal nyargal az ellenség közé, ugy hogy a machlyok nem is állták ki hevének rohamát, hanem rést nyitván keresztül menni engedték. Ő pedig visszaszerezvén barátait s mind a többieket buzditván Adyrmachra rohan s lándzsájával a nyakára ütvén az övig ketté vágta.

Miután ez elesett, szétbomlott az egész machlyi sereg s nem sokára az aláni s utána a görög is, ugy hogy ujo-

Digitized by Google

lag győztünk és sokakat öldökölve üldöztük volna, ha az éj nem szakitja félbe a munkát.

Következő nap esdeklők jövének az ellenségtől s kértek, hogy kössünk vele barátságot.

A bosporánok kétszer nagyobb adót igértek fizetni, a machlyok mondák, hogy kezeseket adnak, az alánok pedig magokra vállalták, hogy ezen betörésükért hatalmuk alá keritik a sindiánokat, a kik régóta elpártoltak.

Mi reáálltunk ezen föltételekre, minthogy Arsacomas és Lonchát mindjárt helybenhagyták, s azoknak alkudozási vezérlete alatt megkötöttük a békét.

Ilyeneket mernek tenni, óh Mnesipp, a scythák az ő barátaikért.

LVI. *Mnesipp.* Nagyon szomorjátékiak, óh Toxaris, és mesékhez hasonlók. S irgalmasak legyenek a kard és szél, a kikre esküdtél; mert ha valaki nem hinne nekik, ugy látszik azt nem lehetne nagyon dorgálni.

Toxaris. Lásd óh vitéz, nehogy a ti hitetlenségtek irigylett legyen. Azonban hitetlenséged által nem fogsz engem eltántoritani, hogy el ne beszéljek hasonló dolgokat, melyeket tudtomra a scythák véghez vittek.

Mnesipp. Csak hosszasan ne, óh jámbor, s ne is olyan zabolátlan beszédeket használva mint most, midőn keresztül kasul futván Scythaországon s Machlyán és Bosporba menvén, azután visszajövén nagyon visszaéltél hallgatásommal.

Toxaris. Ebben is engednem kell neked, mint törvényhozónak, s röviden beszélnem, nehogy elfáradj, midőn hallgatásoddal követsz.

LVII. De halljad inkább, minő szolgálatot tett nekem Sisinnes nevű barátom. Ugyanis midőn hazulról Athénbe utaztam a görög miveltség utáni vágyból a pontusi Amastrisba hajóztam, mely város épen utjokban van a Scythaországból hajózóknak s nincs nagyon messze Carambistól. Sisinnes pedig, gyermekkori társam, követett.

Mi tehát szállást keresvén a parton és a hajóból oda költözködvén, semmi roszat nem gyanitva a piaczra mentünk. Ez alatt tolvajok lerántván a lakatot, mindent ki-

Digitized by Google

hordának, ugy hogy azt sem hagyták hátra, a mivel ama napra beértük volna.

Visszajövén tehát szállásunkra és megtudván a történtet, nem találtuk helyesnek, pörbe idézni a szomszédokat, mivel sokan voltak, vagy a szállásadót, félvén nehogy hamis vádlóknak tartsanak, ha azt mondanók, hogy valaki ellopott tőlünk négyszáz darikot, sok ruhát, nehány szőnyeget s a többit a mijünk csak volt.

LVIII. Gondolkozánk hogy mihez fogjunk e körülményekben, megfosztatva levén mindentől idegen földön. S bennem felvillant a gondolat, hogy a mint vagyok, oldalbordámba döfvén a kardot inkább kimulok az életből sem hogy éhség vagy szomj által szorongattatva gyalázatot szenvedjek.

De Sisines vigasztala és kére, hogy ne tennék ilyesmit; mert, ugy mond, ő, kigondolt valamit, honnan elegendő táplálatunk leend. S ekkor fát kezdett hordani a partról és visszajöve a napszámából szerzett eledelt.

Hajnalkor pedig körüljárván a piaczon, látta, a mint mondá, vitéz s derék ifjak ünnepi menetét, kik párviadalra férfiakat bérért toborzván, harmad napra harczolandók valának.

Megtudván tőlük a dolgok miben létét, hozzám jött és szóla: „Ne mondd magadat többé szegénynek, óh Toxaris, mert harmadnapra gazdaggá teszlek.“

LIX. Ezt mondá. S időközben nyomorultan élvén, midőn a harczlátvány már kezdődött, magunk is néztük; mert magával vivén engem is, mint valamely gyönyörűséges és rendkivüli görög látványra, a szinházba vezet. S leülve láttunk először dárdával sujtott s kutyáktól üldözött s bilincselt emberek ellen — kik, a mint gyanitottuk, gonosztevők voltak — uszitott állatokat.

Azután bejöttek a párvivók; és a hirnök elővezetvén egy nagytermetű ifjut, mondá, hogy a ki ezzel víni akar, álljon a középre, tizezer drachmát kapandó harczi jutalmul.

Ekkor fölkel Sisinnes s leugorván harczolni vállalkozik és fegyvereket kér. S átvevén a jutalmat, a tizezer drachmát, nekem hozza s kézbesiti, mondván: „Ha győ-

Digitized by Google

zök, óh Toxaris, együtt megyünk el, annyit birva a mennyi elegendő; ha pedig elesem, temess el engem és menj vissza a scythákhoz.“ S én erre siránkoztam.

LX. Ő pedig fogván a fegyvereket felöltözködött a harczi ruhába, de a sisakot nem tette föl, hanem mezitlen fővel állva harczola. S először ő sebesül meg, kajla karddal megvágatván a térdhajlásban, ugy hogy sok vér folyt ki, s én majdnem előbb haltam meg félelmemből.

De ő szemmel tartván a merészebben reá rohanó ellenfelet, mellére vág s keresztűlszurja, ugy hogy azonnal lábai előtt összerogyott. Ő pedig, fáradt levén maga is a sebétől, reá ült a holtra s kevésbé mult, hogy őt is el nem hagyta a lelke. De én odafutván fölemeltem és vigasztalám. S miután már mint győztest bocsátották el, fölvettem és haza vittem.

Sokáig gyógyitván, tulélte a veszélyt s még most is tartózkodik a scytháknál, feleségül vevén nővéremet, sebe miatt azonban sánta.

Ez nem történt, óh Mnesipp, a machlyoknál, sem Alániában, hogy tanuk hijával volna, vagy hogy kétkedni lehetne benne, hanem sokan vannak az amastrianok közöl, kik Sisinnes harczára emlékeznek.

LXI. Még az ötödik tettet; Abauchasét, fogom mondani, azután hallgatok.

Ezen Abauchas egykor a borysthenitá̀k városába jött magával hozva nejét, kit fölötte szeretett, és két gyermekét, kik közöl az egyik szopó fiu, a másik pedig hétéves leány volt.

Együtt utazék vele társa, Gyndán, is, a ki azonban beteg volt egy seb következtében, melyet az uton kapott az őket megtámadó rablóktól; mert harczolván ellenök megsebesül a czombján, ugy hogy fájdalomtól nem is állhatott.

Midőn éjjel alvának — s esetleg az első emeletben voltak szállva — nagy tűz támad. Köröskörűl minden zárva volt és a láng körülvette minden oldalról a házat.

Ekkor a fölébredt Abauchas elhagyván siránkozó gyermekeit s elutalván belekapaszkodó nejét kit arra intett, hogy maga mentse meg magát, vállaira vette társát

Digitized by Google

lement és gyorsan keresztül hatott azon a részen, melyet még meg nem ragadott egészen a tüz.

A nő pedig karjain a csecsemővel, követte, leányának is parancsolván, hogy utána menjen s félig megégetten elejtette karjaiból a csecsemőt és alig tudott keresztülhatni a lángon, utánna pedig leánya, a ki szintén közel volt a halálhoz.

Midőn későbben szemére lobbantotta valaki Abauchasnak, hogy el árulván gyermekeit és nejét, Gyndánt vitte ki, válaszolt: „Gyermekeket ismét nemzenem könnyü, de valjon jók lesznek-e, az bizonytalan. Ellenben egy másik olyan barátot, minő Gyndán, hosszu ideig nem találhatnék, a ki hozzám való jóakaratának számos bizonyitékait tüntette fel.“

PTOLEMAEUS CLAUDIUS.

(138—180. Kr. u.)

Geographiájából.

(Tauchnitz-kiadás.)

III. Könyv. 5. fej. 19. §. Maeotisnak egész hosszában laknak a jazygok és roxolánok, s ezeknél beljebb a *szekereken élők* (amaxobii) és a scytha alaunok . . . 23. § . . . Az alaunok és amaxobiok között vannak a karyonok és sargátok. 24. §. Tanais folyójának kanyarulatánál az ophlonok és tanaiták. Ezek alatt a roxolánokig az osylok. Az amaxobiok és roxolánok között pedig a rhakalánok és exobygiták . . . 25. §. A basternok és roxolánok között pedig a a chunok . . . . . És Achilles futpályája [1]) mellett vannak a tauroscythák.

VI. Könyv. 13. fej. 1. §. A sákok határosak nyugatról a sogdiánokkal, ezeknek keleti oldalán; északról pedig Scythiával párhuzamos vonalban Jaxartes folyójának kanyarulatától . . . . Keletről hasonlólag Scythiával az onnan huzott vonatok hosszában és a hegyen át, mely Askatankasnak neveztetik, a Serába járó kereskedők állomásaig Imaus hegyénél . . . . 3. §. A Jaxartes-mellékiek neveztetnek

---

[1]) A cimeriusi Bosporus földnyelve.

Digitized by Google

karatáknak; és komaroknak; a hegyvidéken túliak komedoknak; az Askatankas körüliek massagetáknak: a közbensők grynaeus scytháknak.

14. Fej. 1. §. Az Imaus hegyén inneni Scythia határos nyugatról az ázsiai Sarmatiával, északról ismeretlen földdel, keletről az észak felé néző Imaus hegyével mintegy déli vonalban az emlitett állomástól az ismeretlen földig; délről s még keletről is sákokkal, sogdiánokkal és Margianával Oxus folyójának beomlásáig a hyrkáni tengerbe s innen Rha folyójáig.

9. §. Ezen Scythiának északi részét az ismeretlen föld szomszédságában lakják a közönségesen ugy nevezett scythaalánok és suobénok és a lanorsok, ezeken alul a saetianok, massaeák, syébek. És a külső Imaus mellett s thákok. Rha folyójának keletiebb forrásainál a rhobaskok, kiken alul az asmanok 10. §. S tovább a paniardok, kiken alul már a folyónál van a Konadipsas terület s alatta a koraxok, azután az orgasok, kik után a tengerig az erymmek s ezektől kelet felé az asisták, azután aorsok, kik után a jaxarták nagy nép, a hasonnevü folyónál ennek kanyarulatáig a tafuri hegyeknél. Továbbá a saetiánokon alul a mologenok, kiken alul a rhymmi hegyekig a samniták. 11. §. A massaeákon és atáni hegyeken alul pedig a zaréták és sasonok, s keletiebben a rhymmi hegyeknél a tybiákok, kik után a zaretákon alul a tabienok, jasták és machaetegok Noross hegye mellett, kiken alul a norosbok és norossok s ezeken alul a kachagi scythák a jaxarták mellett. 12. §. Az aspisiai hegyeknél nyugatiabban vannak az aspisiai scythák, keletiebben pedig a tejevő scythák. Hasonlóul a tapuri hegyeknél és a syebi scytháknál keletiebben laknak a tapurok. 13. §. Az anarei hegyeken és Askatankas hegyén felül vannak a hasonnevü scythák; az anareok ugyan az alanorsokon alul, az askatankák pedig keletiebben a tapuroknál Imaus hegyeig. 14. §. Végre a vidéket a tafuri hegyek, Jaxartes kiömlésének kanyarulata és a két folyónak partmelléke között birják az ariákok Jaxartes mellett, s ezeken alul a namasták, azután a sagaraukok és Oxus folyójánál a rhibiek, kiknek van Dauaba városuk.

15. Fej. 1. §. Az Imaus hegyén tuli Scythia határos

Digitized by Google

nyugatról a belső Scythiával és a sákokkal a hegykanyarulatnak egész hosszában észak felé; északról az ismeretlen földdel; keletről Serikával egyenes vonalban; délről a Ganges folyón tuli India részével.

3. §. Ezen Scythiának északi részén laknak az abius scythák, ezeken alul a lóevő (hippophagus) scythák, kik után kiterül az Auxakitis vidéke s ezen alul a fölebb emlitett állomás mellett Kasia területe, melyen alul a chata scythák. Azután Achása területe s ezen alul Emod hegyeinél a charauni scythák.

4. §. Ebben a szakaszban vannak pedig ezek a várorok: Auzakia, scytha Issedón, Chaurana, Soeta.

VIII. Könyv. 13. fej. *Ázia táblái. VII-ik tábla.* 15. §. Az Imauson inneni Scythiának városai: Aspabóta leghosszabb napja $15\frac{1}{4}\frac{1}{8}$ órából áll s távol van Alexandriától kelet felé mintegy $2\frac{1}{3}$ órányira. Daváda leghosszabb napja $15\frac{1}{2}$ órából áll s távol van Alexandriától kelet felé $2\frac{1}{2}\frac{1}{3}$, azaz $\frac{50}{60}$ órányira.

14. fej. VIII-*ik tábla.* 1. §. Áziának 8-ik táblája foglalja magában az Imaus hegyén tuli Scythiát és Serikát. 3. §. — Scythiában tehát a nevezetes városok közöl a scytha Issedón leghosszabb napja 16 órából áll s távol van Alexandriától kelet felé 6 órányira. 4. §. Auzakia leghosszabb napja pedig $16\frac{1}{4}$ órából áll s távol van Alexandriától kelet felé $5\frac{1}{2}$ és $\frac{1}{10}$ órányira.

APPIAN.

(147. Kr. u.)

Mithridates dolgairól.

88. Mithridatest gyógyitják vala az agarok, scytha nép, kigyómérget alkalmazva gyógyszerül, kik mindig a király kiséretében valának.

102. Mithridates harczias és idegen scytha népeken keresztül tört magának utat részint reábeszélés részint erőszak által..... Az achaeusokat megfutamitá, kikről azt beszélik, hogy visszajövén Trójából, vihar által Pontusba kerültek s görög létökre sokat szenvedtek a barbároktól; miután pedig hajókért küldvén hazáikba, tagadó választ

Digitized by Google

kaptak, gyülölték a görög nemet s a hány görögöt elfogtak, scytha módra megölték áldozatul, eleinte ugyan haraguk tartama alatt mindnyájokat, később pedig a legszebbeket s végtére a sors által huzottakat. Ennyit a scytha achaeusokról.

DIO CHRYSOSTOMUS.

(Szül. a Kr. utáni 1-ső század közepén.)

A 69-ik beszédből. 619. lap. Reiske-kiad.

A nomád scythákat, ámbár nincsenek házaik, és se nem vetnek se nem ültetnek, semmi sem akadályozza, hogy igazságosan és törvények szerint ne polgárkodjanak.

PAUSANIAS.

(2-ik században Kr. u.)

VI. Könyv. 26-ik Fejezet. 9. §.

Ezek a séresek is az äthiopok neméből valók, valamint azok is, a kik a mellékes szigeteket, Abasát és Sacäát [1]) lakják; de mások azt mondják, hogy ők nem äthiokok, hanem indusokkal vegyitett scythák.

LAERTI DIOGENES.

(180 körül Kr. u.)

I. Könyv. 8. fejezet. A scytha Anacharsis volt Gnuarnak fia és Kaduidasnak, a scythák királyának fivére, de görög anyától származék; azért jártas is vala két nyelvben. Ez 800 verset csinált a scytháknak és görögöknek az élet takarékosságra vonatkozó törvényeiről és a hadi dolgokról. Szabad szólása miatt e közmondásra is nyujtott alkalmat: „ez scytha beszédmód“ [2]). Sosicrat azt mondja, hogy ő Athénbe jött a 47-ik olympiusban (592. Kr. e.) Eukrat archon alatt. Hermipp továbbá azt mondja, hogy ő Solon házához érkezvén, megparancsolá az egyik szolgának, jelentené, hogy Anacharsis van itt, látni kivánván

---

[1]) A vörös tengernél.

[2]) Azaz, midőn szabadon beszélt valaki, azt mondták róla, hogy a scytha beszédmódot utánozza.

Digitized by Google

őt s ha lehetséges, vendégbarátjává is válni. És a szolga jelentvén ezt, parancsot kapott Solontól megmondani neki, hogy kiki saját hazájában fogadtatik vendégül. Erre bemenvén Anacharsis mondá, hogy ő [1]) hazájában van, kötelvénye tehát vendégeket fogadni. Amaz pedig csudálván ezen ügyességet, befogadta őt s legnagyobb barátjává tette. Idő multával visszajövén Scythaországba s eltörülni szándékozván hazájának törvényes intézményeit, mivel nagyon utánzá a görögöket, fivére által a vadászaton nyillal találtatván, meghal, mondván, hogy Hellasban tudomány által épségban maradt, hazájában pedig irigység által elveszett. Némelyek azonban mondják, hogy görög szertartások végbevitele közben életett meg [2]). Nekünk ilyen epigrammánk van reá:

Sok baj után eljött Anacharsis Scytha honába,
És görög életmód volt, mit a népnek ajánl.
Még el nem hangzott szájában egészen a szózat,
Szárnyas nyil sebesen mennybe ragadta ezért.

Ez azt mondá, hogy a szőlőtőke három fürtöt hoz, melyek elseje a kéj, másika a mámor, harmadika a bu. Csudálkozék, miképen van az, hegy a görögöknél a művészek versenyeznek s a nem művészek itélnek felőlök. Kérdeztetvén pedig, miképen nem válhatnék valaki borkedvelővé, mondá: ha szemei előtt tartaná a részegek utálatosságait. Azt is mondá csudálatosnak, hogy a hellenek törvényt hozván a sértegetők ellen, a vivókat, azért hogy egymást ütik, tiszteletben tartják. — Megtudván, hogy a hajó négy hüvelyknyi vastag, mondá, hogy ennyire vannak távol a hajózók a haláltól. — Az olajról állitá, hogy őrültségnek a szere, mivel a vele megkent vivók dühöngnek egymás ellen. — Hogyan van, mondá, hogy a kik a hazugságot tiltják, a csapszékekben nyilvánosan hazudnak? Azon is csudálkozék, hogy a görögök a lakoma kezdetén kis poharakból isznak, jól lakván pedig nagyokból. — Arczké-

---

[1]) T. i. Sólon.

[2]) De Suidás állitása szerint Anacharsis száz éves korában mult ki természetes halállal.

Digitized by Google

pein ezen fölirat van: uralkodjál nyelveden, gyomrodon és szemérem tagjaidon. — Kérdeztetvén, vannak-e Scythaországban fuvolyák, azt felelé: hiszen szőlőtőkék sincsenek. — Kérdeztetvén, valjon mely hajók a legbiztosabbak, azt felelé: melyek szárazra értek. Azt is nagyon csudálatosnak mondá, a mit a görögöknél látott, bogy a füstöt a hegyeken hagyják, a fát pedig a városba hordják. — Kérdeztetvén, valjon kik számosabbak, az élők-e vagy a holtak, mondá: hát a hajózókat hová teszed? — Gyaláztatván egy attikai embertől, hogy scytha; válaszolt: az én szégyenem a haza, de te hazádnak szégyene vagy. — Kérdeztetvén, valjon micsoda jó is rosz is az emberekben, azt mondá, hogy a nyelv. — Azt is állitá, hogy jobb egy sokat értő barátot birni, mint sok semmire valót. — Továbbá azt mondá, hogy a piacz meghatározott hely egymás megcsalására és nyerészkedésére. — Gyaláztatván ivás közben valamely ifjutól, mondá: ifju, ha fiatal létedre el nem birod a bort, megöregedvén el fogod birni a vizet. — Az élet használatára feltalálta a horgonyt és a korongot, mint némelyek mondják. — S ezt a levelet irta:

Anacharsis Crösusnak.

Lydok királya! Én megérkeztem a hellenek földére, hogy megtanuljam erkölcseiket és intézményeiket. Aranyra nem szorulok, hanem megelégszem, ha mint jelesebb férfiu térek vissza a scythákhoz. Eljövök azonban Sardisba, nagyon becsülvén, ha megnyerem kedvedet."

ALEXANDRIAI KELEMEN.

(Szül. a 2-ik században meghalt 220-ban Kr. u.)

Stromata czimü munkájából.

I, 75. p. 132.: Delas, egy más ídai ember, feltalálta az ércz keverését; Heziod szerint egy scytha.

V, 239, 51. Aristarit a Heracleodor elleni vitatkozásainak 1-ső könyvében, emlit egy levelet, melyben ez áll: „Atöas, a scythák királya, a byzantinok népének: Ne bántsátok jövedelmeimet, nehogy az én lovaim a ti vizeteket igyák." — Mert képletileg jelentette nekik a barbár a háborut, melyet ellenök viselni készül.

Digitized by Google

Paedagogus czimü munkájából.

III. Könyv. 3. fej. 98. l. (Sylburg-kiad. [1]) A pogányok közől a celták és scythák növesztik hajukat, de nem piperézik magukat.... Mind a két barbár gyülöli a fényüzést. Világos tanukul felhozzák erre, a német a Rajnát, a scytha a szekeret. Némelykor pedig a scytha a szekeret is megveti. A barbár az ő nagyságát tartja gazdagságnak s elhagyván a fényüzést, egyszerűen él s fogván a szekérnél is fürgébb s néki elegendő házat, t. i. a lovat, felül a scytha férfiu s megy a hová akar. Megéhezvén pedig, eledelt kér a lovától, s az oda nyujtja ereit, s a mije egyedül van, t. i. a vérét, urának adja.

PHILOSTRAT.

(210. Kr. u.)

Apollonius élete.

VI. Könyv. 20, 2. Az ostorozás szokását fentartják (a lacedaemonok) a scytha Diana tiszteletére, mert a jóslatok parancsolják. Az istenekkel pedig ellenkezni, őrültség. — „Nem tartod, óh Apollonius, bölcseknek a görögök isteneit, ha az ostort tanácsolták behozni azoknál, kik a szabadságot szeretik.“ — „Nem az ostort, mondá, hanem azt, hogy emberi vérrel hintsék be az oltárt, mivel a scytháknál is erre méltónak tartatott.

ORIGENES.

(185—254. Kr. u.)

Celsus ellen.

V. Könyv. 36. [2]) Azt mondja Celsus, hogy az nem cselekszik igazságtalanul, a ki saját szokásaihoz vallásosan ragaszkodik; és szerinte következik, hogy a scythák semmi igazságtalanságot sem követnek el, mivel hazai szokásnál fogva esznek embereket.

---

[1]) Potter kiadásában 228. l.
[2]) De la Rue kiadása.

Digitized by Google

64. Hadd mondják a scythák, hogy Pappaeus a legfelsőbb isten, mi nem hiszszük.

VI. Könyv. 39. Celsus állitja Herodot után, hogy a scythák Apollót Gongosyrnak, Neptunt Thagimasádnak, Venust Argimpasának s Vestát Tabitinak nevezik. De a jártas kérdezni fogja, nem hazudik-e Herodottal Celsus? Mert a scythák nem tudják valjon a görögöknél is vannak-e azok? kiket ök isteneknek tartanak. Minő valószinüség ugyanis az, hogy a scythák Apollót Gongosyrnak nevezték? Nem gondolom, hogy Gongosyr görög nyelvre forditatván Apollo etymologiáját mutatná, vagy hogy Apollo scytha nyelvre fordittatván Gongosyrt jelentene . . . mert más okoknál és etymologiáknál fogva nevezék meg isteneiket a görögök, s másoknál fogva a scythák.

PISANDER.

Larandából Lycaoniában.

(222—235 Kr. u.)

Hősök istenszármazásai (*ἡρωϊκῶν δεονυιῶν*) czimü munkájából [1]).

14-ik töredék. A madarak (Harpyák) Scythiába repültek el, honnan jöttek is.

AELIAN.

(225. Kr. u.)

Az állatok sajátságairól.

II. Könyv. 16. A tarandusféle állat [2]) szőreivel megváltoztatja magát és számtalan sokszinüséget visz véghez, ugy hogy elbámitja a nézőket. Scytha állat, pedig s hátán és nagyságra nézve hasonló a bikához. Bőréről azt tartják a scythák, hogy képes ellenállni a fegyver hegyének, azért beboritják vele pajzsaikat.

---

[1]) Asii, Pisandri, Panyasidis, Choerili, Antimachi fragmenta Parisiis, 1840; kapcsolatban Heziod kiadásával.

[2]) Lásd Aristoteles alatt *Csudálatos dolgok* XXX. fej.

Digitized by Google

XII. Könyv. 34. A scythák, fa szűke miatt, az áldozatokat ezeknek saját csontjaival [1]) főzik.

XVI. Könyv. 26. Hideg vidékeken, midőn hó boritja és kemény tél van, epétlenek a juhok, mivel be vannak zárva s nem kapnak friss takarmányt. Beállván pedig a tavasz, midőn a legelőkre kimennek, epével töltetnek meg. Ez pedig leginkább a scytha juhokkal szokott történni.

DIONYSIUS PERIEGETES.

(300. Kr. u.)

14—17. v. Európát Ázsiától a közöttük folyó Tanais elválasztja, mely a sauromaták földén keresztül hengerülvén, Scythiába és Maeótis tavába özönlik észak felé.

163—168. v. Északi részén (a Pontusnak) Maeótis tavának vizei kiömlenek, mely körül a scythák laknak, véghetetlen férfiak s Pontus anyjának nevezik [2]), mert abból kiszivárog a Pontusnak roppant vize, egyenesen a cimmeriusi Bosporuson keresztül, hol számos cimmeriusok laknak, Taurusnak hideg hegyalján.

663—679. v. Forrásai (Tanaisnak) messzire zúgnak a kaukasusi hegyeken s itt is amott is szélesen rohanva a scytha rónákon keresztül ömlik. És szörnyen torlódván az északi szél miatt, láthatod miként áll össze jéggé a hideg következtében. Sajnálandók, kik e tájékon laknak. Mindig hideg havuk van és kemény fagyuk. S midőn a szelekből legtöbb hideg származik, láthatsz elhaló lovakat, vagy öszvéreket vagy akoltalan juhokat. De maguk az emberek sem lennének sértetlenek, kik e szélrohamokat bevárnák; hanem befogván a szekereket, más vidékre menekülnek s át engedik a földet a téli fuvalmaknak, melyek szörnyű viharral dühöngve megrenditik a földet és a fenyves hegyeket.

726—740. v. Megmondom mind a népeket, melyek

---

[1]) Melyeket t. i. elégetnek.

[2]) Maeótis tavát.

Digitized by Google

a caspiumi tenger körül laknak, elkezdvén a nyugati részről észak felé. Elsők a scythák, kik a króniumi tenger mellékét lakják a kaspiumi tenger torkolatánál. Azután a hunok.

Scholionok Dionysius Periegeteshez [1]).

14. v.-hez A Tanais a benlakóktól *Silis*nek is neveztetik.

163. v.-hez. A beszéd ismét visszatér a Pontushoz, mondván, hogy ezentúl van a Maeótis, mely körül a maetok laknak, nemökre nézve scythák.

MAXIMUS TYRIUS.

(Élt a 2-ik század végén Kr. u.)

VIII-ik értekezés.

1. (130. lap. Reiske kiadásában.) A folyóknak is megvan tiszteletök, vagy a haszon kedveért, valamint az egyiptomiaknál Níl iránt, vagy a szépség miatt, valamint a thessaloknál Peneus iránt, vagy a nagyságért, valamint a scytháknál Isten iránt.

XXVII-ik értekezés.

6. (44. l.) A szokás másoknál más. Példaul a görögök, perzák, lydek, phöniciabeliek, s ha még más valamely nép van, szőlőtőkét ültetvén, körötte fáradozván, leszedvén a szőlőt, kisajtolván a bort, italt készitenek, mely használatra nézve ugyan nem szükséges, de gyönyörre nézve legfölségesebb. A scythák sokasága ellenben tejjel él, valamint a többiek borral. Másoknak a méhek édesitik az italt, sziklákon és tölgyeken épitve kasaikat. Vannak olyanok is, a kik a nymphák medrét és folyamát nem undokítják, hanem a természetadta vizet italul használják. De van még, ugy gondolom, a scytháknak egy neme, kik vizet isznak ugyan, de ha részegségi gyönyörre van szükségök, máglyát rakván,

---

[1]) Dionysius Periegetes cum vetustis commentariis et interpretationibus ex recensione *Godofredi Bernhardy*. Lipsiae 1828.

Digitized by Google

jóillatu növényeket égetvén, s a máglyát mint valamely kancsót körben körülülvén, lakmároznak az illatból, valamint mások az italból, és megrészegednek tőle, ugrándoznak, énekelnek s tánczolnak.

XXIX-ik értekezés.

4. (78. lap.) Az egyiptomiak földet mivelnek, a scythák háboruskodnak. A scytha nép vitéz, az egyiptomi gyáva. A scytha nép szabad, az egyiptomi szolga.

XXXI-ik értekezés.

1. (101. lap.) Jött a hellenekhez a scythák földéről egy bölcs férfiu az ottani barbárok közöl, sem szószaporitó sem csevegő bölcseséggel; hanem foglalatja volt: szabatos életmód, józan ész, rövid és találó beszéd, hasonlitva nem a bérencz könnyű fegyvereshez, a ki előrelátás nélkül (rendetlenül) futkos, hanem nehéz fegyvereshez, a ki lépést tartva megy és biztosan indul. Athénbe jövén pedig, ott egy nehéz fegyveresre sem akad, hanem sok könnyü fegyveresre; és ezek futkározását s nyugtalanságát restelte egyáltalában Anacharsis dicsérni. Bejárta tehát körben Hellast, látni vágyván állandó s maradandó bölcseséget. S találta-e máshol is, azt nem birom megmondani, de Chenäben, kis és csekély mezővárosban jó férfiut talált, s neve volt Myson. Jó volt pedig ezen Myson arra, hogy a háztartást szépen vigye, a földet ügyesen mivelje, a házasságnak józan elöljárója legyen s fiát nemesül nevelje. Ez elég volt a scytha idegennek, hogy ne keressen többé csevegőbb bölcseséget, munkák jelentkezvén, melyeket ő akkor pontosan vizsgálgatott; s miután jóllakott a látványnyal, azt mondja hozzá a chenäi Myson: Ezek miatt látszunk, oh Anacharsis, az embereknek, nem tudom miként, bölcseknek lenni. De ha én ezeket üzve bölcs vagyok, mi fog nem bölcsnek tartatni? Anacharsis nagyon csudálta a görög vendégben mind a munkák bőségét, mind a szavak takarékosságát.

Digitized by Google

SAJTÓHIBÁK.

4.	lap	16.	sor:	azoktól	*helyett*	azokról
8.	„	27.	„	hinököt	„	hirnököt
9.	„	6.	„	ugyan egyben	„	ugyanegyben
11.	„	utolsó	„	Sestostris	„	Sesostris
18.	„	21.	„	látják	„	lakják
20.	„	23.	„	scythák	*után kimaradt:*	és
22.	„	21.	„	vidékről	*helyett*	vídékekről
31.	„	17.	„	vállait *kitörlendő és*	a lovak	*után teendő*
32.	„	6.	„	mid	*helyett*	mind
32.	„	11.	„	tartan	„	tartani
34.	„	9.	„	követelt	„	követett
37.	„	4.	„	főnök	*kihagyandó*	
37.	„	26.	„	főnök	*helyett*	jónok
38.	„	12.	„	ez	„	az
38.	„	15.	„	Saniumi	„	Suniumi
43.	„	22.	„	élet-	„	elei-
44.	„	11.	„	egyesen	„	egyenesen
44.	„	20.	„	Geloni	*elött kimaradt*	A
50.	„	19.	„	ez	*helyett*	ezt
52.	„	31.	„	lett	„	tett
70.	„	16.	„	sajthinok	„	scythinok
72.	„	5.	„	kitéve	„	kivéve
82.	„	5.	„	mint	„	mit
82.	„	30.	„	ilyenek	*elött kihagyandó az*	s
84.	„	29.	„	nagysága	*helyett*	nagyságra
94.	„	1.	„	5	„	4
102.	„	1.	„	kivitelök a	„	a kivitelök
103.	„	14.	„	mint	„	mit
114.	„	31.	„	mastiránonak	„	Mastirának
116.	„	6.	„	éj	„	és

Digitized by Google